

SZAMÁRFÜLŰ KÁN

TUVAI
NÉPMESÉK

Fordította, válogatta, az utószót és a jegyzeteket írta Hegyi Imre

SZAMÁRFÜLŰ KÁN

TUVAI NÉPMESÉK

EURÓPA KÖNYVKIADÓ BUDAPEST 1959

ТУВИНСКИЕ НАРОДНЫЕ СКАЗКИ ТУВИНСКОЕ КНИЖНОЕ
ИЗДАТЕЛЬСТВО КЫЗЫЛ

KODUR-OOL ÉS BICSE-ICISZ

Valamikor réges-régen történt, de olyan régen, hogy a legöregebb apók sem tudják, mikor. A Tusztug-hem folyó partján élt egy gazdag ember, akit úgy hívtak, hogy Bura-Bastig. Szép fehér jurtája volt neki, sok ezer marhája és tömérdek szolgája. Ezek között volt egy öreg vadász a fiával, Kodur-oollal és ennek szerelmes párja, a Bicse-kisz, aki nagyon szerette Kodur-oolt.

Történt egyszer, hogy az öreg vadász elhatározta fiával: elbujdosnak az erdőbe, mert nem bírják tovább, hogy gazdájuk folyton üsse-verje őket. Mielőtt elindultak volna, a fiú elment, hogy búcsút vegyen szerelmesétől.

– Én most apámmal elbujdosom az erdőbe. Nem fogunk az átkozott Bura-Bastig keze alatt kínlódni! – mondotta Kodur-ool.

– Hát engem meg elhagysz? – kérdezte Bicse-kisz, és megindultak könnyei. Kodur-ool erősen magához ölelte és megcsókolta.

– Soha, soha nem hagylak el téged, kis Bicsém. De most elmegyek, ejtek töméntelen sok vadat és téged is kiszabadítalak Bura-Bastig karmaiból.

Bicse-kisz ruhája ujjával letörölte könnyeit és elmosolyodott.

– Jól van, kedves, kívánok neked sok szerencsét!

Kodur-ool meg elsietett, hogy utolérje édesapját. Útközben kézbevette bizancsiját, amelyen úgy szeretett zenélni, mikor dalolt. A fiú ment, ment s közben hátra-hátra nézegetett a fekete jurtára, ahol kedvesét hagyta. Azt akarta, hogy még sokáig hallja az ő szavát s hangosan dalolni kezdett:

Kuszkunnugi hegyek alatt kutat ások,

Havasalji tiszta vizet ott talállok...

Ha a fekete jurtában leányt kérek,

Abban lelek kedvemre jó feleséget.

S közben ment-ment, mind csak Bicse-kiszre gondolva. Egyszer csak eléje toppan Bura-Bastig nagyobbik lánya – Csilbakáj. Ezüst szerszámos, szép fehér lovon ül. Selyem a köpönyegje, fején drága

prémsapka, fényesen csillognak arany fülbevalói. Nézése szúrós, mint a karagán tuskéi.

– Te vagy a legdelibb apám emberei közt, s itthagysz engem, meg az aalunkat? Ki fog neked kedveskedni, hogyha gyengédségre vágyom?

Kodur-ool némán állt ott egy ideig. Mit mondhatsz a ragadozó hiúznak, mikor szétszaggatni készül áldozatát?

Végül nyugodtan, büszkén így szólt Csilbakájhoz:

– Gazdag sorban élsz te, apád szépen járat. De szíved nincsen. Nem szeretlek téged, nem akarlak látni!

Csilbakáj erre teljes erejéből végig vágott lován s elvágatott a pusztán. Kodur-ool pedig ment tovább apja nyomán. Áthaladva a széles, sík sztyeppén, érkezett egy erdő széléhez. Itt egy vad hegyi folyó zuhogott alá, s a folyón túl vég nélküli erdők húzódtak, magas hegyláncok, melyeknek teteje az égbe fúródott. A nap már érkezett egy magas sziklához, hogy nemsokára eltűnjék mögötte.

Kodur-ool megindult a folyó meredek partja mellett felfelé. Végre az egyik kiugró szikla tövében megpillantotta édesapját.

– Hol vesztegelsz ilyen soká? Most miattad elszalasztottam a vad esti járását – mondta az apa.

– Nem vesztegeltem én sehol, csak más úton jöttem, és sok időm elveszett a kerülővel – szólt Kodur-ool, s zavartan állt apja szigorú szeme előtt. Bicse-kiszt egy szóval sem említette.

A két vadász jó nagy tüzet rakott, s lefeküdt melléje a nagy szikla tövében.

Ahogy Kodur-ool elnézte a sötét ég felé szálló szikrákat, így tűnődött magában: „A fák körülöttünk, s a csillagok az égen, meg mi magunk is apámmal – mind-mind élni akarunk. Nehéz, nehéz élni és mégis milyen jó! Csak olyannak kell lenni, mint apám. Ő ha szófukar is, a zsákmánya több, mint más vadászé. Most sok vadat ejtünk majd és új jurtánkban Bicse-kisz lesz a gazdasszony!” Ilyen gondolatok között szunnyadt el.

Rég kialudt már a tűz, amikor felébredt. Apját nem látta sehol. Felpattant Kodur-ool, egy-kettőre megtisztította puskáját és megtöltötte.

Ekkor eszébe jutott elválhatatlan társa, a bizancsi.

– Kívánj nekem szerencsét a vadászathoz – mondotta s erősen megmarkolva a hangszert, dalba kezdett:

*Ahogy kakukk szavától
hangos a nagy erdő,
szívem, vérem forralja
rózsám dala – csengő...*

Majd jól rejtett helyen bizancsiját nekitámasztotta egy nagy kőnek, fogta fegyverét s elindult vadászni. Óvatosan lépegetett, hogy lába alatt még egy piciny gallyacska se roppanjon.

Így járt-kelt estig, s nem ejtve el egy vadat sem, visszatért a szikla mellé.

Az apa is hamarosan hazatért. Egyik vállán hozta a puskáját, másik vállán meg egy kőszáli kecskét. De Kodur-ool nem vette észre apja jöttét, mert gondolatai mind csak Bicse-kisznél jártak.

– Miért búsulsz, édes fiam? – kérdezte az apa.

Kodur-ool megrezzent, de elpalástolta zavarát.

– Hogyne búsulnék?! Lám, te milyen zsákmánnyal tértél haza, én meg üres kézzel jöttem.

– Ne búsulj amiatt – felelt az apja – hiszen közös a kecske. Vedd inkább a bizancsidat, játssz rajta és énekelj. Úgy szeretem hallgatni, amikor dalolsz.

Kodur-ool pedig játszott és dalolt, míg csak el nem aludt, kezében a bizancsival. S mire felébredt, apját megint nem látta sehol. Kodur-ool fogta fegyverét, s erős fogadást tett, hogy zsákmány nélkül haza nem tér. Ekkor hirtelen vihar tört ki.

– Hát ez meg mi? Minden dolgom visszájára fordul, ősszel vihar! – Puskáját odatámasztotta egy kőhöz, fogta bizancsiját, s játszani és énekelni kezdett. Hangja erős volt, mint a vihar zúgása, s ugyanakkor lágy és magas, mint a gímszarvas hívó szava. Ömlött az eső, dörgött az ég. De Kodur-ool nem hallotta a vihar üvöltését.

Egyszer csak egy hatalmas reccsenés hallatszott. A villám forgácsá tört egy öreg cirbolyafenyőt, amely ágaival egy sziklához simult. Kodur-ool felriadt. S íme, egy még erősebb reccsenést hall s előlép a sziklából egy tündérszép leány, piros selyem köpenyben, zöld övvel, brokát tetejű hiúzprém sapkában, lábán kivarrott idik.

Keskeny, fekete szeme villogott, hosszai hajfonata a földet verte. Nyugodtan leült a kialudt tűz mellé, ügyet sem vetve a viharra.

Kodur-ool nem tudta, mit tegyen. Hol apjára, hol Bicse-kiszre gondolt és hallgatott komoran. Végül megkérdezte:

– Ki vagy te? Honnan jöttél ide?

– Én a hegyek és erdők királynője vagyok – felelte a leány. – A te bizancsid hangjai csaltak ide. Úgy átjárták a szívemet, hogy beléd szerettem.

Ezt hallva, Kodur-ool szívét elöntötte a forróság. De valami mégis taszította ettől az ismeretlen leánytól. Komoran kérdezte:

– Mit akarsz tőlem?

– Gyere velem. Ezer marhám van. Jurtám színezüsből és sáraranyból való. Ha az én párom leszel, magad uralkodhatsz ezen a mérhetetlen gazdagságon. Beleegyezel?

– Nem! Sohasem leszek én a párod! – felelt Kodur-ool, és indult vadászni.

De ebben a pillanatban új erővel támadt a vihar, dörgött az ég, ömlött az eső. Kodur-oolt meg valamilyen ismeretlen erő fölkapta és tovaragadta a levegőben. Mikor földre esett, egy gazdag fehér jurtát látott maga mellett.

Kodur-ool belépett. A jurta földje cifra szőnyegekkel volt leterítve, a fal hosszában vert ezüst lapokkal díszített ládák álltak, telides-teli mindenféle kincssel és drága prémekkel. A tűzhelyen öblös fazék tele tejjel, a tetején finom sárga hab. Jobbra egy sárkányokkal és oroszlánokkal mintázott edényszekrény, balra selyemtakarós ágy. Nem volt a jurtában egy teremtetten lélek sem. Egy idő múlva belépett a hegyek és erdők királynője.

– Íme, az én jurtám – mondotta. – Ha benne fogsz lakni, mindent neked adok.

Kodur-ool nem válaszolt.

– Hát szabad férfiembernek ilyen szégyenlősnek lennie? Mit félsz úgy tőlem? Akarod, hogy a feleséged legyek? – kérdezte a királynő. Látva, hogy a fiú tovább hallgat, folytatta:

– Ha a tiedért aggódsz, ne félj semmit: amikor együtt fogunk élni, őket is ide hozhatod.

– Nem kell nekem a te gazdagságod, de még a szépséged sem – felelte neki Kodur-ool. – Van nekem egy szegény, de kedves

szeretőm.

– No lám! Azt már nem! Ahhoz nem térsz te többé vissza. Az utat se mutatom meg, s lovat se adok! – kiabálta a felbőszült tündérleány, s ezzel elrohant.

A jurtát pedig körülvétette örökkel.

Kodur-ool csak annyira mehetett el a jurtától, mint egy jó feszes nyíllövés.

Minden áldott nap kiment a szikla tetejére, s ott játszotta bizancsiján kedves dalait. Az egész aal népe hozzásereglett, s hallgatta őt.

Kodur-ool hosszú napokon és éjszakákon mind csak azon tűnődött, hogyan szabadulhatna meg a királynőtől. Egyszer aztán a véletlen szerencse segített neki. Az erdők királynője ki akarta próbálni Kodur-ool türelmét. Napnyugta előtt odament hozzá és így szólt:

– Hallod-e, Kodur-ool? Ha el akarod nyerni azt, ami a világon legdrágább szívednek, kilencven napon át ne nyisd szóra a szád. Ha ennek a kikötésnek megfelelsz, mindent neked adok, amit csak kívánsz. Ha nem – elkergetlek jurtámtól, és üres kézzel térhetsz vissza tűzhelyedhez. De ne hidd, hogy becsaphatsz: mert ha készakarva szólsz valamit, életed végéig itt fogsz ülni a jurtában – őrizet alatt.

– Jól van, teljesítem az akaratodat – egyezett bele Kodur-ool.

Hosszú-hosszú napokig meg sem mukkant Kodur-ool, teljesítve a parancsot. Időről időre felmászott a sziklára, és játszott a bizancsiján. Haza gondolt, Bicse-kisz járt az eszében. Sehogy sem akart tovább ittmaradni, de nem tudta, hogyan lehetne hangosan megszólalni úgy, hogy a szavak maguktól jöjjenek, és ne az ő szándékából.

Ahogy egyszer bement a jurtába s fahasábokat vetett a tűzhelyre, egyre azon morfondírozott, hogyan mondhatna valamit véletlenségből.

Észre sem vette, hogy fellángol a tűz és a fazékban forni kezd a tej. Amikor sisteregve kiömlött a lángokra, akaratlanul is felkiáltott:

– Forr a tej, fut a tej!

Erre egy iszonyatos dörrenés, valami fölkapta Kodur-oolt s ragadta magával. Sokáig repült. Majd erős ütődést érzett s mikor

magához tért – hát ott áll az ismerős szikla mellett a régi tűznél, vásott, ócska ruhájában, bizancsijával a kezében.

– Hol voltál te, édes fiam? Hány éjszaka nem aludtam miattad! Bejártam a vadont a keresésedben. Néha hallottam a dalodat, de hát, az mindenünnen visszhangozva jutott el hozzám. Elmentem egészen a sziklahasadékig, onnan fordultam vissza. Miért nem mondtad nekem, hova mégy? – kérdezte az apa, magához szorítva fia fejét.

Kodur-ool pedig sorjában mindent elmondott, ami csak történt vele. Végighallgatta, majd így szólt hozzá az apja:

– A gazdagok mind egyformák, jó, hogy visszatértél.

– És te megint zsákmánnyal? – kérdezte Kodur-ool.

– Hát hogyné, hiszen negyven esztendeje már hogy vadászom, de ilyen gazdag zsákmányom még nem volt.

Az öreg odalépett egy nagy ágakupachoz, leszedte a gallyakat – alul értékes állatprémek feküdtek sorjában egymás mellett. Kodur-ool megörült.

– Hej, Bura-Bastig most megreped az irigységtől! – kiáltott fel. – Csak azt sajnálom, apám, hogy én semmit sem segítetttem neked. Mindet magadnak kellett elejtened.

– Sose búsulj, fiam! Te segítettél nekem a daloddal. Amikor te muzsikáltál és daloltál, minden vad megállt a tajgán és hegyezte a fülét.

Az apa megtisztította a fegyvert, majd felfűzte a prémeket. Hátukra vetve a bőröket, elindultak hazafelé. A szálláson nem találtak mást, csak néhány megszenesedett zsarátnokot és állati csontokat a kialudt tűzhely mellett.

Látva, hogy Kodur-ool apjával együtt gazdag zsákmánnyal tér meg, Bura-Bastig nyájasan köszöntötte őket. De ők nem hajoltak meg előtte, mint régente szoktak, hanem egyenesen beléptek jurtájukba.

Bura-Bastigban felforrt a méreg a nagy sértés miatt. Bement Kodur-ool jurtájába és így szólt szemrehányó hangon:

– Micsoda emberek vagytok ti? Vagy talán már elfeledtétek az ősi szokást: osztozkodni kell a rokonsággal és barátokkal a gazdag zsákmányon.

– És hogy van az, hogy te a mi bajunkat nem vetted észre, de gazdagságunkat rögtön megláttad? – kérdezte az apa.

Erre Bura-Bastig mérgesen eltávozott, hadonászva köpönyege ujjával. Kodur-ool pedig apjával szétrakta és felaggatta a jurtában a gazdag zsákmányt. De csakhamar újra megjelent Bura-Bastig, ünnepi cicomába öltözött leányát vezette.

– Halljad csak – szólt Bura-Bastig Kodur-ool apjához. – Beszédem van veled négyszemközt.

Kimentek a jurtából. Kodur-ool a sátor nemezén át hallotta Bura-Bastig suttogását: „Hallgass ide, öreg: neked fiad van, nekem leányom. Ideje volna a boldogságukról gondoskodni.”

Kodur-ool megfordult és Bura-Bastig leányára nézett.

– Most már egyformák vagyunk, kedves Kodur – szólalt meg a lány. – Én előkelő vagyok, te gazdag vagy. Hadd legyek a feleséged, szeretlek téged.

– Nem engem szeretsz te, hanem a vadak bőrét, amiket apám ejtett el. Elmehetsz. Nem kell nekem a te előkelőséged.

Ezalatt Bicse-kisz Bura-Bastig jurtájában dolgozott, és sírt keservesen.

– Kodur-ool gazdag lett – mondogatta magában. – Bura-Bastig most össze akarja házasítani a leányával, Csilbakájjal.

Most toppant be Bura-Bastig a leányával, pulykavörösen a méregtől.

– Te meg mit állsz itt, mint a bálvány? Kifele a jurtámból! – ordított rá Bicse-kiszre.

Bicse-kisz nem tudta elgondolni, mi lehet az oka ennek a nagy dühösségnek, félrelökte az ajtófüggönyt és kiperdült az udvarra. Lehetséges volna, hogy Kodur-ool nem egyezett bele a dologba, és még mindig Bicse-kiszre gondol? Reménykedve futott Kodur-ool jurtája felé, de már a félúton szembetalálkozott vele.

Kodur-ool megragadta a karját és így szólt:

– Soha többé nem akarok elválni tőled!

– Jaj, én se!

Így lett Bicse-kisz Kodur-ool felesége, gazdaasszonya új jurtájuknak.

A FIÚ HÁROM TUDOMÁNYA

Élt egyszer egy fiú öreg édesapjával, úgy hívták, hogy Oszkusz-ool. Apja nagyon megöregedett és meghalt. Édesapja után maradt a fiúnak harminc lova, harminc tehene és harminc kecskéje.

„Állatom az van elég – gondolta magában – de nincsen semmi tudományom. Megpróbálok tudományt szerezni a jószágért.”

Elindult tehát Oszkusz-ool egyenesen északra. Ment, mendegélt magában, egyszer csak látja, hogy nem messze az úttól, áll egy jurta. Fogta magát s bement. Ott ült két ember és sakkozott.

Azt kérdezi az egyik:

– Honnan jössz, fiú? Merre tartasz?

– Jődögélek dél felől, árva vagyok. A szüleim meghaltak s hagytak rám háromféle állatot. Elhatároztam, hogy háromféle tudományt szerzek értük magamnak. Kérlek benneteket, tanítsatok meg sakkozni. Adok érte nektek harminc kecskét.

A játékosok beleegyeztek, hogy megtanítyák a sakkjátékra.

Egy hónap elmúltával Oszkusz-ool az egész környék legjobb sakkozóit legyőzte. A két embernek meg odaadta a harminc kecskét, és ismét nekivágott az útnak.

Ment, mendegélt, s ismét útjába került egy jurta. Elhatározta, hogy ide is bemegy szerencsét próbálni. Bement és látja, hogy három ember különféle bűvészmutatványokat mutat be egymásnak.

Az egyik azt kérdezi Oszkusz-ooltól:

– Honnan jössz, fiú? Merre tartasz?

– Jődögélek dél felől, árva vagyok. A szüleim meghaltak, s hagytak rám háromféle állatot. Elhatároztam, hogy háromféle tudományt szerzek értük magamnak. Sakkozni már megtanultam. Ti meg tanítsatok meg a bűvészkedésre, adok érte nektek harminc tehenet.

A bűvészek beleegyeztek, hogy megtanítyák Oszkusz-oolt a szemfényvesztésre. Egy hónap múlva megtanulta Oszkusz-ool ezt a mesterséget is.

Megköszönte nekik szívességüket, odaadta harminc tehenét, s megint csak elindult.

Ment, mendegélt, s újra csak talált útjában még egy jurtát. Bement oda is, hát ott meg három ember ül, és számolnak. Mindenféle számolási példát adtak fel egymásnak. Ahogy megpillantják Oszkusz-oolt, azt kérdezik tőle:

– Honnan jössz, fiú? Merre tartasz?

– Jődögélek dél felől, árva vagyok. A szüleim elhaltak s hagytak rám háromféle állatot. Elhatároztam, hogy háromféle tudományt szerzek értük magamnak. Sakkozni meg bűvészkedni már megtanultam. Ti pedig tanítsatok meg engem számolni, nektek adom érte a lovaimat.

Belementek az egyezségbe ezek az emberek is, és egy hónap alatt a fiú megtanult számolni. Oszkusz-ool odaadott nekik huszonkilenc lovat, egyen meg maga indult el faluról falura.

Egyszer aztán hallja, hogy délen valahol Karati kán sakkversenyt tűzött ki: aki öt háromszor egymás után legyőzi sakkban, az lesz ő helyette a kán, Karatinak pedig levághatja a fejét. Ha Karati kán győz, akkor ő vágja le a legyőzött fejét.

„Én úgylis egyedül vagyok – mondta magának Oszkusz-ool – se öcsém, se húgom, meghaltak a szüleim is. De sakkozni tudok. Hátha legyőzőm a kánt, és ezzel segítek a szegény népnek, hogy lerázza nyakáról a kegyetlen zsarnokot. Ha pedig mégis a kán győz, és levágja fejemet, akkor sem fog senki sírni utánam.”

Ezzel elindult Oszkusz-ool Karati kán országába.

Ment, vándorolt Oszkusz-ool erdőkön, mezőkön, hegyeken-völgyeken át. Útjában elért a nagy hegyi hágóhoz. A nagy hegyi hágón szunnyadó nagy erdők, túlhan pedig Karati kán országa. Látja ám Oszkusz-ool, hogy amerre elmegy, az út mentén kétoldalt tömérdek levágott emberfej lóg a fákon: ezt a sok ártatlan embert mind Karati kán emésztette el.

Oszkusz-ool pedig ment tovább, s végül leereszkedett a völgybe, Karati kán aaljába. Odalépetve a legszebb káni jurtához, szállott jó lováról s belépett.

– Hová való vagy és miért jöttél, fiú? – kérdezte tőle a kán.

– Én a nagy hegyeken túl élek, onnan jöttem, hogy veled sakkozzak, Karati kán.

– És amikor jöttél, mit láttál a hágón? – kérdi újra a kán.

– Sok fej lóg a fákon, melyeket te vágta le, Karati kán. Azokat láttam én – felelt meg Oszkusz-ool.

– Akkor eredj s számláld meg elébb, hány fej lóg ott, csalt azután játszom veled. Ha nem tudod megszámlálni, nem is fogok veled játszani – vetette oda.

De Oszkusz-ool sem hiába tanulta a számvetést. Megszámlálta hamarjában a fejeket: éppen kilencvenkilenc volt.

– Kilencvenkilenc emberfej csüng a fákon – mondta. – De ha én háromszor legyőzlek téged a sakban, a te fejeddel éppen száz lesz ott.

Elcsodálkozott a kán, hogy ilyen egyszerű fiú számolni tud. Elment a kedve attól, hogy játsszék vele, de már semmit sem tehetett.

Leült hát Oszkusz-ool sakkozni a kánnal. Amikor félig lejátszották a játszmat, látja ám a kán, hogy veszíteni fog.

– Hej, fiú – szólott a kán Oszkusz-oolhoz – a sakkjáték komoly dolog. Ide ész kell és nagy figyelem. Kellene valamit harapnunk, és inni is utána. Nocsak, asszony-feleségem, készíts nekünk jó ennivalót! – parancsolta Karati kán.

Erre a kán felesége két aranytányéron finoman elkészített ételt s mindenféle csemegét rakott elibük. Csakhogy Oszkusz-ool rögtön átlátta, hogy noha egyforma tányérokra hozták az ételt, különbözőképpen vannak azok elkészítve. A kán elé olyant tettek, amely megújítja az erőt és az akaratot, elébe pedig olyant, amely az ésszt megzavarja, az erőt és akaratot gyengíti. De Oszkusz-ool sem hiába tanulta ki a bűvészmesterséget. Egy szempillantás alatt kicserélte a tányérokat: a kánét maga elé vette, annak pedig a sajátját csúsztatta oda. S mindezt oly ügyesen csinálta, hogy a kán nem vett észre semmit sem.

Ebéd után folytatták a játékot, és Oszkusz-ool hamarosan legyőzte a kánt.

– No, egyszer már nyertem. Hátra van még kettő – mondotta Oszkusz-ool, s újra nekiláttak a játéknak.

Lejátszanak egy fél játszmat – a kán megint veszít. A felesége ismét hoz ételt ugyanazon a két aranytányéron, de a fiút nehéz becsapni: észrevétlenül megint csak kicserélte a két tányért.

Evés után folytatják a játszmat – Oszkusz-ool ismét győz.

Elkezdték harmadszor is a játékot. Egy fél játszmát lejátszanak. Már látja Oszkusz-ool, hogy nyerni fog. Megijed a kán. Újra megparancsolja az asszonynak, hogy készítsen ennivalót. Elkészült az étel és ugyanazokon az aranytányérokon tálalták az asztalkára. Oszkusz-ool látja, hogy megint törbe akarják csalni. S megint kicserélte a tányérokat.

Étkezés után folytatták a játékot. S néhány lépés után a kán elvesztette a játszmát.

– Mind a három játszmát én nyertem meg – mondotta Oszkusz-ool. – Tudja mindenki, hogyan egyeztünk meg. A nagy hegyi hágón kilencvenkilenc emberfej lóg, melyeket te vágtál le, de most a tiédrel kereken száz lesz ott.

A rémülettől sápadt lett a kán ábrázata. Nagyon-nagyon szeretett volna még élni. Térdre esett a fiú előtt s könyörögni kezdett:

– Kegyelmezz nekem, Oszkusz-ool. Vidd el aranyam, ezüstöm, marhám, mind az egész vagyonomat. Légy te az úr, uralkodj. Csak az életem ne kívánd, s hagyj meg ebben az ámyékvilágban.

De a fiúnak kemény a szíve. Nem hajlik a kán szavára, s azt mondja neki:

– Az a kilencvenkilenc ember, akiknek a feje ott lóg a hágón, szintén élni akart még. Gyerünk, te nyomorult kánfajzat, indulj most te a hágóra!

Kivitte a kánt a vesztőhelyre, s levágta a fejét, így szabadította meg Oszkusz-ool három tudományával a népet a kegyetlen Karati kántól.

BAGAJ-OOL, A SZEGÉNY HALÁSZ

Valamikor réges-régen a Kara-Hem folyó felső folyása vidékén ott élt Karati kán. A folyó torkolatánál pedig egy láma lakott két tanítványával. Kettejük faluja között állt egy szegény halásznak, Bagaj-oolnak a kalibája. Ennek a Bagaj-oolnak volt egy vörös foltos, fekete, harapós kutyája.

Egyszer a láma mit gondolt magában: „A Törvény tiltja nekem a házasodást. De meddig élhet asszony nélkül az ember fia? Feleségül veszem tehát Karati kán lányát, az Arany hercegnőt”

El is indult mindjárt vendégségbe Karati kánhoz. Három éjjel, három nap dáridóztak. A láma mindennap mérges füvet szórt a kán arakjába. A negyedik napon aztán hazament.

Alig indult el a láma, érzi a kán, hogy megbetegedett.

Nyomban elküldte szolgáit a lámához, hogy jöjjön és gyógyítsa meg. A láma újra útnak eredt, de tanítványainak megparancsolta:

– Karati kán aaljából egy arany szuszékot fogok leengedni a folyón. Ti ezt a szuszékot fogjátok ki, vigyétek be a jurtámba, de ne merészeljétek felnyitni.

Megérkezett a láma Karati kánhoz, s kockát vetett a jósláshoz. Eközben azt az imát mormolta, amit a halottak felett szokás. Végül így szólt:

– Ha lányodat, az Arany hercegnőt, aki fényes, mint a napnak és holdnak a sugarai, beletesszük egy arany szuszékba, s bedobjuk a Kara-Hembe, akkor kigyógyulsz a bajodból, kán.

A kán ellenkezett:

– Nem tehetem én ezt. Magam már öreg ember vagyok: ha meghalok, hát meghalok, de fiatal leányomat mégsem ölöm a folyóba.

A láma ismét mérges füveket hintett a kán italába. Nagyon rosszul lett a kán, nem bírta tovább, és hívatta a lámát:

– Félek a haláltól, és a testem sem bírja a kínlódást. Én kán vagyok, uralkodom négy országon, nekem élnem kell. Küldd le hát a lányomat a Kara-Hem folyón. Nem az ő dolga az országlás, sem a vadak lesése és elejtése a hegyoldalakon.

Betették a kán leányát egy aranyos szuszékba, átkötötték jó erősen nyers marhabőrszíjakkal, s leúsztatták a Kara-Hem folyó vizén.

A kánnak pedig adott a láma gyógyító füveket, megtisztította a méregtől. Három éjjel, három nap itták örömeikben az arakot.

Éppen ebben az időben Bagaj-ool, a szegény halász horgászott a folyó partján. Egyszer csak látja, hogy valamiféle nagy láda úszik a vizen lefelé. Bagaj-ool beleakasztott egy hosszú kampót s kihúzta a partra. Éppen ez volt az aranyszuszék. Bevitte nyírfakéregkalibájába, kinyitja s benne – a gyönyörű Arany hercegnő! Az aranyszuszékba pedig az Arany hercegnő helyett beletette a maga mérges fekete kuttyját, újra átkötötte jó erősen a szíjakkal, és leúsztatta a folyón.

Soká lesték a láma tanítványai, vajon érkezik-e már az aranyszuszék; le nem vették szemüket a folyóról. Nagysokára látják ám, hogy úszik a szuszék a folyón: kihúzták és a láma jurtájába vitték. Egy idő elteltével megérkezik a láma, boldogan, diadalmasan. Megtudva, hogy a szuszék már a jurtában van, így szólt, kezét dörzsölgetve:

– No, tanítványaim, ma egy titkos, szent szertartást végzek, bejőnnötök hozzám nem szabad, nehogy valamit is meghalljatok – parancsolta, s bement jurtájába.

Ahogy belépett, rögtön odarohant a szuszékhoz. De alighogy a fedelet felnyitotta, egy hatalmas, fekete kutya ugrott ki belőle és rávetette magát.

A láma jajveszékelni kezdett, nyöszörögve hívta a tanítványait. Azok azonban eszükbe vették parancsát, és nem mentek be hozzá. A kutya meg halálra harapdálta a lámát és elfutott.

Bagaj-ool, a halász pedig egy tapodtat sem mozdult a gyönyörű hercegnő mellől, folyton csak nézte, csak nézte. Még a halászassál is felhagyott.

Egyszer azt kérdi tőle a hercegnő:

– Mi lelt téged? Azt beszélik, hogy azelőtt nagyon sokat halásztál, mért ülsz hát mostanában mindig itthon? Amúgy sincsen semmid, s ha még halunk sem lesz, hát igazán éhen halunk.

– Nem tudok betelni a nézéseddel – felelte Bagaj-ool.

– Majd lerajzolom magamat – mondotta a hercegnő. – Nézegetsd a képemet és halásszál.

Bagaj-ool ettől kezdve mindig magával vitte a képecskét, s mindig sok hallal tért haza.

Minden jól ment. De egyszer erős szél támadt, kiragadta Bagaj-ool kezéből felesége képét, és elvitte, ki tudja, hová. Kereste, kutatta sokáig Bagaj-ool, de sehol sem lelte és szomorún tért haza.

– Mi történt veled, Bagaj-ool? Miért vagy oly szomorú? – kérdi tőle a hercegnő.

– A szél kikapta kezemből a képedet, s nem tudom, hová vitte. Ezért vagyok szomorú – válaszolta Bagaj-ool.

– Most kialszik a láng a tűzhelyeden! – szólt haragosan a hercegnő. – Valaki megtalálja a képemet s szétválaszt minket.

A rajzocska ezalatt szállt, repült és berepült egy kán aaljába.

A kán egyik szolgája meglelte és oda vitte a kánnak.

Megnézte a kán és így szólt:

– Él valahol egy gyönyörűséges szép leány. Bizony, el fogom őt venni.

Fölkészült egész hadával és elindult felfelé a Kara-Hem folyó mentén.

Ment, vonult seregével a kán, mígnem elérkezett Bagaj-oolnak, a szegény halásznak nyírfakéreg kalibájához. Amint megpillantotta a halász gyönyörű feleségét, megparancsolta katonáinak, hogy fogják meg a tündérszép asszonyt, a kalibát pedig hányják szét.

A kán magával vitte saját jurtájába a világszép hercegnőt. Egyedül maradt Bagaj-ool. Hosszú ideig sírt, kesergett bánatában, aztán fölkerekedett, hogy megkeresse feleségét.

Ment, mendegélt, és összetalálkozott egy hófehér hajú öregemberrel, aki borjakat legeltetett. Bagaj-ool nagy tisztességgel köszöntötte:

– Békesség neked, öregapám!

– Hol vagy te otthon, hogy hívnak téged és hova mégy, fiam? – kérdezte az öregember.

Bagaj-ool rendre mindent elmesélt nagy bajáról a hófehér hajú öregembernek.

– Hallgass a szavaimra, fiam! – mondotta a hófehér hajú öregember. – Indulj el a Kara-Hem mentén felfelé, feleséged

apjának, a hatalmas Karati kánnak az aaljába. Szegődjél be hozzá három évre juhásznak. A szolgálatért kérj tőle egy csonka szarvú szürke bikát, medvebőr bundát és farkasprém sapkát. Fogd őket s eredj délnek, a végtelen, sárga sztyeppébe. Ott megtalálod a feleségedet.

Megköszönte szépen a jótanácsot Bagaj-ool, s elindult Karati kán aaljába.

Három évig egyvégtében őrizte Bagaj-ool a kán juhait. Csonka szarvú bika, medvebőr bunda és farkasprém sapka volt érte a bére.

Három egész esztendeig nem mosolygott Bagaj-ool felesége. Sem a kán, sem a szolgálója nem tudta felvidítani. De még a szája sarka sem húzódott sosem mosolygásra.

S lám, egy napon a kán jurtája elé érkezik egy ember csonka szarvú, szürke bika hátán, medvebőr bundában, farkasprém sapkában.

Ahogy meglátta őt a hercegnő, csengő, örömteli kacagásra fakadt.

– Hiszen te három egész esztendeje sohasem mosolyogtál, hercegnő, de még szájad sarka sem húzódott soha nevetésre. Ki az, aki téged mégis így felvidített? Talán csak nem ez a sehonnai koldus? – kérdezte a kán.

– Úgy megtetszett nekem medvebőr bundája, farkasprém sapkája! S olyan nevetségesen ül csonka szarvú, szürke bikája hátán! – felelt a hercegnő. – Látnod, kán, ha te is felöltöznél így, s pirkadattal ide jönnél jurtádhoz, nevetnék bizony még jobban is.

Megörült erre a kán, magához hívta Bagaj-oolt s ruhát cserélt vele. Késő éjjel felült a kán a csonka szarvú, szürke bikára s kiment a sztyeppére, hogy majd hajnali pirkadattal megérkezve a jurtához, felvidítsa a hercegnőt.

Ezalatt a hercegnő lefektette Bagaj-oolt a kán ágyába, összehívta az alattvalóit, és így szólt:

– Beteg a kán! Élete egy hajszálon függ, borotvaélen. Tegnap megrontotta az ördög, aki ember képében, medvebőr bundában és farkasprém sapkában jár-ke. Egy csonka szarvú, szürke bika hátán ül. Azt mondotta, reggel újra eljön. A kán azt a parancsot adta, hogy öljétek meg. Amikor ti rávetitek magatokat, azt fogja kiabálni: „Én

vagyok a kánatok! Én vagyok a kán!” De ti ne higgyetek a gonosznak, hanem üssétek agyon.

Korán reggel a kán egész hadserege felsorakozott az aal körül három sorban. Minden úgy történt, ahogy a hercegnő mondta. A sárga sztyeppén jött egy ember csonka szarvú, szürke bika hátán, s medvebőr bundába, farkasprém sapkába volt öltözve.

– Ni, itt jön a gonosz! Ő akarja elpusztítani a kánt! – kiabálták a katonák, s nyilaikkal belelövöldöztek.

– Én vagyok a kánatok! Én vagyok a kán! – kiabált az álöltözetű kán, de hiába, mégis lenyilazták.

Bagaj-ool a kán jószágát és vagyonát felosztotta a szegények között, és boldogan élt tovább az Arany hercegnővel.

BALÁN-SZENGI

Volt, hol nem volt, élt egyszer egy öregember. Volt két lova: az egyiket úgy hívták, hogy Eki-Bora, a másikat Bak-Borának nevezték. Az öregember ezeken a lovakon szokott farkasra vadászni. Nagyon sok farkast elpusztított, s a farkasok egyszer elmentek a kánhoz panaszt tenni.

– No lám! Milyen merész öreg! – szólt a kán, s elküldött hozzá két farkast, hogy falják föl a lovait: Eki-Borát és Bak-Borát.

Az öreg, ahogy felnyitja jóskönyvét, látja ám, hogy veszedelem fenyegeti. Eki-Borát bekötötte a kalibába, Bak-Borát pedig kinn béklyóba verte. Reggel, ahogy fölkel, látja, hogy Bak-Borát megették a farkasok és már jó messze járnak a kalibától.

Felkapott Eki-Borára, a farkasok után eredt és úgy elagyabugyálta őket, hogy majd belepusztultak, még a húsevéshez sem maradt kedvük.

A farkasok meg mindezt elbeszélték a kánnak:

– Odalopakodtunk a kalibához, ott állt egy megbéklyózott szürke ló. Mi megettük. De reggel Balán-Szengi utolért bennünket, és úgy elkalapált, hogy majd belepusztultunk.

A kán ekkor nagyon megdühödött az öregemberre, és elküldött hozzá két ördögöt:

– Menjetek és pusztítsátok el azt az átkozott Balán-Szengit feleségestül.

Megint felnyitotta jóskönyvét az öregember s megtudta, kik tartanak feléje.

Fogott egy darab húst, és beledobta a nagy bográcsba, egy serpenyőben pedig homokot forrósított fel tüzesre, aztán feleségével együtt elbújtak, úgy várták az ördögöket.

Éjszaka megjöttek az ördögök, hogy elpusztítsák Balán-Szengit feleségestül. Az ebes ördögök ahogy beléptek a jurtába, meglátták a húst, s nekiestek a bográcsnak. Erre az öreg úgy szemközt csapta őket a tüzes bográccsal, hogy megvakultak.

Visszatérve a kánhoz jelentették az ördögök:

– Megvakított, bennünket tüzesített homokkal.

Még jobban felbőszült a kán.

– Micsoda semmirekellő ez a Balán-Szengi! – És elhatározta, hogy maga bánik el az öreggel. Felült Kalcsan-Kula nevű hatalmas paripájára, s elindult Balán-Szengihez. Magával vitte kétszáz vitézét.

Balán-Szengi, ahogy fölnyitotta bűvös könyvét, látja benne, hogy feléje tart a kán kétszáz válogatott harcosa élén.

Ekkor az öreg Balán-Szengi összeszedte valamennyi cókmókját, és varázslással szürke bikává változtatta át, s ugyanígy szarvasagancs-kalapácsából is vaskalapácsot csinált. Fogta kalapácsát, felült a szürke bikára, és szép lassan elindult a nagy sztyeppén.

Megpillantotta a kán az öreget, és odaugratott hozzá. Éppen a sztyeppe közepén találkoztak össze. Az öreg leszállt a bikáról és mélyen meghajolt a kán előtt.

– Hová-hová, Balán-Szengi? – kérdezte tőle a kán.

– Megyek a magam útján – felelte Balán-Szengi.

– Miért verted úgy el a farkasaimat, Balán-Szengi, hogy még húst sem tudnak enni?

– Te azt parancsoltad nekik, hogy falják föl mind a két lovamat, ők pedig csak az egyiket ették meg, ráadásul a hitványabbikat. Ezért legyintettem meg őket egy kissé vesszővel.

– No, ez még csak hagyján. De te, semmirekellő, megvakítottad az ördögeimet – tüzelt a kán.

– Hazudnak a te ördögeid, az ördög vigye el őket! Te azt parancsoltad nekik, hogy engem feleségestül pusztítsanak el, ők pedig ehelyett a húsnak estek neki. Ezért dühbe gurultam, és közibük vágtam egy marék homokot.

– No, rendben van, Balán-Szengi; eredj, ahová indultál, én is megyek veled – szólt a kán.

– Úgy is lesz. Balán-Szengi megy oda, ahova indult – felelte az öreg, s elvágattak a sztyeppén.

A szürke bika olyan sebesen haladt, hogy a kán lova nem bírta a nyomában maradni.

Balán-Szengi megállt és azt kérdezte:

– A te Kalcsan-Kula lovad hányszor tudja egy éjjel és egy nap megkerülni a földet?

– Az én híres-nevezetes Kalcsan-Kula lovam egy nap, egy éjjel kétszer is megkerüli a földet. Hát a te szürke bikád?

– Az én szürke bikám egy éjjel háromszor kerüli meg a földet.
– Akkor a te bikád gyorsabb az én lovamnál, s a tetejében ügető is. Gyerünk, cseréljünk egy kis időre.

– Csakhogy az én bikám idegen öltözetben nem enged közel magához senkit. Jó lesz, ha felveszed az én ruhámat.

Ruhát cseréltek, s az öreg így szólt:

– Mielőtt elindulnánk, te a vaskalapáccsal jó erősen koppints a bika szarva közé, majd meglátod, hogy gyorsabban fog ügetni.

Balán-Szengi meg felöltötte a kán selyem köpönyegét, fénylő fekete lábbelijét, övére akasztotta törét, ezüst tűzszerszámát, felugrott a lóra és el vágatott.

A kán pedig felkászálódott a szürke bikára, szarva közt ütni kezdte fejét a vaskalapáccsal, de mind hiába: a bika alig-alig cammogott.

Balán-Szengi pedig egyenesen a kán katonái elé léptetett. Odaérve, így szólt hozzájuk:

– Amonnan, nem messze innen, Balán-Szengi jön. Amikor meglát benneteket, azt fogja kiabálni: „Én vagyok a kánatok! Én vagyok a kán!” De ti ne higgyetek neki, hanem öljétek meg.

S ezzel tovább vágatott.

Látják ám a vitézek, hogy jön a sztyeppén Balán-Szengi, alig-alig vánszorog.

– Én vagyok a kánatok! Én vagyok a kán! Fogjátok meg Balán-Szengit! – kiabált a katonák felé.

De azok nem hittek neki s megölték. Csak mikor meghalt, ismerték fel, hogy ez nem Balán-Szengi, hanem az ő kánjuk.

Így győzte le az álnok kánt a bátor Balán-Szengi.

HÁROM TESTVÉR

A sebes vizű Kara-Hem folyó torkolatánál élt egyszer három testvér: Egy Hüvelyk, Két Hüvelyk és Három Hüvelyk.

Egy napon Három Hüvelyk azt mondja öccseinek:

– Gyertek, gyerekek, menjünk el Karati kánhoz, kérjünk tőle valami ennivalót. Ott lakik a Kara-Hem felső folyásánál.

– Menj egyedül, ha akarsz – felelték a testvérek.

Három Hüvelyk elindult hát egyedül Karati kánhoz.

Alig érkezett a kán aaljához, a két hatalmas kutya ugatni kezdett.

– Eredj, nézd meg, ki jár itt – szólt oda szolgálójának a kán.

– Egy ember jön, alig nagyobb három hüvelyknyinél – jelentette a szolgáló.

– A folyónk torkolatánál él három ágrólszakadt: talán azok közül a legidősebb – mondta a kán.

Három Hüvelyk, belépve a jurtába, mélyen meghajolt a kán előtt, megkérdezte, hogy, mint van, s leült a tűzhely mellé.

– Hát te miért jöttél, Három Hüvelyk? – kérdi tőle a kán.

– Egy kis húst és szalonnát kérek tőled, kán – mondja Három Hüvelyk.

– Se húsom, se szalonnám készen nincs. De menj és ölj le magadnak egy szürke, szentelt kost – feleli neki a kán.

Három Hüvelyk kiment az udvarra, és nagyon sokáig nem tért vissza.

Majd bement a jurtába és így szólt:

– Sehogy sem bírtam legyűzni a szürke, szentelt kost.

A kán erre maga ölte le a kost és megparancsolta:

– No fiú, húzd le a bőrét, és a húst vagdald szét.

Három Hüvelyk megnyúzta a kost.

– Most mosd ki a lépét, és add ide nekem – parancsolta a kán.

Három Hüvelyk ezt is teljesítette. Ekkor a kán a kos lépét kettészakította és odavetette a kutyáknak, mondván:

– Zabáljatok lépet, aztán tépjétek darabokra Három Hüvelyket! – kiáltott rájuk.

A vad kutyák erre széttépték Három Hüvelyket és felfalták.

Három éjjel, három nap múlt már el azóta, hogy Három Hüvelyk elment hazulról. Két Hüvelyk gondolkodóba esett:

– Vajon mi lehet az oka, hogy bátyánk, Három Hüvelyk, ilyen soká oda van? Elmegyek utána.

És elment Két Hüvelyk Karati kánhoz.

Alighogy odaért Karati kán aaljához, a két hatalmas szelindek ugatni kezdett.

– Eredj, nézd meg, ki jár itt? – parancsolta a kán a szolgájának.

A szolgáló kinéz, látja, hogy ki az, s jelenti a kánnak:

– Egy ember jön, alig nagyobb két hüvelyknyinél.

– Azt hiszem, ez a Három Hüvelyk testvére lesz – mondotta a kán.

Két Hüvelyk belépett a jurtába, mélyen meghajolt a kán előtt, megkérdezte, hogy, mint van, s leült a tűzhely mellé.

– Hát te miért jöttél hozzám, Két Hüvelyk? – kérdi tőle a kán.

– Bátyám, Három Hüvelyk elveszett, őt keresem – felelt Két Hüvelyk.

– Efféle ember itt nem járt – hazudta a kán.

– Akkor szánj meg egy kis hússal és szalonnával, kán – kérte Két Hüvelyk.

– Se húsom, se szalonnám készen nincsen. Hanem eredj, ölj le magadnak egy szentelt, szürke kost – felelte a kán.

Két Hüvelyk kiment az udvarra, és nagyon sokáig nem jött vissza. Végül bement a jurtába és így szólt:

– Sehogy sem bírom legyűzni a szentelt, szürke kost, mindig fellök.

A kán erre maga ölte le a kost és megparancsolta:

– No fiú, húzd le a bundáját, és a lépét add ide nekem.

Két Hüvelyk teljesítette a kán parancsát. A kán pedig kettészakítva a lépét, kutyáinak dobta:

– Zabáljatok lépét, aztán szaggassátok szét Két Hüvelyket! – kiáltott rájuk.

A mérges kutyák Két Hüvelyket széttépték és fölfalták.

Két nap s két éjjel múlt el azóta, hogy Két Hüvelyk elment hazulról.

– Vajon mi az oka, hogy bátyáim ily soká nem térnek vissza? – tűnődött Egy Hüvelyk, s ő is elindult Karati kánhoz.

Alighogy odaért Karati kán aaljához, a két hatalmas kutya ugatni kezdett.

– Eredj, nézd meg, ki jár itt? – parancsolja szolgálójának a kán.

Kimegy a szolgáló, s jelenti a kánnak, kit látott:

– Egy ember jön, alig nagyobb egy hüvelyknyinél.

– Ez a Két Hüvelyk öccse lesz – mondja a kán.

Egy Hüvelyk meghajolt a kán előtt, s , leült a tűzhely mellé.

– Miért jöttél, Egy Hüvelyk? – kérdi a kán.

– Elvesztek a bátyáim, Három Hüvelyk és Két Hüvelyk, azokat keresem.

– Nem jártak nálam efféle emberek – hazudta a kán.

– Szánj meg akkor engem egy kis hússal és szalonnával, kán – kérlelte őt Egy Hüvelyk.

– Se húsom, se szalonnám készen nincsen. Ölj le magadnak egy szentelt, szürke kost.

Egy Hüvelyk kiment az udvarra, összeterelte mind a juhokat, majd elkapta a szürke kost, leszúrta és megnyúzta.

Elcsodálkozott a kán Egy Hüvelyk nagy erején, s megparancsolta neki:

– Vedd ki a lépét és add ide nekem.

Egy Hüvelyk erre oda veti a lépet a kánnak, aki kettészakította s a kutyáinak dobta:

– Zabáljatok lépet, aztán tépjétek szét darabokra Egy Hüvelyket – kiáltott rájuk. Az ebek befalták a lépet, s rávetették magukat Egy Hüvelykre.

Egy Hüvelyk erre elkapta fülénél fogva a kél mérges kutyát, és úgy odaverte egyiket a másikhoz, hogy szétloccsant a fejük.

Iszonyatos dühbe jött Karati kán:

– Hogy merészelted agyonütni az én nyáj őrzőimet? Most eredj, s őrizd helyettük te magad.

Ezzel a paranccsal bizony nem lehetett ellenkezni, kénytelen-kelletlen engedelmeskedett a kánnak. Így kezdte el őrizni Egy Hüvelyk a kán juhait.

„Úgy látom, ez a Karati kán ölte meg az én két bátyámat. De majd bosszút állok én értük ezen az átkozotton!” – fogadkozott Egy Hüvelyk.

Ettől kezdve minden istenáldotta nap leölt egy juhot, bundáját lehúzta és kitömte szénával. Mikor a kán valamennyi juhát így leülte és kitömte, felállította őket a hegyoldalban, mintha élők volnának. Akkor elment a kánhoz és így szólt:

– Sehogy sem tudom a juhokat lehajtani a hegyoldalról. Kérlek, gyere, és próbáld meg magad.

A kán odaérve látja, hogy Egy Hüvelyk leöldöste az összes juhot. Mérgében ott helyben megütötte a guta és meghalt.

Egy Hüvelyk pedig a kán aranyát, ezüstjét mind elszedte, a szegényeknek szétosztotta, maga pedig hazatért a Kara-Hem torkolatához.

A VÉN ADIGAN

Réges-régen, az Arzajti Hegy déli oldalán élt egy öregember, Adigan. Volt neki kilenc bátor fia, mind vakmerő vadász. A Hegy túlsó oldalán meg Karati kán élt, a sárga sztyeppe ura. Egyszer csak nagy baj érte a kánt: eltűnt a legkisebb s leggyönyörűbb leánya.

Ekkor segítségül hívták a sámánt és a lámát. Hosszú révülés után így szólt a sámán:

– Lehet, hogy megkerül a lányotok, kán, de előbb nagy áldozatot kell bemutatnod.

A láma is belepillantott a szudurba s ezt mondotta;

– Megkerülhet még a lányotok, ha nagy ajándékokat hoztok.

Nagy sokaság gyűlt össze a kán jurtája előtt. Tanakodtak, hogyan lehetne meglelni a kán leányát.

Egy roskatag öreg kiállott a tömeg elé és azt mondta:

– Nem segít itt sem a láma, sem a sámán. A leányt csak az öreg Adigan fiai találhatják meg.

Megörült a kán és rögtön megparancsolta szolgálainak, hogy vezessék hozzá a fiúkat.

– Azt nem szabad csak így, ó, kán – intette le az öreg. – Ezek roppant erős emberek és nem szeretik, ha valaki parancsolgat nekik; jobb, ha szépen megkéred őket.

Felforrt a méreg a kánban, de mit tehetett volna – a leányát meg kell mentenie. Ajándékokkal küldte tehát szolgálait Adiganhoz.

Nem győzött eleget csodálkozni az öreg Adigan, amikor megérkeztek hozzá a kán szolgálai az ajándékokkal, mélyen meghajoltak előtte, s megkérték, menjen el a kánhoz.

„Valami nagy dolog történhetett a kánnal. Nem jókedvéből lett egyszerre ilyen szíves” – gondolta az öreg, s elindult a kán udvarába.

Nagy megbecsüléssel fogadta a kán – megvendégelte minden jóval, csészéjébe maga töltött arakot. Végül így szólt hozzá:

– Elveszett az én legszebb, legkisebb leánykám. Tudom, hogy csak a te fiaid találhatják meg. Segíts rajtam a nagy bajomban, és amelyik fiad megtalálja őt, ahhoz feleségül adom, azonkívül megajándékozom kincsekkel a kincseimből, állatokkal az állataimból.

– Jól van, kán, majd szót értek a fiaimmal – felelte Adigan a kánnak, s ezzel haza indult.

Napokon át dolgozott Adigan a jurtájában, végül magához hívta fiait, s így szólt hozzájuk:

– Megöregedtem már, fiaim. Úgy lehet, nemsokára meghalok: ha reggel, reggel, ha este, hát este. Még egyszer utoljára nyilakat hegyeztem ki nektek. Vegyetek hát egy-egy nyilat és szóljatok: ki miben erős, ki miben járatos.

Felvesz egy nyilat a legidősebb fiú és így szól:

– Én megtalálom a levélpödrő bogarat a nyomáról, akár hét év után is.

A második fiú is fogja nyilát és mondja:

– Én még a tűt is meglátom ott, ahol az ég eresze összeér a földdel.

A harmadik fiú is fogja nyilát s szól:

– Föl tudom emelni, s akár a világ végére is elviszem a legnagyobb szarvasbikát.

Vette nyilát a negyedik fiú:

– Egy szempillantás alatt felmászok az égbe nyúló sziklára.

A középső fiú is vette nyilát s szólott:

– Úgy kihúzom a tollat a szarka farkából, hogy észre sem veszi.

Most a hatodik fiú sora következett. Felemelve nyilát, sokáig, hosszan gyönyörködött benne. Majd így szólt apjához:

– Nem vagyok utolsó lövő – de ezzel a nyíllal bármilyen vadnak kilövöm a szemét, akárhova rejtőzzék is. Megőrzöm a nyiladat, apám, s fogadom, hogy hiába nem herdálom el.

A hetedik fiú is vette nyilát s szól:

– Még az égből lehulló mennykövet is el tudom kapni.

A nyolcadik fiú így szólt, nyilát véve:

– Egy pillanat alatt összerakok akkora sátrat, hogy Karati kán jurtája elvész benne.

Előállt végül a legkisebbik fiú is, aki nyilát fölvéve így szólt:

– Én hamarabb tudok alagutat vájni a föld alatt, mint a vakond.

A vén Adigan meghallgatta fiait, tekintetét körülhordozta rajtuk s a következő intelmeket intézte hozzájuk:

– Külön-külön gyengék vagytok ti mind, de ha összefogtok, mindent legyőzhetlek. Éljete barátságban s mindig siker kísér majd

benneteket. Magához hívott Karati kán. Elveszett a legkisebb, legszebb leánya. Aki őt megtalálja, a kán ahhoz adja feleségül. Keressétek meg őt, fiaim! Bármelyiktek legyen is a kán leányának a férje, ő mindenképpen mindnyájatok testvérkéje lesz.

A fiúk beleegyeztek, hogy felkutatják a leányt s apjukkal együtt elindultak Karati kán udvarába. Nagy tisztességgel fogadta őket a kán, s megvendégelte mindenféle finom étellel.

Majd a legidősebb fiú rávezette öccseit a kán leányának a nyomára, amelyen haladva eljutottak egészen a fehér szikláig. De ott a nyomok megszakadtak.

– Itt – szólott –, a leánykát fölkapták az égbe.

A második fiú tenyerével beernyőzte a szemét, és vizsgálni kezdte a messzeséget. Megszólalt:

– Ott lenn délen, ahol az ég pereme a földdel összeér, látok egy magas hegycsúcsot, s rajta a Kán-Kereti madár fészket. A fészekből kilátszik a leányka feje.

Erre a harmadik fiú valamennyi testvérét fölnyalábolta, és odavitte a magas hegycsúcs lábához.

Itt a negyedik fiú felmászott a hegycsúcsra, majd sebesen visszatért.

– Ott a leány – mondotta –, de a Kán-Kereti madár fiókái agyonverhetnek bennünket a csőrükkel. – Hátára kapta az ötödik fiút, és felmászott vele a csúcsra.

Az öreg Adigan ötödik fia olyan észrevétlenül kiemelte a madárfiókák közül a leányt, hogy azok még csőrüket sem mozdították meg.

Honnan, honnan se, egyszer csak megjelent maga a Kán-Kereti, elkapta őket, s magával ragadta a magas levegőégbe.

Erre a hatodik fiú kirántotta nyilát a tegezből, és megcélozta a Kán-Kereti középső karmát. Felvijjogott kínjában a ragadozó madár, s kiengedte karmai közül a zsákmányt.

Megrémültek erre a testvérek, hogy agyonzúzzák magukat a kövön, ha leesnek. De akkor előpattant a hetedik testvér, és éppen a föld felett kapta el őket estükben.

Iszonyatos harag öntötte el a Kán-Kereti szívét, s lecsapni készült rájuk, hogy éles csőrével agyonvágja őket. De a nyolcadik fiú egy pillanat alatt hatalmas kalibát épített, amelybe valahányan voltak,

mind elbújhatlak. A Kán-Kereti vérfagyasztó vijjogással körözött fölöttük, várva, mikor dugják ki fejüket a kalibából. Hogy megmeneküljenek, a legkisebb fiú egy járatot kapart a föld alatt, s azon keresztül vezette ki testvéreit a föld színére, messze a hegycsúcstól.

Megörült a kán szíve, hogy leánykáját élve és sértetlenül meglátta, s érdeklődni kezdett, vajon melyikük mentette meg. Mindegyik fiú abban volt, hogy ő a kán leányának a megmentője.

Erre előhívták a legbölcsebb öregembert, aki a következőképpen ítélt: Adigan minden fia részes a kán leányának megmentésében. Ha közülük egy is nem lett volna, a kán leánya bizony elpusztul. De mégis a legnehezebbet, a földásást – a legkisebb fiú végezte. Legyen tehát ő a kán vője.

Bölcsen szólott az öreg, de a kán leánya mégsem értett vele egyet:

– Valamennyi fiúnak megmaradt a nyila – legfőbb ereje. Csupán a hatodik fiúnak nincs meg többé, őhózzá megyek tehát feleségül –, mondotta a kán legkisebb és legszebb leánya.

Így vette el a kán leányát az öreg Adigan hatodik fia. Kincseit, marháit testvériesen megosztotta bátyjaival, öccseivel. Porlad már azóta régen Adigan, de utódai a mai napig jóban, rosszban együtt vannak. Dédunokái, ükunokái most is úgy segítik egymást, mint édes testvérek.

OSZKÜSZ-OOL ÉS DILGIZSEK

Rég volt, talán igaz sem volt. Még abban az időben, amikor Szüt-hol tava csak sekély pocsolya volt, a Szüंबर-ula gerince pedig alacsony dombocska.

Élt akkor egy szegény pásztorfiú, Oszkűsz-ool. Sem apja, sem anyja nem volt szegénynek. Juhokat őrzött a gazdag Karati kánnál, akinek kincse, marhája annyi volt, hogy szerit-számát se tudta. Nyáron át csak savót ivott, télen pedig ételmaradékot evett a kán kondérijából. Szemén a könnyek sosem száradtak föl, szívét a bú sosem hagyta el. Így tengődött szegény Oszkűsz-ool.

Történt egyszer, hogy egyik báránkjája megbotlott egy kőben s lábát törte.

– Bizonyosan elemészt most engem Karati kán. Leveteti sapkámat, de a fejemmel együtt, levágatja subám ujját, de a karomat is vele – siránkozott Oszkűsz-ool.

Így álldogált, lehorgasztott fejjel, s azt gondolta: „Nincs menekvés a kán éles kése előtt, sem a káni korbács ütésétől.”

Éppen ekkor szalad el mellette egy vörös róka – Dilgizsek. Látja Oszkűsz-oolt s kérdi tőle:

– Miért sírsz, Oszkűsz-ool?

– Hogyne sírnék, én szerencsétlen! Fagyban, napsütésben őrzöm a kán juhait, s tessék, most szerencsétlenségemre egy kis báránka lábát törte. Senkim sincs, aki szól emeljen mellettem – nem leszek már soká az élők sorában.

– Hogyhogy nincs, aki szót emeljen melletted? Hát én mi végre vagyok? Csak bízd rám magad, majd segítek én! Az ember kell hogy boldog legyen. Legjobban tennéd, ha feleségül vennéd az Okos hercegnőt, Kurbusztu kán leányát.

– Térj észre, Dilgizsek! Miket beszélsz! Nekem ilyesmi még álmomban sem jutna eszembe. Ez annyi volna, mint kézzel elérni az eget.

– Semmiség az egész, ez már az én dolgom! És most elfutok Kurbusztu kánhoz, te addig várj itt rám.

Dilgizsek elfogta a hétszínű szivárványt s felszaladt rajta az égbe, Kurbusztu kán aaljába. Egyenesen a kán sátorpalotájába futott, s

mélyen meghajolva Kurbusztu kán előtt, így mit:

– Jó egészséget kívánok. Kurbusztu kán. Karati kán küldött hozzád. Össze akarná házasítani a fiát a leányoddal

– Miért ne? – felelt a kán. – Hogy utasítanám el egy ilyen gazdag kán kérését? Vezesd hozzám a vőlegényt. Megnézem s megmondom – lehet-e a vőm vagy sem?

Dilgizsek megörült és visszafutott Oszkusz-oolhoz. Nekiállt s gyorsan megmosdatta a fiút a Kara-Hem folyó langyos vizében. Végül megforgatta, szemügyre vette s látta, hogy szép szál legény áll előtte: sudár, mint a fenyő, szeme fekete, mint a fagyai bogyója.

Dilgizsek elégedetten fogta a legényt s megindult vele a hétszínű szivárvány hídján fel az égbe, Kurbusztu kán udvarába.

A kán palotája előtt azt mondja Dilgizsek Oszkusz-oolnak:

– Várj meg itt engem, kis pajtásom. A káni palotának még a közelébe sem engednek ilyen ágrólszakadtat. Elszaladok, szerzek neked valahonnan ruhát.

Dilgizsek ekkor beszaladt a kánhoz, s ordítani kezdett, ahogy a torkán kifért:

– Jaj, jaj, nagy a baj! Fej nélkül marad a nyakam!

– Mi történt? – ijedt meg a kán. – Beszélj gyorsan!

– Meg sem merem mondani – jajveszékelt a ravasz Dilgizsek. – Nem is tudom, hol kezdjem el. Tudod, hogy könnyű lábam van, beszédem ékesen szóló, jómagam sosem fogok mellé, üzeneted már átadtam Karati kánnak. Útra keltünk a vőlegénnyel, s az úton elkapott bennünket a zápor. A legény ruha nélkül maradt. Valóságos szerencsétlenség. Mit tegyünk most, kán?

– Hé, szolgák! – kiáltott a kán. – Ruhát hozzatok Karati kán fiának. Te meg, kérlek, vidd ki neki.

Dilgizsek erre fürgén Oszkusz-oolhoz szaladt, felöltöztette fekete cobolyprém-sapkába, kék selyemköpenybe, fekete cipőbe. A derekát átkötötte meggyászín övvel s figyelmeztette:

– Figyelj ide, el ne felejtssd, amit mondok: Karati kán a te apád, a neved pedig Csecsen-Tazsi. Kevélyen és büszkén tartsd magad, földig ne hajolj!

Beléptek Kurbusztu kán sátorpalotájába. A kán nagy tiszteességgel fogadta vendégeit. Megkínálta őket drága ételekkel, s Csecsen-Tazsi nagyon meglátszott neki.

– Jól van hát – kezdte a beszédet a kán –, hiszen két kánnak rokonságba kell kerülnie. Csecsen-Tazsi maradjon hát itt lakomára, te meg elszaladsz Karati kánhoz. Mondd meg neki, hogy három nap múlva várjon bennünket a menyegzőre.

– Parancsod teljesítem, kán. Csak még engedd meg, hogy tanácsot adjak négyszemközt Csecsen-Tazsinak. Láthatod – ő még fiatal és tudatlan.

A kán ezt is megengedte. Erre kimentek a jurtából, s azt mondja Dilgizsek:

– No, Oszkusz-ool, úgy megy minden, mint a karikacsapás, de még sok tennivalónk van. Én mindent elintézek, csak te ne félj egy cseppet sem. Én a te fogadott testvéred vagyok – hatot becsaptam, ötöt behálóztam. Ez minden, amit mondani akartam.

Dilgizsek egyenesen Karati kán aaljába futott. Beosonva a jurtába, farkát leeresztette, fülét ijedten lesunyta, egész testében remegni, s nyüszítve szűkülni kezdett.

– Mi történt, Dilgizsek? – rémült meg a kán.

– Fent jártam az égben Kurbusztu kánnál – hüppögte Dilgizsek. – Nagy mérgében van a kán: „Minden elevent elpusztítok! Villámmal égetek meg mindent!” De mi szeretjük az áldott napocskát, és az élet aranyat ér. Lám, most vergődöm, nem lelek egy helyet, ahol veled meghúzhatnánk magunkat. Tudom, ha én ki nem sütök valamit, más senki sem gondol ki semmit.

Erre már a kán is reszketett, mint a nyárfalevél, fogai vacogtak, könnyei patakban folytak – úgy könnyörgött segítségért.

Dilgizseknek csak ez kellett:

– Gyere ki, kán, a jurtádból, tekints el arra észak felé.

Kimentek. Látja a kán, hogy észak felől egy nagy, sötét felhő közeledik.

– Ez Kurbusztu kán, aki ott előrenyomakodik – mondja Dilgizsek.

Karati kán térdre vetette magát előtte, s még kétségbeesettebben kezdte kérlelni.

– Megvan, kitaláltam! – sikított örömeiben Dilgizsek. – Ássál az aal mögött egy hetven öl mély gödröt, és költözz oda egész népeddel. Parancsolt meg, hogy hordjanak oda száz teverakománnyi követ, s azonnal szórják a gödörbe. Majd én aztán kihozlak onnan.

A kán erre megütötte a hatalmas gongot, és összegyűjtötte népét. Ásatta velük a gödröt. Majd házanépével belebújt a gödörbe s elrendelte, hordják tele kövekkel a gödröt.

Ekkor, Dilgizsek odafordult a sokasághoz:

– Karati kán ez ideig csak savón tartott benneteket, noha kincsenek, marhájának se szeri, se száma. Ha megharagszik – bizony levágatja az ember válláról a fejét. Ha elmúlik a haragja – akkor csak a véreteket szívja. Legyen hát most kán az öreg tevepásztor, Szal-Burul, Oszkusz-ool pedig az ő fia.

Helyeselte a nép a javaslatot.

Három nap elmúltával a hétszínű szivárvány hídján ereszkedett le Kurbusztu kán a vőlegénnyel és menyasszonnyal Karati kán udvarába.

Három éjjel, három nap tartott a nagy dínom-dánom. Így ülték meg Oszkusz-ool és az Okos hercegnő lakodalmát. Mindenki között Dilgizsek volt a legvidámabb.

A lakoma után Dilgizsek félrehívta Kurbusztu kánt és megkérte:

– Segíts rajtunk, kán. Az aalon túl, a kötömbök alatt furcsa zúgást hallok. Úgy látszik, ördögök fészkeltek be magukat oda, azok ijesztgetik az állatokat.

– Jól van – felelt Kurbusztu kán. – De holnap ügyeljetek: a marhákat ne hajtsátok közel a kövekhez.

Másnap komor, sötét felhő vette körül a kötömböket, s a kicsapó villám porrá zúzta őket. A kánból és háznépéből még egy akkorka nedves kis foltocska sem maradt, amit az ürge megnyalhatott volna.

Ennek örült még csak igazán a szegény nép!

Oszkusz-ool sokáig élt boldogan feleségével, az Okos hercegnővel. Dilgizsek mindig szívesen látott vendégük volt, és legelső tanácsadójuk lett. A sok szép fehér szarvasmarha pedig annyira megsokasodott a környékükön, ahány fa van a tajgában.

OSZKÜSZ-OOL

Élt egyszer egy fiú: Oszküz-s-ool. Minden aalba bekukkantott, kéregetett s így tengette életét. Egyszer betévedt Karati kán udvarába.

– Merre tekeregsz, Oszküz-s-ool? – kérdi tőle a kán.

– Nyár közeledtén arrafelé, ahol hojtpakot ihatom – tél jöttén meg arra, ahol bora-bidát ehetem – felelt Oszküz-s-ool.

– No jól van: hojtpak van nálam, bora-bida szintén akad. Csakhogy ezért hetven sárga kecskét kell őrizned. De előre megmondom, hogy fel kell hajtani őket a hegyekbe, a sztyeppén nem legeltethetsz.

Másnap Oszküz-s-ool kihajtotta mind a hetven sárga kecskét a hegyekbe, de azok azonnal szétszaladnak, le a sztyeppére. Oszküz-s-ool agyonfáradt.

– A kán megparancsolta, hogy a hegyekbe hajtsam őket, a sztyeppére ne engedjem. Most bizonyosan leütteti sapkáját fejestül, s kabátujjamat karommal együtt vágatja le – jajgatott Oszküz-s-ool.

Honnan, honnan se, egyszer csak valahonnan előtűnt egy ősz öregember, derékig érő szakállal.

– Mit jajgatsz, mit siránkozol, Oszküz-s-ool? – kérdi a fiút az öreg.

– Hogyne jajveszékelnék?! Karati kán megparancsolta, hogy a kecskéket csak a hegyekbe hajthatom, s azok mind csak a sztyeppére szökdösnek – sehogy sem lehet őket megtartani.

– Akkor hát ne siránkozz, hanem fordítsd a fejüket a hegyek felé és szólj rájuk, hogy: „Hetven sárga kecske, a földhöz – taktagaldáj!” – tanácsolta az öreg s ezzel – volt, nincs! – ahogy jött, úgy el is tűnt.

Oszküz-s-ool erre a nyáját fejjel a hegyek felé fordította s rájuk kiáltott:

– Hetven sárga kecske, a földhöz – taktagaldáj.

Úgy megálltak erre a kecskék, mintha földbe gyökerezett volna a lábuk. Bárhogy nógatta is őket Oszküz-s-ool, egy lépést sem mozdultak.

– Micsoda gonosz egy öreg, haszontalan csavargó. Bizonyosan maga az ördög jött a fejemért – sopánkodott Oszküz-s-ool.

Honnan, honnan sem, ismét megjelent az ősz öreg, övig érő szakállával.

– Mi lelt, hogy megint jajgatsz, siráncozol, Oszküzsz-ool?

– Hogyne jajveszékelnék?! Úgy állnak a kecskéim, mintha a lábuk földbe gyökerezett volna. Hogy hajtom fel őket a hegyekbe?

– Hát akkor ne jajgass, hanem mondd: „Hetven sárga kecske a földről – bodara!” – ajánlotta az öreg, s szőrén-szálán eltűnt.

Oszküzsz-ool megfogadta tanácsát s rájuk kiáltott:

– Hetven sárga kecske, a földről – bodara!

Alighogy kiáltott – máris pattantak a kecskék, és sebes iramodással a hegyek felé futottak.

Késő este volt már, mikor Oszküzsz-ool behajtotta a nyáját a karámba, s indult lefeküdni a káni jurtába. Nézelődött, keresett egy sarkot valahol, de nem akadt számára egy tenyérnyi hely sem. Annyi volt ott a szolga, alig tudtak mozdulni egymástól.

– Oszküzsz-ool, miért nem alszol? – kérdi tőle a kán felesége.

– Nem találok sehol helyet – felel a fiú.

– Akkor feküdj a földre – ripakodott rá a kán felesége. Erre elfutotta Oszküzsz-oolt a harag, eszébe jutottak az öreg szavai, és halkan így szólt:

– Kán és kánné, a földhöz – taktagaldáj!

Már megvirradt s a kán meg a felesége még mindig a földhöz voltak ragadva.

Mit tegyenek? Segítségül hívták a tiszteletre méltó lámát, s kényszerítették Oszküzsz-oolt, hogy mindenben szolgálja ki. A telhetetlen láma teljesen agyonhajszolta szegény fiút: megivott tíz főzet teát, befalt egy egész juhot, utána elmondott egy imát. Az sem segített.

Oszküzsz-ool csak mosolygott rajtuk. Ahogy ezt meglátta a láma, halkan azt kérdi tőle:

– Te talán tudod, hogyan lehetne segíteni a kán baján? Súgd meg nekem.

Azt mondja Oszküzsz-ool:

– Látod, amott a sztyeppén azt a fekete bikát? Ima közben hajolj meg a farka előtt.

A láma rögtön a bika után vetette magát. Elkapva a farkát, meghajolt neki és imába kezdett.

Ekkor Oszkűsz-ool így szólt:

– Láma, a bika farkához – taktagaldáj! – Mire a láma feje menten a bika farkához ragadt. A megrémült bika félreugrott és megpördült maga körül. A láma tehetetlenül bukdácsolva, nem emberi hangon kezdett ordítani:

– Segítség! Segítség! Jó emberek, fogjátok meg Oszkűsz-oolt! Ez az ő gonoszsága!

A kán parancsot adott szolgálainak, hogy fogják meg Oszkűsz-oolt, de ez megint csak maga elé pusmogott halkan:

– Kán szolgálai, a földhöz – taktagaldáj! – Valahány szolga volt a közelben, mind a földhöz merevedett. Egy sem akadt, aki mozdulni tudott volna.

Oszkűsz-ool komótosan bement a kán jurtájába, leült a nyolcrétű szőnyegre, és két pofára kezdte magába tömni a sok finom édességet és palacsintát.

– Kegyelmezz, Oszkűsz-ool – esedezik a kán. – Neked adom egyetlen leányom, marhákat a marháimból, kincset a kincseimből. Olyan jurtát állítatok neked hófehér selyemből, hogy kilenc lóval nem nyargalod körül.

Oszkűsz-ool hitt neki, s halkan maga elé suttogta:

– Kán és kánné, káni szolgálak, a földtől – bodara!

Erre feloldódott a varázslat és mindnyájan felkapaszkodtak.

Ekkor a kán parancsot adott:

– Öljétek le a szent fehér bikát!

„Aha, most aztán teleeszem magam hússal” – örült jó előre Oszkűsz-ool. Leölték a bikát, bőrét lefejtették. A kánt elöntötte a düh és megparancsolta, hogy Oszkűsz-oolt varrják bele a bika bőrébe, és vessék a sebes folyóba.

Oszkűsz-ool már-már fulladozott, szerencséjére azonban egy öreg halász kifogta a vízből.

Oszkűsz-ool fürgén ugrott ki a szabad levegőre. Az öreg megharagudott:

– Miért nem hagyod nyugton halászni a szegény embert? Hogy kerültél te a bika bőrébe?

– Ne neheztelj, öreg – a gonosz Karati kán akart engem elemészteni. Meg ne mutass engem látó embernek; ne adj rólam hírt

halló férfinak. Mindenért hálás leszek neked – szólt Oszkűsz-ool és útnak eredt Karati kán udvarába.

Ahogy megérkezik a kán udvarába, látja, hogy ott már egy lélek sincsen. A kán elvándorolt egy másik szállásra.

Maga mögött hagyott hét hágót, átkelt hét folyón, míg végül ráakadt Oszkűsz-ool a kán új szállására.

Éjszaka odasettenkedett a kán jurtájához és suttogva mondta:

– Kán és kánné, a földhöz — taktagaldáj!

Utána a karámból kivezette a szent fehér kost és elhajtotta az öreg halásznak.

Közben megvirradt, s a kán meg a felesége megint csak nem bír megmozdulni. Ekkor jött rá Karati kán, hogy Oszkűsz-ool az élők között van!

Hat kutyán sincs annyi szőrszál, ahányat alattvalóiból összehívatott, s szétküldte őket a világon széltében-hosszában, hogy kutassák fel Oszkűsz-oolt.

A hetedik napon két káni cseléd meg is találta Oszkűsz-oolt és mondják neki:

– Azt parancsolja a kán, hogy vezessünk hozzá.

– Nem hiszek én többé a kánnak. Dehogyan megyek hozzá – felelte Oszkűsz-ool. Egyik szolga akkor ott maradt Oszkűsz-oolra vigyázni, a másik pedig elindult, hogy megvigye a hírt a kánnak.

Ahogy a kán az üzenetet vette, megparancsolta szolgálainak:

– Szerszámozzatok fel hollószín csődörömet, fogjátok fehér-fekete mancsos cobolyomat, szurokszín, hétcsöcsű butykosomat, pántlikázzátok föl s vigyétek Oszkűsz-oolnak.

A szolgák menten teljesítették a kán parancsát: átadták Oszkűsz-oolnak a hollószín csődört, felkínálták neki a fekete fehér mancsú cobolyt, s megkínálták arakkal a felpántlikázott, hétcsöcsű fekete bütökösből.

De Oszkűsz-ool visszautasította a kán ajándékát:

– Nem lehet engem lekenyerezni holmi ajándékokkal. Elmegyek én a kánhoz a magam jószántából is.

Ahogy megérkezik – látja, hogy a kán nagyon oda van.

– Vedd el egyetlen leányomat – könnyögött a kán. – Végy marhát is a jószágomból, minden jót javaimból. Állítatok neked olyan hófehér, kerek jurtát, hogy kilenc paripa nem fogja körül. Vedd még

káni pecsétnyomómat is. Kemény harci nyilam hegyére esküszöm neked, hogy ezúttal nem lesztek lóvá! – s nyila éles hegyét kezdte nyaldosni.

– Láthatod, kán: hitvány a te erőd ahhoz, hogy velem elbánj – szólott Oszkusz-ool. Majd odalépett hozzá, megrázta istenesen, s halkan így motyogott:

– Kán és kánné, a földről – bodara!

Föltápáskodott nagy keservesen a kán és felesége. Minden vagyonukat, összes marhájukat a fiúnak adták. Miután lányukat is hozzáadták, állítottak nekik oly nagy kerek, fehér jurtát, hogy kilenc paripa sem fogná körül. Végül pecsétnyomóját is ráhagyta.

Oszkusz-ool uralkodott ettől kezdve a kán helyett, és ma is él, ha meg nem halt.

HÜVELYKMATYI ERGEKTEJ-OOL

Élt egyszer egy szegény öreg ember – Kara-Szal. Volt neki egy pöttömnyi fia – Ergektej-ool, aki alig volt egy hüvelyknyi. Tőlük nem messze pedig a kegyetlen Karati kán lakott.

Mikor nem maradt már szegényeknek a jurtájukban egy falat ennivaló, egy korty tej sem, az öreg búnak eresztette fejét.

A fiú akkor megfogadta, hogy még a föld fenekéről is előteremt valamit. Éjjel, apja tudta nélkül, elkötött egy hatalmas kövér bikát Karati kán csordájából.

Felébred reggel a kán – nincsen bika! Körüljárja szolgájával a karámot s látják, hogy a nyomok Kara-Szal rozoga jurtájához vezetnek. Belép a kán a jurtába s iszonyúan megfenyegeti az öreget:

– Átkozott tolvaj, bőróddal felelsz a bikámért!

– Könyörülj, Karati kán, én nem loptam semmit – esedezett az öreg.

Erre a kán öklével támadt az öregre. Ergektej-ool rákiáltott:

– Ne nyúlj apámhoz! A bikát én loptam el, éntőlem kérd számon.

A kán hitetlenül bámult a fiúra.

– Hogyan lophatta volna el az én hatalmas bikámat ilyen morzsányi ember?

De Ergektej-ool csak esküdzik:

– Igazán mondom, én loptam el.

Elnevette magát a kán, gondolkodott egy pillanatig s így szólt:

– No jól van, de most bizonyítsd be, hogy valóban te voltál. Ha nem, akkor elbánok apáddal. Ma éjjel el kell hogy lopd a gyöngyömet, akkor elhiszem s megkegyelmezek. Ha el nem lopod – leültetem apád fejét.

Karati kán ezután hazament, s készülődött a nagy próbára. Serege hármas gyűrűvel vette körül aalját. Az állófához oda állított két harapós tevét. A bejáráthoz két dühös kutyát köttetett. A jurtában az egyik oldalra két lámát, a másik oldalra két sámánt ültetett. Azonkívül két ember ott állt a tűz mellett merőkanalakkal, hogy állandóan táplálják a tüzet olajjal. A kán a jurta közepére feküdt s így elmélkedett: „Így már megbízható az őrségem. Ezek biztos elkapják

a kis tolvajt.” Úgy elaludt hamarosan, hogy szerte az aalban hallatszott a horkolása. A lámák, hallva ezt a mély horkolást, maguk is elálmosodtak: „Ej, alszom egy órácskát, hiszen itt van mellettem a párom” – gondolta magában mindegyik, s egyszerre aludtak el. Hasonlóképpen történt a többiekkel is.

Ergektej-ool meg éppen erre várt. Odalopakodott nesztelenül az alvó katonákhoz, kettesével összekötözte őket a varkocsuknál fogva. A tevéknek odavetett egy-egy darab szíksós rögöt s azok is átengedték. A kutyáknak odavetett egy darab húst, s azok sem bántották. Beosont a jurtába, a lámákat betakargatta meleg báránybőrrel, a sámánok lábához egy szelíd kisbáránnyt fektetett. A merőkanalakból kiöntötte az olajat, helyébe vizet töltött. Amikor ezt elvégezte, odasettenkedett a kánhoz, s kutatni kezdte nála a gyöngyöt.

Sehogy sem tudta megtalálni. Valahogy észrevette, hogy a kán csak egyik orrlyukán vesz lélegzetet. „Ahá, tudom már, hol van!” – találta ki a fiú a titkot. Fogott egy fűszálat s csiklandozni kezdte vele a kán orrcimpáját. Az meg tüsszentett egy óriásit, a gyöngyöcske szépen kigurult az orrából a fiú tenyerére. Ergektej-ool erre futásnak eredt. Látja, hogy a tevék a szíksós göröngyöket nyalogatják, a kutyák pedig dühösen acsarkodva falják a húst. Nevetve fölnyergelte a kán legjobb lovát, felpattant rá s nagyot kiáltott:

– Tűz van! Tűz van! – És sebesen elvágtatott.

Egyszeriben kiszállt mindenki szeméből az álom! S micsoda hűhó s kiabálás keletkezett! Felugrott helyéről a kán, s eszeveszetten kiabálta:

– Katonák, fogjátok meg Ergektej-oolt!

Csakhogy a katonák felkelni sem bírtak, úgy egymáshoz voltak kötözve a hajuknál fogva. Már szidni kezdték egymást:

– Te kötöttél meg engem!

– Én nem, hanem te engem!

Micsoda verekedés lett ebből!

Bent a jurtában meg a lámák kaptak hajba: egymásról ráncigálták le a birka bőrét:

– Az enyém a bőr! – kiabál az egyik.

– Nem a tied, hanem az enyém! – felesel a másik.

A sámánok dobjaikkal ütötték egymás fejét:

– Enyém a bárány!

– Nem, az enyém!

A nagy sötétségben véletlenül még a kánnak is odavágtak néhányszor. – Mi történt itt? – ijedt meg ekkor, és odakiáltott a tűzhöz:

– Hej, öntetek ott olajat a tűzre! – Azok öntötték is – a vizet, s egyszeriben kialudt még a parázs is.

Alig győzték kívárni a reggelt.

Annál fényesebben égett a tűz az öreg Kara-Szal jurtájában. Vidáman sütötte rajta a jószagú hurkát. Pöttöm fia meg a gyönggyel játszogatózott: egyik tenyeréből a másikba gurítgatta...

AK CSALGAA, A LUSTA

Haj, de régen volt az a világ, mikor a róka orrcimpájából só potyogott, a mókusok füle hegyén tűz pislákkolt! Pedig amit most elmondok, még akkor esett meg.

Élt akkor egy öreg – Ak Csalgaa meg vén felesége. Volt neki egy fakó lova s egy fekete kutyája, ő maga iszonyatosan lusta volt, naphosszat a jurtában bevert.

– Neked lámának kellett volna lenned ekkora lustasággal – korholta a felesége. – De te koldusszegény vagy, nem illik hozzád ez a semmittevés. Ha így megy, nemsokára felfordulunk éhen.

Ak Csalgaa még a fülebotját sem mozdította az asszony szavaira. Egyik oldaláról a másikra fordult. Gondolkodott a vénasszony erősen, hogyan lehetne az urát kigyógyítani e nagy lustaságból. Végül rájött. Kívül, a jurta mellett letett a forgács közé egy faggyúval töltött bikahólyagot. Bement a jurtába és mondja az öregnek:

– Az emberek azt mondják, hogy ha a gazda kimegy jurtájából, szerencsére akad. Menj hát ki legalább az egyszer ma. – így nógatta, ösztökelte Ak Csalgaát. De az öregnek sehogy sem akarózott megmozdulni, mindenáron szabadulni próbált a vénasszonytól, s átfordult a másik oldalára. Minden hiába! Az öregasszony csak hajtogatja a magáét: – Eredj ki, menj ki, szerencséd lesz.

Mit volt mit tennie, ásítózva nyújtózkodni kezdett, majd szép lassan föltápászkodott, s kiment a jurtából. A forgács mellett leült a földre s várta, mikor jelenik meg neki a szerencse. Ahogy ott tétlenkedik, látja, hogy valami kikandikál a forgács közül. Szétkotorja a forgácsot – hát uram fia! Ott van egy hólyag, tele faggyúval. Haj, de megörült ennek Ak Csalgaa! Szaladt mindjárt a feleségéhez, s kérkedve mutogatta neki a zsákmányt.

– Látod, látod – mondja álnokul az öregasszony – s te nem hittél nekem. Ha egy ilyen férfi, mint te, zsákmányt keres, okvetlenül talál is.

Ettől még jobban megnőtt a büszkeség Ak Csalgaában, s elhatározta, hogy kimegy vadászni. Felnyergelte fakó lovát, szólította

fekete kutyáját s elindult vadászni. Sokáig, nagyon sokáig ment, mendegélt, de nem látott senkit, nem hallott semmit. Elfáradt és azt gondolja magában: „Jobb lett volna a jurtában hevernem. De ezért mind csak a vénasszony a hibás. Kedvet kapott a zsákmányra, a vén szipirtyója! Csakhogy most már késő, tovább kell mennem; mégiscsak szégyen volna hazatérni üres kézzel.”

Egyre messzebb s messzebb poroszkált jurtájától fakó lova hátán, s mind csúnyább szavakkal emlegette a feleségét. Egyszer csak az erdei tisztásra kiugrik egy hatalmas nyúl. Földerült most Ak Csalgaa arca, s ráuszította fekete kutyáját. Amikor már a kutya elérte volna, a nyúl bebújt hirtelen egy lyukba. Odavolt Ak Csalgaa, a kutyát hozzá kötötte fakó lova kantárszarához, hogy útjában ne legyen. A lyuk kijáratát betömte sapkájával, a bejáratba pedig egy fűzfaágat kezdeti dugdosni, böködni. Erre a nyúl kiszaladt a lyukból Ak Csalgaa sapkájával a fején s illa berek, nádak, erek! – elrohant. A fekete kutya meg utána! Húzta magával Ak Csalgaa fakó lovát is.

Ott állt most az öreg ló nélkül, kutya nélkül – de még sapkája sem maradt. „Nesze neked” – vakarta a fejét. S ismét csúnyán káromolta feleségét.

Ahogy a nyomokon lődörgött, minden szemben jövőtől megkérdezte, nem láttak-e egy hatalmas nyulat, fekete sapkával a fején, s egy fekete kutyát, amelyik egy fakó lovat vonszol maga után? De mindenki csak a szemébe nevetett, mert ki látott már sapkában járó nyulat, s maga után lovat vonszoló fekete kutyát?

Hosszú, keserves utat tett meg ezután Ak Csalgaa a hiábavaló keresésben, mígnem végül elvergődött Karati kán udvarába. Ott végignézett magán, és restelkedni kezdett: bizony lyuk hátán lyuk lett a csizmája, ruhája cafatokban lógott rajta, mezítelen teste hol itt, hol ott villogott ki alóla. Ilyen ruhában mégsem lehet bemenni egy kánhoz! Lefeküdt hát egy kis mélyedésben, s figyelni kezdte, mit tesznek-vesznek a kán jurtája körül?

Nagy, fehér jurtája volt a kánnak, kilenc jó ló sem tudná megkerülni! A kán szolgái meg ide-oda szaladgáltak, sűrögtek-forogtak. Egyszer csak, mintha még egy nap kelt volna fel az égen, olyan fényesség támadt: kilépett a jurtából a kán tündérszép leánya, az Arany hercegnő. Letepegett a hajtásba, ahol Ak Csalgaa

heverészett, különféle színes kavicsokat szedegetett magának, és visszatért a jurtába.

Nézegeti, vizsgálgatja a kavicsokat Ak Csalgaa, s közben azon gondolkodik, milyen jó is lenne, ha találna közöltük egy faggyúval telt hólyagot. De már látja is, hogy ahol a kán leánya szedegette a kövecskéket, valami csillog. Odamegy, nézi – hát egy arany kösöntyű. Rászórt sebtében egy kis kavicsot, s tovább nézegetlődött a káni jurta felé. Ott meg micsoda kavarodás támadt! Szaladnak ki a kán cselédei, küldöncei, két-két lovat felnyergelnek s ahányan vannak, annyi felé vágatnak.

Egy idő múlva aztán kezdenek ám visszaszállingózni, de nem egyedül: velük van sok láma meg sámán. Peregtek a lámák imamalmi, bufogtak a sámánok bőrdobjai, s hatalmas zenebona keletkezett a kán aaljában.

– Ejnye, meg kellene nézni, mi történik ott – gondolta magában Ak Csalgaa s bement a kánhoz. Látja, hogy a jurta egyik oldalán a lámák végzik szertartásukat, a másik oldalán a sámánok forognak révületben. A kán meg ott ül lánya mellett, s keservesen sír.

A jurta küszöbén ült egy ősz öreg. Ez elmesélte Ak Csalgaának, hogy az Arany hercegnő elvesztette arany kösöntyűjét, amely nélkül nem élhet.

Akárhogy vergődtek is a lámák és sámánok, a kösöntyűnek mégsem akadtak nyomára. Akkor a kán a jelenlevőkhöz fordult: – Aki megtalálja az arany kösöntyűt, azt megajándékozom kincsekkel a kincseimből, marhával a marháimból.

Erre már előlépett Ak Csalgaa, s rongyait ráncba szedve csupasz testén, így szólt:

– Én vagyok Kavaj láma. Megpróbálom, hátha segíthetnék rajtad.
– S morogni, puszogni kezdett valamit, mintha imádkoznék. Igazában azonban dicsérte okos öreg feleségét, s megígérte neki, hogy gazdag zsákmánnyal tér haza. Majd kilépett a jurtából, s a hajlat felé vette útját. Ott előkotorta az aranyékszert, s átadta a kán leányának, aki abban a szempillantásban megkönnyebbült betegségéből, s fölkelte ágyáról.

A kán busásan megajándékozta az öregei: számlálatlanul adott neki kincset, marhát. A lámák és sámánok irigykedve nézegették Ak Csalgaát, de nem adott nekik semmit sem belőle.

Micsoda örömmel állított be Ak Csalgaa a jurtájába, ahol az öregasszony éhezve, fázva várta.

– No asszony, itt a zsákmány! – mutatott rá a kántól kapott holmikra. – Ez nem faggyúval telt hólyag.

– Látom, látom – szólt örvendezve az öregasszony – elvesztetted a lustaságod, leltél helyette kincseket. Mindig mondtam én, hogy ilyen derék vadászra, mint az én uram, még nagy szerencse vár az életben.

Lakomát csaptak, ettek, ittak napokig. Utána még soká éllek, boldogan, új fehér jurtájukban.

ARTAA-SZEDI ÉS AVIGAA-SZEDI

Régen volt, mikor a bakok szarva az eget karcolta, a tevék farka pedig a földig ért. Élt abban az időben egy kán, s egyetlen fiúgyermek – Artaa-Szedi. A kán felesége már rég meghalt, amikor még Artaa-Szedi karon ülő kisgyermek volt.

A kán emberei elhatározták, hogy új asszonyt keresnek neki, de a kán még ránézni sem akart többé asszonyszemélyekre. Akkor a kán rokonai összehívták a legszebb nőket a kán jurtájába. Arakot töltöttek a pohárba, s megkínálták vele a kánt. A vidám daltól és erős araktól megkönnyebbült a kán szíve. Látták ezt a rokonok, és így szóltak hozzá:

– Nem élhetsz mindig asszony nélkül, kán. Néznél hát körül az összegyűlteket között, hátha mégis megtetszik valamelyik és feleségül veszed. – Addig-addig beszéltek a lelkére, mígnem egyszer így szólt:

– Legyen hát!

Kilépett a jurtából s látja, hogy a fűzfabokrok mögül gonoszul és irigykedve nézi a szép asszonyokat az egyik duzsumet lánya, a kopasz fejű Tazaran.

– Íme, itt van, aki az én feleségem lesz – fordult a kán a kíséretéhez s rámutatott Tazaranra. A kíséretnek nem volt ínyére a menyasszony személye, de már nem volt mit tenni – világraszóló lakomát csaptak.

Sokáig tartott a nagy eszem-iszom, a káni rokonság közt nagy öröm járta: – Szépen elrendeztük a kánunk dolgát, most már ihatunk arakot kivilágos-kivirradtig!

Három esztendő múlt el, s a kopasz Tazaran egy fiúcskával ajándékozta meg a kánt. Avigaa-Szedi lett a neve. Artaa-Szedi és Avigaa-Szedi igen összebarátkoztak. Együtt ettek, együtt játszottak, s mindketten ugyanabban a jurtában laktak. Se éjjel, se nappal nem váltak el egymástól. A kán pedig betegeskedni kezdett.

Egy alkalommal Tazaran ide-oda sétálgatott az aalban. Látja, hogy a cselédek nyersbőrt puhítanak és valamiről susognak. Közelebb lopakodott hozzájuk, és elbújt egy fűzfabokor mögé. Hallgatózni kezdett:

– Érdekes volna tudni, vajon ki lesz a kán utóda? Artaa-Szedi vagy Avigaa-Szedi? – kérdi a többiektől a legsoványabb asszony.

– Mi módon lehetne Avigaa-Szedi a kán utóda, amikor Artaa-Szedi él? – torkolta le az asszonyt a legkövérebb öregember, s ebben mindnyájan egyetértettek vele.

Szíven ütötték Tazarant ezek a szavak. Visszaballagott a káni jurtába, s bizony egész éjjel nem hunyta le a szemét, mind csak az járt az eszében: „Avigaa-Szedi nem lehet a kán utóda, amíg Artaa-Szedi él.”

Másnap ismét elindult Tazaran aal-szerte kószálni. Látja, hogy az aal szélén legények s leányok tisztítják a gyapjút. Közelebb ment s egy fűzfabokor mögé rejtőzve, hallgatózni kezdett: vajon miről beszélgetnek?

– Érdekes volna tudni, ki lesz a kán utóda: Artaa-Szedi, vagy Avigaa-Szedi? – tette fel a kérdést egy pöttöm leányka.

– Már hogy lehetne Avigaa-Szedi a kán utóda, amíg Artaa-Szedi él? – felelte a legszálásabb, legszebb legény s ebben mindnyájan egyetértettek vele.

Tazaran még jobban elszomorodott, mint előző nap. Visszabandukolt a káni jurtába, de sem enni, sem aludni nem tudott, mind csak egy dolgot forgatott a fejében: „Avigaa-Szedi nem lehet a kán utóda, míg Artaa-Szedi él.”

Heggel, amikor a nap felkelt, Tazaran megint csak az aalnak vette útját. Az egyik jurta előtt elmenőben látja, hogy apró gyermekek játszadoznak: porból és agyagból nagy palotát raknak. Két kisfiú éppen a trónt módolta össze agyagból, és feldíszítette mezei virágokkal. Egy kíváncsi leányka azt kérdi tőlük:

– Érdekes volna megtudni, gyerekek, ki fog ezen a trónon ülni: Artaa-Szedi vagy Avigaa-Szedi?

– Miért trónolna ezen Avigaa-Szedi, amikor Artaa-Szedi él? – felelte a legvirgoncabb fiú, s ebben mindnyájan egyetértettek vele.

Amikor ezt meghallotta Tazaran, hazafutott a jurtába, torkát keserűség fojtogatta, még a sarka is elsárgult az irigységtől.

A kán nyugtalanul kérdi tőle:

– Mi történt veled, miféle nyavalya lepett meg, hogy harmadik napja se nem eszel, se nem iszol? Kit hívjunk gyógyításodra: a lámát vagy a sámánt?

– Nem kell nekem sem láma, sem sámán, az én bajomat nem gyógyítja meg senki – felelte Tazaran. – Csupán te segíthetnél rajtam, de tudom, hogy te nem akarsz.

A kán bizonygatta erősen Tazarannak, hogy mindenben kész segíteni rajta, csak mondja meg, mit kell tennie. Tazaran csak még jobban sóhajtozott és nyögdécselt. Ekkor a kán megesküdt, hogy bármit megtesz a kigyógyítására. Tazaran csak ezt várta.

– Minden bajom kimegy belőlem, ha megeszem Artaa-Szedinek, első feleséged egyetlen fiának élő szívét.

Elsápadt, megingott a kán, és eszméletlenül terült el a földön felesége rettenetes szavaira. Mikor magához tért, elhivatta legbelsőbb tanácsadóját, Csecsen-Karát, s így szólt hozzá:

– Én, a kán, köteles vagyok megtartani az eskümet. Hét napon belül add át idősebb fiam eleven szívét a feleségemnek.

Csecsen-Kara elmesélte a kán parancsát a többi udvarnoknak is, és a hír hamarosan Artaa-Szedi fülébe is eljutott. Artaa-Szedi elhatározta, hogy megszökik az aalból, s apránként élelmet rakott magának félre egy bőrzsákba.

Avigaa-Szedi megneszelte, hogy bátyjával valamilyen nem mindennapi dolog történik, s kezdte szemmel tartani. Egyszer mégis elfogyott a türelme s megkérdezte tőle:

– Édes bátyám, mondd, mi dolog az, hogy sohasem válsz meg tarisznyádtól egy pillanatra sem?

Avigaa-Szedi zavarba jött, s nem tudta mit feleljen öccsének. Majd így ütötte el a dolgot:

– Ej, semmi az egész, öcsém. Majd, ha te is ilyen nagy leszel, mint én, te is hasonló bőrtarisznyával fogsz járni, amit vadról nyúztak le.

Érezte Avigaa-Szedi, hogy bátyja titkol előtte valamit, s azután még jobban fürkészte a dolgait, egyetlen éjszaka sem hunyta le szemét virradatig. Artaa-Szedi még a jurtából sem tudott soha úgy kiosonni, hogy öccse utána ne lopakodott volna.

Így tellett el hat nap, s elérkezett a hetedik éjszaka. Napfelkeltevel kell jönniük a kán embereinek a fiú szívéért. Éjjel vihar támadt, s leesett az első hó. Artaa-Szedi látta, hogy öccse nem alszik s mondja neki: – Aludj csak nyugodtan, Avigaa-Szedi. Én most kimegyek, eltisztítom a havat, és megerősítem kötelekkel a jurtát,

hogy a vihar el ne döntse. – Ezzel aztán Artaa-Szedi ki-be kezdett járkálni, de hasztalan: Avigaa-Szedi nem hunyta le szemét.

Artaa-Szedi már aggódott: „Mindjárt itt a reggel, s most mit tegyek? Tovább nem késlekedhetem.” Hirtelen szó nélkül felkapta tarisznyáját, kiszaladt a jurtából, s futni kezdett a széllel.

Azon nyomban kiugrott utána Avigaa-Szedi is a jurtából, s hangos kiáltozással eredt utána, – de szembe a viharral.

Ahogy Artaa-Szedi meghallotta öccse hívó szavát, visszafordult érte, hogy azt is magával viszi. A viharban kóvályogva, hosszú ideig kereste öccsét. Átmászott hét hágón, átúszott hét folyón – sehol sincs a testvére. Keserves sírásra fakadt s elindult, amerre a szeme látott. Ahol éjjel meghált, ott kiöntötte tarisznyájából összes élelmét és ketté osztotta. Egyik felét megette, a másik felét ott hagyta a földön:

– Ezt egye meg az öcsém – mondotta és továbbment. Bármit talált is útjában: gyümölcsöt, mogyorót, vagy ha halat fogott a sebes hegyipatakokban, mindent kettéosztott, s felét öccsének hagyta. Megfogadta erős fogadóssal, hogy ha még egyszer ráakadnak egymásra, soha többé el nem hagyja Avigaa-Szedit.

Hosszú időn át vándorolt Artaa-Szedi hegyeken, völgyeken, mígnem eljutott Bajbin kán aaljába. Ott éppen sok nép gyűlt össze, hogy megbámulják a birkózó és futó versenyeket.

Artaa-Szedinek is kedve kerekedett erejét kipróbálni, és beállt a körbe. Birkózott és mindenkit leverte. Futott és mindet megelőzte. Bajbin kánnak megtetszett a talpraesett, erős legény, s vőül választotta: hozzáadta feleségül egyetlen leányát. Akkora fehér jurtát állíttatott a kán a fiataloknak, hogy kilencven ló sem tudta körülvenni. De mindez nem enyhített Artaa-Szedi bánatán – gondolatai folyton öccse körül jártak.

Egyszer magához inti őt Bajbin kán s mondja neki:

– Vitéz vejem, a tengervizek kánjának van egy értékes smaragd drágaköve. Sok vitéz próbálta már megszerezni, de senki sem tért eddig onnan vissza. Próbálj szerencsét te, szerezd meg nekem.

Artaa-Szedi kiment a tengerhez. Az éppen csendes és mozdulatlan volt. De ahogy belevetette magát Artaa-Szedi, egyszerre felmorajlott, hullámsani kezdett. Csakhogy a legény nem ijedt meg a szörnyű hullámoktól, nem fordult vissza a partra, hanem

úszott, mint a hal, egyre messzebb és messzebb. A tenger közepén elkapta egy sebes örvény, megpörgette és lesodorta a tenger fenekére, Dalaj kán zöld jurtájába.

Itt Artaa-Szedi, miután érdeklődött a gazda egészsége felől, így szólt:

– Bajbin kán parancsára jöttem én hozzád, kán. Az értékes smaragd drágakövedet kéri tőled.

Dalaj kán hangosan és félelmetesen hahotázni kezdett.

– Haj, sokan megpróbálták már megszerezni azt a smaragdot, de a tenger fenekén a halakat táplálják. Bátor legény vagy, nem rettentél vissza a nagy hullámoktól. Hanem a smaragdot csak úgy adom neked, ha megszerzed a sötét vizek mélyén élő két teknősbékámtól az aranyat.

Artaa-Szedi bevette magát a sötét vizekbe és ott elbújt egy kő mögé. Hajnalhasadtával előmászik két nagy teknősbéka, és tereferélnek egymás között.

– Milyen szerencse, hogy senki sem tud a titkunk felől – mondja az egyik.

– Bizony nagy szerencse, különben már valaki régen megevett volna bennünket a kán aranyáért – feleli rá a másik.

Előugrott Artaa-Szedi a rejtekéből, s mindkét teknősbéka húsát megette. Erre ott helyben elnyomta az álom. Három éjjel, három nap aludt, s amikor negyednapra felébredt, tele volt a szája sárarannyal.

Megörüli Artaa-Szedi, és nagy garral állított Dalaj kán eleibe:

– Itt az aranyad, kán – mondotta Artaa-Szedi. – De most már légy olyan kegyes, és add ide te is a smaragdodat.

Erre is hangosan nevetett a kán és odaadta Artaa-Szedinek a smaragdot, aki szépen becsavarta egy sárga selyem keszkenőbe s elvitte Bajbin kánnak.

Bajbin kán boldogan vette át a drágakövet Artaa-Szedi kezéből, s helyette a fiúnak adta káni hatalmát. Így lett kán Artaa-Szedi. Mindene volt bőven: hatalma, kincse, marhája, csupán egy hiányzott: a nyugalma. Éjjel álmában gyakran megjelent neki Avigaa-Szedi, nappal is mindig csak öccse felől töprengett.

– Miért vagy örökké szomorú? – kérdi tőle egyszer a felesége, Bajbin kán leánya. – Naphosszat egy mukkot sem szólsz, de éjjel

annál többet beszélsz valakivel álmodban. Ha nem tetszem neked, csak mondd meg, és rögtön visszamegyek apám jurtájába.

– Oktalanul neheztelsz rám, feleség. Nem gondolok én semmi rosszat felőled. Csupán a szívem sajog, a bánat emészt. Elvesztettem testvéröcsémet, szemem fényét. – S mindent apróra elmesélt a feleségének: mi hogyan történt.

– Miért nem mondtad ezt már régen? – korholta érte a felesége. – Mire való a sok alattvalód? Szedd össze a sereget, és nyomban indulj a keresésére.

Megfogadta Artaa-Szedi a felesége tanácsát: felhívást küldött szét a gyülekezésre, és újholdkor megindult hadával a tajgába, hogy felkutassa elveszett öccsét. Sokáig keresték. Végül egyszer Artaa-Szedi rábukkant egy mezítlábas suttyó fiú légi nyomára. Elindulva ezen a nyomon, időről időre rátalált gyümölcs, mogyoró és más ételek maradékaira. „Ezeket bizonyosan nekem hagyta Avigaa-Szedi” – gondolta Artaa-Szedi s megszaporoázta lépteit.

Hosszú, bosszú hónapokon át haladt a nyomokon. Már-már teljesen kimerült, de a nyomok napról napra mind frissebbek lettek, s az étel is, amit öccse időnként hátrahagyott, épebb és frissebb volt. Amint egy napon kilépett egy erdei tisztásra, megpillant egy csupaszőr embert, szinte olyan volt, mint az erdő vadja. Ott térdelt a földön, és egy marék áfonyabogyót osztott kétfelé, két kis kupacba. Egyik felét megette, másik felét pedig ráhelyezte egy tuskóra s félhangosan mormogta magában: „Ez meg a kedves bátyámé.” Ekkor megvilágosodott Artaa-Szedi előtt, hogy rég elveszett testvéröccsével áll szemben. Kiáltani szeretett volna, öccsét szólítani – de hirtelen meggondolta magát: meg ne rémítse valahogy öccsét, s elfusson előle az erdőbe. Odakúszott hozzá halkan, hátulról átölelte a derekát s erősen tartotta mindaddig, míg csak Avigaa-Szedi fel nem ismerte a bátyját. Akkor megölelték egymást és boldogságukban sírvafakadtak. Meg is fogadták ott helyben, hogy soha többé el nem hagyják egymást.

Artaa-Szedi összekürtöltette katonáit s öccsével együtt tértek vissza Bajbin kán aaljába. Avigaa-Szedit megnyírták szépen, megfürösztötték és drága kelmékből való új ruhába öltöztették. Az egybegyűlt nép csak nézte a két ifjút – sehogyan sem lehetett őket megkülönböztetni egymástól, mindketten szép, derék legények

voltak. Erre aztán csaptak is olyan evést-ivást, hogy jó ideig nem tudták végét vetni a nagy örömben.

Kevés idő-e, sok-e – nem tudom, de valamennyi idő mégis eltelt a lakoma után, amikor Artaa-Szedi fülébe jutott a hír, hogy valahol messze, napkeleten, a Vörös-tajgán túl, él egy kánasszony, akinek minden férje idő előtt meghal. Száz kán férje volt mór, s egytől egyig kimúltak ez árnyékvilágból. A két testvér nagyon elcsodálkozott ezen a furcsa szóbeszéden, s elhatározták, hogy maguk fogják megjárni azt a földet és megtudják, mi a dolog nyitja.

Amint mennek a végeláthatatlan sárga sztyeppén, látják egy helyütt, hogy két fiú verekszik. Odamennek, szétráncigálják őket, és kérdezik tőlük:

– Mi bajotok egymással, min nem tudtok megosztózni?

Azok meg visszafelelik: – Találtunk egy pár nesztelenül járó cipőt s nem tudunk megosztózni. Azért verekszünk.

– Hagyjátok itt nálam – tanácsolta Artaa-Szedi –, ti meg szaladjatok ki a sztyeppe szélére. Amelyikőtök hamarabb ide ér hozzám, azé legyen a cipő.

A két fiú erre uccu neki, vesd el magad, futásnak eredt, a két testvér meg kapta a két nesztelen járó cipőt – továbbállt.

Amikor a fiúk lihegve visszatértek oda, ahonnan elindultak, csak hűlt helyét találták a két idegennek. Megint egymásnak estek és kiabáltak:

– Te adtad oda! Te vagy, a hibás!

A két testvér egy helyütt ismét látja, hogy két fiú verekszik valami miatt. Szétválasztják őket, s kérdik tőlük:

– Mi bajotok egymással, min nem tudtok megosztózni?

Felelik a fiúk:

– Olyan süveget leltünk, ami láthatatlanná tesz, azon nem tudunk megosztózni.

– Hagyjátok itt nálam a süveget – mondja nekik Artaa-Szedi – ti meg szaladjatok ki a sztyeppe szélére. Amelyikőtök hamarabb ide ér hozzám, azé legyen a süveg.

Nosza, futásnak eredt a két fiú, a testvérek meg fogták a süveget, s gyorsan elinaltak onnan.

Rövid idő múlva jön ám a két fiú zihálva, s mikor látták, hogy teremtet lélek sincs az előbbi helyen, ismét összekaptak és

kiabáltak:

– Te adtad nekik! Te vagy a hibás!

A két testvér még vándorolt sokáig, de útjukba többé nem került senki emberfia. Már a sztyeppe is elmaradt, s elérték egy sűrű erdő szélét. Az egyik hegyi hágón hatalmas cirbolyafenyő szökött az ég felé. Felmásztak rá, s jóétvággal bontogatták a finom fenyőtobozokat. Ezalatt a fa alatt töméntelen sok láma gyülekezett össze. Míg a testvérek a fán a fenyőmagot pattogtatták, alul a lámák imádkozni kezdtek, hogy az isten küldjön százegyedik férjet a kánasszonynak.

Mikor a két testvér már megunta, hogy a fán kuporogjon, és a lámák imádságát hallgassa, egy hirtelen ugrással a földön termettek.

Megbolydult erre a sok láma, kiáltozni kezdtek:

– Meghallgatta imáinkat az ég, új kánokat küldött az ég.

Artaa-Szedit kánná iktatták, Aviga-Szedit mellé adták segítőnek.

Mindenki örvendezett és vigadott. Csupán a kánasszony nem örült a szerencsének, egész nap kujtorgott, isten tudja, hol; este meg mogorván, hallgatagon tért haza. A testvérekre gyilkos tekintettel nézegetett. Artaa-Szedi furcsállotta a dolgot, meghagyta hát Avigaa-Szedinek, hogy észrevétlenül kövesse az asszonyt.

Egyszer kora reggel, amikor még nem fejk a teheneket sem, a kánasszony loppal kiosont a jurtából. Avigaa-Szedi fogta gyorsan láthatatlan süvegét, nesztelen járó cipőjét, s a nyomába szegődött.

Jó ideje haladt már a kánasszony a sztyeppén, mikor a fűzfabokrokkal sűrűn benőtt folyóparton előtűnt egy hatalmas fehér jurta. Az asszony körülkémlelt, besurrant a jurtába, s az ajtaját bereteszelte. Csakhogy Avigaa-Szedi is bebújt vele együtt. A gazdag jurtában egy szép, szálas férfi ült, fekete selyemköpenyben, fekete idikben.

– Hallom, új kán és új helyettes költözött hozzád. Mondják, hogy eszes és erős emberek. Így van-e? – kérdi Kara-Kizsi.

Feleletül felkacagott a kánasszony:

– Miféle ész és erő lehetne bennük? Zöldfülű gyerkőcök még azok.

– Ej, csak vigyázz, nehogy nagyot csalódj bennük! Ki kell őket próbálni. Elsőben megpróbálom csőrrel bevágni a kán homlokát. Rendezz nagy lakomát az új kán tiszteletére, csak a tűzre ne dobass

szagos füvet. A szagát sem állhatom, meg a füstje is csak bajomra lehet.

– Jól van, mindent elrendezek – egyezett bele az asszony, és vidáman hazatért.

– Szeretnék ünnepséget rendezni a tiszteletedre – mondta otthon Artaa-Szedinek a kánasszony. Artaa-Szedi bele is egyezett a dologba, s készültek is rögtön a lakomára: arakot főztek, hurkát töltöttek.

Avigaa-Szedi mindent, amit csak hallott a fehér jurtában, elmondott bátyjának, s készültek rá, hogy megtanítsák tisztességre az asszony fekete szeretőjét.

Mikor az ünnepség elkezdődött, Artaa-Szedi úgy telt, mintha erősen ittas lenne, s ahogy a fekete madár megjelent az égen, egy marék előre elkészített szagos füvet vetett a tűzre. Megharagudott erre a kánasszony, dúlt-fúlt mérgében, de már késő volt: a tűzről felszálló füstgomoly szétáradt mindenfelé.

Hiába keringett a fekete madár a fejük fölött, a kánt nem tudta megpillantani. Akkor leereszkedett egészen alacsonyra, s a testvérek megragadták: Artaa-Szedi az egyik, Avigaa-Szedi a másik szárnyánál fogva. Rikoltozik a madár, vergődik, de a testvérek csak tépik, tépdesik. Akkor eresztették el, mikor már minden szárnytollát kitépdesték. A kánasszony képe elfeketedett a méregtől és keserűségtől, de mit tehetett volna?

Korán reggel a kánasszony megint csak elosont Kara-Kizsi jurtájába. Mögötte ismét ottjárt Avigaa-Szedi a láthatatlan süvegben és nesztelen cipőben.

A jurtában az ágyán fekszik Kara-Kizsi, és keserűen nyög.

– No, most mit mondasz: van-e eszük és erejük a kamaszaidnak? – kérdi Kara-Kizsi a kánasszonytól. – Majd hogy el nem pusztítottak, az átkozott fattyúi!

– Láttam mindent – felelt neki az asszony. – Tévedtem, belátom. De hogyan leszünk most már ezután?

– Eredj haza és állíttass fel egy nyolcfalú jurtát vasból. Rendezzél benne sakkversenyt a kán tiszteletére. De a tűzhelyen ne gyújts tüzet, hanem önts bele puskaport. A tetejébe tűzzél egy égő gyertyát, hogy a vendégek mindig onnan gyújtsanak pipára. Amikor én kiáltok, te ugorj ki a jurtából, zárd be az ajtaját, és fuss el jó

messzire. Akkor aztán kereshetnek alattvalóid százkettedik kánt, amíg el nem kopik a lábuk.

A kánasszony nem tudta, hova legyen örömében, olyan vidáman szaladt haza. Avigaa-Szedi otthon mindent elmondott Artaa-Szedinek, amit Kara-Kizsi az asszony szájába rágott. A két testvér ott helyben eltervezte, hogyan védjék ki Kara-Kizsi és az asszony fondorlatát.

Ezalatt az aal közelében felállítottak vasból egy nyolcfalú jurtát, s egyszerre nyolc ember kezdett sakkozni benne. A kánasszony pedig meggyújtott egy gyertyát, és a tűzhelyre öntött puskaapor tetejébe állította. Hat játékos sietve végzett a játékkal, hogy minél előbb mehessen a jurtába zöld teát inni. Artaa-Szedi és Avigaa-Szedi meg szép komótosan léptek egyet-egyet a figurákkal. A gyertyából már csupán egy hitvány kis csonk maradt, szinte leégett a puskaaporig. Az asszony már nagyon nyugtalankodott, ki-be járt a jurtából.

Artaa-Szedi meg félszemmel fölpislantott s látja, hogy a füstnyílás tetején egy nagy fekete madár ül és lesi a gyertyát. A gyertya meg annyira elfogyott már, hogy várni lehetett: most!... most ér oda lángja a puskaaporhoz! A kánasszony nem tudta türtőztetni magát, kiszaladt a jurtából, és jó messze elfutott. A két testvér meg utána! Avigaa-Szedi lecsapta gyorsan a füstjárat elzáróját Artaa-Szedi pedig egy pózna végével betámasztotta az ajtót. Mikor ez megvolt maguk is az asszony után futottak. Ekkor a fekete madár kétségbeesetten elkiáltotta magát utána egy óriási robbanás, s a jurtának csak a helye füstölgött.

Sokáig dühöngött és bánkódott a kánasszony, de minden hiába: Kara-Kizsinek csak gonosz hamuja szállt az égen szerte-széjjel.

Így tudták meg a titkot a testvérek, miért halt meg minden férje a kánasszonynak. Úgy gondolták, hogy most már visszatérhetnek Bajbin kán udvarába. Artaa-Szedi összeszedegette a holmiját, Avigaa-Szedi meg azalatt a láthatatlan süvegben és nesztelenül járó cipőben az aalban kószált. Egy helyütt megpillantott egy embert, aki folyton egy tükörbe nézegetett. Nézi a tükör egyik oldalát – látja benne az egész világot; nézi a másik oldalát – fekete számár néz rá vissza.

Avigaa-Szedi odalép hozzá, és elfeledkezve arról, hogy ő most láthatatlan, jó hangosan rászól az emberre:

– Jó ember, hadd pillantsak bele a varázstükrödbe.

Körülnéz az ember – nem lát senkit. Ijedtében elejtette a tükröt, elrohant lélekszakadva. Avigaa-Szedi meg fölvette, és elmesélte bátyjának a történeteket. Ekkor egy jó gondolatuk támadt: számárrá változtatják a gonosz kánasszonyt.

Avigaa-Szedi odamegy hozzá és mondja neki:

– Ide nézz, kánasszony, milyen tükröt találtam az úton.

Nézi a tükör egyik oldalát – látja az egész világot, megfordítja a másik oldalára – a fekete számárrá változik. Ekkor gyorsan eldugja a tükröt Avigaa-Szedi, a szamarat meg zavarja maga előtt a bátyjához. Ott felmálházták rá összes cókmókjukat, s elindultak most már nem Bajbin kán udvarába, hanem az apai aalba.

Artaa-Szedi Bajbin kán aaljában lett kán, Avigaa-Szedi meg otthon. Így lehetett Avigaa-Szedi kánná még Artaa-Szedi életében. Attól kezdve végig békességben éltek és gyarapodtak, a világban meg szárnyalt a hír a testvéri szeretetről.

HEVERIK

Valaha régen élt egy szegény öregember. Volt három fia. Amikor elérkezett a halála napja, magához hívatta fiait:

– Megvénültem, fiaim, ideje halálomnak. Amikor meghalok, legyetek mellettem három éjjel felváltva, utána aztán temessetek el ott, ahol elválik a sztyeppe a tajgától.

Az idősebb és középső fiú esküdöztek, hogy kívánságát szentül teljesítik. A legkisebb fiú, akit mindig félkótyának tartottak, nem ígért és nem fogadkozott, csak köpenye ujjával törölgette hulló könnyeit. Igen sajnálta öreg édesapját.

Reggelre meghalt az öreg. Az első éjszakát a legidősebb fiúnak kellett volna átvirrasztani mellette. De ő lusta volt, meg félt is egész éjjel egy halott mellett kucorogni. Azt mondja Heveriknek: „Virrassz helyettem az éjjel a halott mellett, adok érte egy új köpönyeget.” Heverik belement a dologba, odaült holt apja lábához és sírt keservesen. Az éj közepén egyszer csak felemeli fejét az elköltözött és kérdi:

– Te vagy itt, legidősebb fiam?

– Nem, apám, én vagyok itt – Heverik.

– Ajándékot akartam adni legidősebb fiamnak, de hát ha ő nincs itt, tiéd a szerencse. Nem messze az aalunktól, a Kara-Hem folyó partján emelkedik a Szárig-Haja. Eredj oda és kiálts: „Szárig-Haja, nyílj meg, hasadj meg!” Belül találod Szárig-Kalcsán paripát, egy sárga selyemköpenyt, sárga lábbelit, a cobolyprém süveget. Ezek mind a te javaid lesznek, fiam.

Reggel Heverik odament bátyjához, hogy átvegye tőle a köpenyt, de az ahelyett, hogy beváltotta volna ígéretét, alaposan eldöngette öccsét.

Elérkezett a második éjszaka is, de a középső fiúnak sem fűlik a foga a virrasztáshoz, meg félt is egész éjjel egy halott mellett ülni. Ő is azt mondja Heveriknek:

– Gonosz bátyánk van nekünk. Becsapott és elrakott téged, öcskös. Virrassz helyettem éjjel a halott mellett, adok neked érte két köpönyeget.

Heverik ebbe az alkuba is belement, odaült holt apja lábához, és sírt keservesen. Egyszer csak megint felemeli fejét az apja és kérdezi:

– Te vagy itt, középső fiam?

– Nem, apám. Én vagyok itt – Heverik.

– Ajándékot akartam adni középső fiamnak, de hát ha ő nincs itt, tiéd a szerencse. A Kara-Hem folyó partján, feljebb a Szárig-Haja sziklától emelkedik a Huren-Haja. Eredj oda és kiáltd jó hangosan: „Huren-Haja, nyílj meg, hasadj meg!” Ott találsz Huren-Kalcsán paripát, barna selyemköpenyeget, barna lábbelit és egy cobolyprém süveget. Ezek mind a te javaid lesznek, fiam.

Reggel középső bátyjához ment be Heverik a jurtába, hogy elvegye jutalmát, a két köpenyt, de az kétszerte jobban elverte, mint idősebb bátyja és elkergette.

Beköszöntött a harmadik éjszaka is, Heverik ott ült apja lábánál, és siratta keservesen. Apját is, magát is siratta. Még csak két napja, hogy apjuk meghalt, az ő bátyjai már kétszer elnászpángolták. Az éj közepén a halott hirtelen felemelte fejét és kérdezte:

– Te vagy itt, legkisebb fiam?

– Igen, apám. Én vagyok – Heverik.

– Egyedül te vagy az, aki teljesítetted kívánságomat. Légy ezért hosszú életű a földön, mint én, s legyen mindenben szerencséd. A Kara-Hem folyó partján, a Szárig-Haja sziklától lejjebb emelkedik a Kara-Haja. Menj oda és kiáltd jó erősen: „Kara-Haja, nyílj meg, hasadj meg!” Ott találsz Kara-Kalcsán paripát, egy fekete selyemköpenyeget, fekete lábbelit és cobolyprém süveget. Mindezek a te javaid lesznek, fiam. Megérdemled őket.

Hosszú idő, rövid idő telt-e el azóta, hogy eltemette apját Heverik, oda, ahova rendelte: a hágóra, mely elválasztja a tajgát a sztyeppétől – ki tudná megmondani? Egyszer hallja, hogy bátyjai egymás között beszélgetnek:

– Holnap Kurbusztu kán udvarában versengés lesz. A győzteshez a kán hozzáadja leányát: az Arany hercegnőt – mondja az idősebb testvér a középsőnek.

– Jer hát, menjünk mi is oda – ajánlja a középső fiú. – Hátha nekünk is sikerül felugrani az ötödik mennyország küszöbére.

Ahogy ezt Heverik meghallotta, kérlelni kezdte bátyjait, vinnék el őt is a viadalra, úgy szeretné már látni a versenyeket és az Arany hercegnőt!

De a bátyjai jót kacagtak rajta. „Nicsak, mit nem akarna a bolond! Ül meg a jurtában és bújj a rongyaidba.”

Mikor a bátyja elindult a viadalra, Heverik nagy sebesen odarohant a Szárig-Haja sziklához, s kiáltozni kezdett, ahogy apja mondta neki:

– Szárig-Haja, nyílj meg, hasadj meg!

Recsegve, ropogva váltak szét a sárga sziklafalak, s Heverik meglátta Szárig-Kalcsán paripát, nyergén a köpenyt, a lábbelit meg a cobolyprém süveget. Felöltötte sárga selyemruháját, felpattant lovára, s szélvészfért elvágatott a kán udvarába. A szájtáti népség már messziről meglátta a sárga lovat, s széthúzódtak, utat engedve neki. Heverik pedig vágtában ugratott föl az ötödik mennyország küszöbére, ott megfordította lova kantárszárát, visszaugratott, s ahogy jött, úgy elvágatott. Bámulatba esett az egész tömeg: honnan kerülhetett elő ilyen dalia? Az Arany hercegnőnek pedig rögtön aranyfényű tűz gyúlt a szemében, ami nála a csodálkozás és a nagy öröm jele volt.

Heverik ezalatt elrejtette Szárig-Kalcsánt a Szárig-Haja gyomrába, oda tette ruháját is, s magára szedte ismét ócska rongyait. Hazament s a jurtában várakozott bátyjai jöttére. Hallja, hogy jönnek, s egymás között így beszélgetnek: „Ha nekem lett volna ilyen Szárig-Kalcsánom, bizony én is felugrattam volna az ötödik mennyország küszöbére” – mondja az idősebb bátyja. – „Ha nekem meg ilyen ruhám lett volna, bizonyosan megtetszettem volna az Arany hercegnőnek. Vajon ki lehet ez a derék legény? Biztosan valami gazdag kánnak a fia” – mondja a középső testvér.

Elneveti magát Heverik és kiböki:

– Senki más, hanem én termettem ott a viadalra a sárga mezben. Én, a ti öcsétek voltam, aki Szárig-Kalcsánon felugrottam az ötödik mennyország küszöbére.

A testvérek dehogyis hitték el Heverik szavait, azt gondolták, csúfolódik velük, ütlegelni kezdték s közben okították:

– Töröld meg előbb az orrod, bolond, azután járjon az eszed az ötödik mennyország küszöbén.

Másnap, mihelyt bátyjai elindultak a versenyekre, hogy most már a hetedik mennyország küszöbére próbáljanak felhágni, Heverik kapta magát, odaszaladt a Huren-Haja sziklához. Harsogó hangon elkiáltotta magát:

– Huren-Haja, nyílj meg, hasadj meg! – s íme, a barna kövek nagy recsegés-ropogás közt hasadtak meg előtte, s ott állott Huren-Kalcsán paripa, nyergén köpeny, lábbeli és cobolyprém süveg. Felöltötte Heverik a barna selyemruhát, felpattant lovára, s repült a kán udvarába. A bámészkodó sokaság szeme láttára, futtában ugratott fel a hetedik mennyország küszöbére, ott megfordult, s azon mód elvágatott. Ez alkalommal még az Arany hercegnőnek sem nézhetett a szemébe Egész nap csak a barna ruhás deli legényről folyt a szó. Heverik pedig Huren-Kalcsánt elrejtette a Huren-Haja sziklába, barna selyemruháját is odatette, felöltötte ismét foszlott gúnyáját, várta testvéreit. Dúlva-fúlva tértek meg, irigység lángolt a szemükben. Kérdik otthon Heveriket gúnyosan: „Nem te ugrattál fel ma a hetedik mennyország küszöbére?”

– De bizony én voltam – feleli rá Heverik. No hiszen! Nekiestek mind a ketten, és ököllel töltötték ki rajta haragjukat. Ütik-verik s közben korholják:

– Az orrod töröld meg előbb, féleszű, azután járjon az eszed a hetedik mennyország kapuján.

„Jól van, testvéreim. Majd holnap megtanítlak bernieteket tisztességre!” – fogadkozott magában Heverik. Másnap reggel, mikor a testvérei elmentek hazulról a viadalra, hogy megpróbáljanak feljutni a kilencedik mennyország küszöbére, Heverik is kisietett a Kara-Haja sziklához. Kiáltott egy hangosat:

– Kara-Haja, nyílj meg, hasadj meg!

S szétváltak a fekete sziklák. A nyílásban ott állott Kara-Kalcsán paripa, nyergén fekete selyemköpeny, fekete lábbeli és cobolyprém süveg. Felöltözött szépen Heverik a fekete selyemruhába, felpattant lova hátára, s elvágatott a kán udvarába. Útközben tört magának egy jókora fűzfahusángot. Tolongani, morajlani kezdett a sokaság, amikor a távolban megjelent a fekete lovas. Heverik egy ugrással a kilencedik mennyország küszöbén termett, s megfordulva, lepattant a földre. Ekkor körülnézegetett, kereste bátyjait. Amikor meglelte őket a csődületben, ütni kezdte a husánggal mind a kettőt. Lett erre

nagy jajveszékelés, a testvérek kegyelemért könyörögtek, de Heverik csak csépelte őket s közben mondogatta: „Bántjátok még az öcséteket? Bántjátok még az öcséteket?” Így csépelte volna őket még jó ideig, de hirtelen meglátta az Arany hercegnőt, s kezéből kiejtette a husángot. Soha még olyan szépet nem látott életében. Az Arany hercegnő meg átnyújtotta neki sárarany gyűrűjét, s meghívta a másnapi lakomára.

Boldogan tért haza a fiatal lovas. Kara-Kalcsán paripáját elrejtette a Kara-Haja sziklába, otthagya fekete selyemruháját is. Megint régi, szakadt ruháit aggatta magára s várta testvéreit. Azok alig-alig tudtak megülni a nyeregben; összetörve, tele kék foltokkal, csak daganataikat tapogatják és szitkozódnak egymás között.

Heverik kérdi tőlük: – Hogyhogy ma nincs jó kedvetek, drága bátyáim? Hiszen én voltam az, aki a kilencedik mennyország küszöbére felugrattam.

Elkáromkodták magukat a bátyjai, már ütni akarták Heveriket, de eszükbe jutottak a fekete lovas szavai, s mindjárt megjuhászodtak.

Másnap aztán összegyűlt a káni udvarban sok nőtlen deli legény. Az Arany hercegnőnek ezek között kellett fellelnie a viadal hőst, akinek a felesége lesz. Eljött persze Heverik is.

Az Arany hercegnő egy fehér jurtában ült, s a vendégeknek egyenként kellett bemenni hozzá. Mér csaknem valamennyi bement, de rögtön ki is jött – az Arany hercegnő nem marasztott magánál egyet sem.

Heverik utolsónak ment be. Akkor az Arany hercegnő megpillantotta gyűrűjét a legény ujján, kézen fogva kán-apjához vezette.

– Íme, az én uram – szólta a vendégekhez. A kán udvari népe gúnyosan kacagott a toprongyos Heveriken. De legjobban nevettek a kán vői.

– Szép kis ágrólszakadttal kell nekünk sógorságba keverednünk. Ő maga mocskos, hasa csupasz – mondogatták hangosan.

A kán maga is fölháborodott:

– Miféle vő ez? Sose gondoltam, nem is sejtettem, hogy legkisebb leányom a leghitványabb embert választja ki magának. – És megparancsolta, hogy az aaltól távolabb állítsanak nekik egy kis vityillót, ott éljen az Arany hercegnő férjével együtt.

Idő múltával egyszer Kurbusztu kán összehívta három vejét, és azt mondja nekik:

– Kérlek benneteket, mennétek el a világ végére, s hoznátok el nekem onnan az arany gímszarvast.

A két idősebb vő már nyergelte is lovát, s elvágatott a világ végére. Heverik meg azt mondja a kánnak:

– Nekem nincsen lovam, nincs, amin elmehetnék. Kimegyek, fogok inkább halacskákat meg szedegetek egy kis szaranát.

Megharagudott rá ezért a kán, az Arany hercegnő meg elszomorodott. Nagyon szégyellte magát a férje miatt. Heverik meg titkon odalopózott a Szárig-Hajához, kihozta onnan Szárig-Kalcsán paripát, felöltözött sárga selyemruhájába, s elrúgtatott délnek – egészen a világ végére. Ott megkerítette az arany gímszarvast. Visszafelé jövet találkozott a két idősebb sógorával. Ott gubbasztottak egy tűz mellett, s bárányhús helyett cipőjük bőr talpát sütögették a tűzön. Egyszeriben fölvidultak, amikor Heveriket meglátták az arany gímszarvassal:

– Mióta megyünk már, s a világ vége csak nem látszik sehol. Elemózsiánk elfogyott, s a paripánkból gebe lett. Szerencse, hogy te elhoztad az arany gímszarvast, s hazatérhetünk végre – szól a legidősebb vő.

– És ti mit adtok nekem érte? – kérdi tőlük Heverik.

Ígérték azok mindent a szarvasért: kincset, marhát, de Heveriknek semmi sem kellett ezekből. Azt kívánta, hogy adjanak neki az arany szarvasért a saját testükből egy darabot.

Az idősebb vő erre levágta egyik lábáról a kisujját és odaadta Heveriknek. Az meg belecsavarta sárga selyemkendőjébe, s elvágatott a Szárig-Hajához. Mikor átöltözött s hazament, az Arany hercegnő szemrehányásokkal fogadta:

– Lusta vagy te, Heverik! Látnád csak, milyen szép arany gímszarvast fogott az idősebbik sógor. Te meg csak kis halakat rugdosol, szaranát szedegetsz.

– Az még nem biztos, ki fogta az arany gímszarvast: a sógor-e vagy én, Heverik – felelte a feleségének, s ezzel lefeküdt aludni.

Ezután hamarosan-e vagy sokára, de a kán megint összehívta vőit, és azt mondja nekik:

– Kérlek benneteket, menjete el a világ végére, hozzátok el nekem onnan az arany jávorszarvast.

A két idősebb sógor tüstént elvágtatott a világ végére, Heverik pedig ásított egyet és azt mondja az ipának:

– Nekem nincsen lovam, nincs, amin elmehetnék. Elmegyek inkább halászni meg szedek egy kis szaranát.

A kánt elfutotta a méreg erre a feleletre, az Arany hercegnő pedig szégyenében sírásra fakadt. Heverik ekkor kiment a Huren-Hajához, kivezette onnan Huren-Kalcsán paripát, felöltözött barna selyemruhájába s elvágtatott, mint a szélvész, délnek, egész a világ végére. Ott megfogta az arany jávorszarvast.

Visszafelé jövet látja az úton, hogy a két idősebb sógor ott gunnyaszt a kialudt tűz mellett és kesereg: minden élelmük elfogyott, s a világ végét még mindig nem érik. De ahogy meglátták Heveriket az arany jávorszarvassal, mindjárt mosolygóssá vált a képük. Fűt-fát ígértek a szarvasért, de Heverik megint visszautasított mindent, és csak testük egy darabjáért akarta odaadni a szarvast.

Most meg a középső sógor vágta le kisujját az egyik lábáról, s odaadta Heveriknek. Ő meg beletekerte barna selyemkeszkenőjébe, s elvágtatott a Huren-Hajához.

Amikor átöltözött s hazatért kunyhójába, felesége korholni kezdte:

– Lusta kutya vagy te, Heverik! Látnád csak, milyen gyönyörű arany jávorszarvast hozott a középső sógor apámnak. De te nem mozdulsz sehová, csak halakat fogdosol, meg szaranát szedegetsz.

– Az még nem biztos, hogy ki fogta az arany jávorszarvast: a középső sógor-e vagy pedig én, Heverik – felelte az asszonynak. Lefeküdt s aludt, mint a kő.

Telt-múlt az idő, s hamarosan-e vagy sokára, de a kán megint egybehívta vőit, s azt mondta nekik:

– Kérlek benneteket, menjete el a világ végére, és hozzátok el nekem onnan az arany paripát. Ezután osztom majd szét javaimat és marháimat köztelek, kinek-kinek érdeme szerint.

A két idősebb sógor kezét-lábát törve elrohant, mindegyikük érdemeket akart szerezni, hogy nagyobb részt kapjon a vagyonból. Heverik meg csak ásít egyet, és azt mondja a kánnak:

– Nekem nincsen lovam, s te sem ajándékoztál még eggyel sem. Nekem nincs min elmennem a világ végére. Megyek hát, fogok

néhány halacszkát meg szedegetek egy kis szaranát.

A kánt ezekre a szavakra minden eddiginél nagyobb düh fogta el, az Arany hercegnő pedig még keservesebben kezdett sírni szégyenében s befordult kalibájába. Heverik ekkor kiszaladt a Kara-Hajához, felöltözött fekete selyemruhájába, s Kara-Kalcsán paripáján elvágatott dél felé, hogy a világ végén megfogja az aranyparipát. A pihent Kara-Kalcsán úgy röpítette lovasát, mint a villám, patkója alatt szikrát hánytak a kövek.

Ahogy megérkezett Heverik a világ végére, elrejtőzött az itatónál. Várt, várakozott – egyszer csak vágat ám az aranyparipa az itatóhoz! Heverik a ló nyakára dobta pányváját, s már vitte is hazafelé.

Útjában ismét találkozott a két sógorral, ültek a kialudt tűznél, s már előre azon marakodtak, melyiküknek ad a kán többet a jussból. Felcsillant szemükben az öröm, amikor meglátták az arany paripát Heverik kantárán. Mindegyik hajlandó lett volna egy-egy lába ujját levágni érte cserébe. De Heverik leintette őket:

– Arany paripámat semmiért se adom. Ezt magam viszem el a kánnak.

Ezért haragudtak meg rá igazán a sógorok! Fenyegetni próbálták, de Heverik rájuk sem hederített. A Kara-Haja hegybe újra elrejtette Kara-Kalcsán lovát, átöltözött rongyos ruhájába, és odavezette az arany lovat a kánhoz. Ezalatt az idősebb sógorok bevádolták Heveriket a kánnál azzal, hogy ellopta tőlük útközben az arany paripát. A kán meg összehívta udvarát, hogy ítéljenek a legfiatalabb vőn.

– Téged le kell nyakaztatni – szólt a kán. – Háromszor tagadtad meg a parancsomat, hogy indulj a világ végére, sőt volt merszed ellopni az arany lovat az idősebb sógoraidtól.

Heveriket nem ijesztették meg a kán szavai, hanem nyugodtan beszélni kezdett:

– A marhának, mielőtt a másvilágra küldik, vérét veszik. Méltó, hogy mielőtt az ember fiának a fejét leütik, meghallgassák a szavát.

– Beszélj hát, meghallgatjuk utolsó szavaidat – engedett a kán.

– Az arany gímszarvast nem idősebb sógorom fogta el, hanem én – Heverik. Azért a szarvasért ő ideadta nekem a lába kisujját.

– Valóság ez? – kérdi a kán legidősebb vejétől.

– Hazudik, hazudik! – kiabált az.

– Rúgd le a cipődet – parancsolta a kán.

Ahogy lehúzta, minden szem láthatta, hogy egyik lábáról hiányzik a kisujja.

– Ezt én vadászaton vesztettem el: egy farkas harapta le.

Erre Heverik elővette sárga selyemkeszkenőjéből sógora ujját, s bárki megláthatta.

– Az arany jávorszarvast sem a középső sógor fogta el, hanem én – Heverik. Ő is kisujját adta érte a lábáról.

– Igazat mond? – kérdi középső vejétől a kán.

– Hazudik, hazudik! – üvöltöz a vő.

– Húzd le a cipődet! – förmedt rá a kán. Ahogy lecibálta, minden szem láthatta, hogy egyik lábáról hiányzik a kisujja. Heverik pedig elővette sógora lába ujját barna selyemkeszkenőjéből s mindenkinek megmutatta.

A kán ekkor kikergette udvarából idősebb vőit, Heveriket pedig gazdagon megajándékozta kincsekkel, marhával. Heverik meg előhozta Szárig-Kalcsán lovát a Szárig-Haja belsejéből és a sárga selyemruhával, sárga cipővel és cobolyprém süveggel együtt idősebb bátyjának ajándékozta. Utána kiment a Huren-Haja sziklához, onnan elővezette Huren-Kalcsán paripát s a barna selyemruhával, barna cipővel s cobolyprém süveggel együtt fiatalabb bátyjának adta. Végül a Kara-Haja hegyből kivezette jó Kara-Kalcsán lovát, felvette fekete selyemruháját, fekete lábbelijét, fejére tette cobolyprém süvegét, fekete selyemkeszkenőjét övébe tűrte, s deli lován szegényes kalibájuk felé léptetett.

Amikor így meglátta őt felesége, az Arany hercegnő, bocsánatért esedezett:

– Oktalanul neveztelek csavargónak és lustának. Tudom már, hogy te fogtad meg apám számára az arany gímszarvast, az arany jávorszarvast és az arany paripát. Te vagy a legderekabb, legszebb ember az egész világon!

Heverik megbocsátott neki, és sokáig éltek boldogan nagy fehér jurtájukban.

A DELI TON ARALCSIN

Elmúlt idők vállán, elszállt idők tetején, amikor a Szüt-Hol tó csak tócsa volt, a Szumber-ula hegy csak vakondtúrás, amikor a bakok szarvukkal az eget bökdösték, a tevék farkukat a földön húzgálták, amikor az emberi nem élete éppen csak megkezdődött – akkor történt ez, amit most elmesélek.

Élt egyszer egy deli legény – Ton Aralcsin. Apja, anyja olyan öregek voltak már, hogy reggel, este várták halálukat. Volt még egy lova is a legénynek: Huluk-Bora, melynek hatvanegy ágú ágas-bogas szarva volt. De még valamije volt: egy csodásán lövő, feketesas tollával feltollazott arany nyila.

Ton Aralcsinnak nem volt se öccse, se bátyja.

Egyszer egész aaljával felszedelőzködött, hogy új legelőt keressen magának. Megmászta hat hágót, átkelte hat folyón. Akkor lesátoroztak, Ton Aralcsin meg vállára vette pányváját, s a hegyek felé vette útját. Ahogy egyszer kivetette pányváját, beleakadt egy tündérszép leány. Elülről napfényben tündökölt, hátulról a holdfény játszott körülötte, ő volt Toolaj-Csecsen, az arany hercegnő, Kurbusztu kánnak, az ég urának a lánya.

Szerelemre gyulladt iránta a leány és megesküdött, hogy soha el nem válik tőle – így lettek egymásé s éltek szerelemben.

Meghallotta Toolaj-Csecsen szépségének hírére a kán is, és elhatározta, hogy megszerzi magának a tündérszép arany hercegnőt. Ezért maga elé idézte a deli Ton Aralcsint. Ez fel is ült hatvanegy ágú, ágas-bogas szarvú táltos paripájára s beállított a kánhoz.

Megérkezve, lovát megkötötte a szantálfa törzséből faragott állófához, s belökte félkézzel a jurta fehér ajtaját, melyet őelőtte hatvan ember együttes erővel sem tudott kinyitni. Belépett s üdvözölte a kánt.

– No, Ton Aralcsin, te alattvalóim elsőinek a legelsője vagy. Messze tájakra küldelek most téged, a sulbuszok országába, ahol most véres háború van, s rajtad kívül nincsen emberfia, aki annak végét vethetné. Ha teljesíted a parancsom: meglásd, nem bánod meg!

Gondolkodóba esett az ifjú.

– Ha a kán parancsol valamit, azt a szegény ember nem engedheti el a füle mellett, annak meg kell tennie – szólott és hazafelé indult.

Otthon kérdi tőle Toolaj-Csecsen:

– Mi okból hívatott a kán, édes uram?

Erre mindent elmondott sorjában a feleségének.

– Becsapott a kán, mert a biztos halálba küld téged. A madár sem tud elrepülni addig: szárnya lekopik, maga megvénül, mire odaérne. Ne indulj te oda, édes férjem.

Ton Aralcsin nem hajlott felesége szavára. Hajnalpírral, amikor még a teheneket sem fejk, fölnyergelte hatvanegy ágú ágas-bogas szarvú táltos paripáját, magához vette hegyes arany nyilát, erős íját. Toolaj-Csecsen egy bűvös börczacsóban adott neki ételt az útra: elég lesz az akár egy hónapig vagy esztendeig is. Vele ment két hős pajtása: Buga-Kara, aki előtte lovagolt és Szojbun, aki mögötte vágatott.

Huluk-Bora viharként száguldott az ágas-bogas fák teteje fölött, alacsonyabban a mennyboltnál, magasabban a magas hegyeknél. Szikrázó patkói alól akkora kövek fordultak ki, mint egy jókora juh, a kavics meg porrá vált alatta.

Háromszor újult meg a hold, amikor a kán hármas gyűrűben körülvette seregével Ton Aralcsin aalját.

Akkor Toolaj-Csecsen aranykorsóba teát öntött, melléje ételt rakott, s mélyen meghajolva Ton Aralcsin öreg szülei előtt, így szólt:

– Fiatokat becsapta a kán, a biztos halálba küldte el, most pedig rám feni a fogát s értem jött. Csakhogy nem lesz abból semmi. Ha visszatér a férjem, mondjátok el neki.

Ekkor vércsévé változva, messze szállt.

A kegyetlen kán meg összeterelte Ton Aralcsin minden marháját, összeharácsolta kincseit, szüleit rabszíjra fűzte, s az egész zsákmányt magával vitte. Csak éjig érő porfelhő úszott utána.

Toolaj-Csecsen berepült a fehér barlangban lakó remetéhez s megkérte szépen:

– Ha valaha betérne hozzád Ton Aralcsin, monddad neki, hogy visszatértem atyámhoz a mennyei birodalomba. Kegyetlen az én apám és könyörtelen. Ne keressen engem Ton Aralcsin, hanem

álljon értem bosszút a kánon. Add át neki üzenetem és íme, ezt a gyűrűt.

Sokáig vagy rövid ideig ment-e Ton Aralcsin a társaival – ki tudná azt megmondani? Ha dér csikorgott a lovak patái alatt – tudták, hogy tél van, ha harmattól csillogott a fű – látták, hogy nyár van. Végre valahára mégiscsak elérkeztek a sulbuszok földjére. Körös-körül néma pusztaság, még egy árva holló sem kiáltotta: kár, kár; nem akadt egy szarka sem, amely jelezte volna jöttüket: cserr, cserr...

Három éjjel, három nap kereste a harc helyét. Végül megpillantott egy elhagyatott öreg jurtát. Egyszer csak lovasok ugrottak ki a jurtából, nyilak záporoztak Ton Aralcsin felé. Annyi volt az ellenség, hogy hamarjában azt sem tudta, melyikre lője ki nyilát. Szojbun és Buga-Kara máris holtan kerültek el.

Ekkor Huluk-Bora megszólalt emberi hangon:

– Pajtásaidat már megölték: mire vársz hát?! Lőj a sűrűjébe, de el ne hibázd!

Ton Aralcsin visszaugratott egy hónapi járóföldre, célzott és kiengedte sastollal feltollazott arany nyilát. Alighogy a nyíl süvöltve bevágódott az ellenség közepébe, valamennyien holtan buktak el a földön.

Erre aztán a vitéz Ton Aralcsin hazaindult.

Sokáig vagy kis ideig ügetett-e táltos lován, egyszer érkezett a világ közepére, ahol találkozott egy szarvatlan fehér ökör hátán ülő öregemberrel. Szakálla derékig, bajusza válláig ért. Fél kézzel levette hatalmas tarisznyáját, rátelepedett, tubákat kotort elő, s jóízűt tüszentve azt kérdezte:

– No, édes fiam, vége-e már a háborúnak?

– Vége – felelte a legény. – De ki vagy te, öregapám?

– Én vagyok az, aki egy éjszaka három ízben kerülöm meg a világot. De te sem vagy dibdáb legény, ezért ne ess kétségbe – nagy baj vár rád. Menj el a remetéhez, a fehér barlangba. Most pedig vedd az iszákomat, és rakd föl a lovadra.

Ton Aralcsin alig-alig bírta két kezével felemelni az öreg tarisznyáját, s éppen hogy csak át tudta vetni valahogy lova hátán. Mire körülnézett, az öreg már ki tudja, hova tűnt!...

Ő meg kapta magát, s elvágatott a fehér barlanghoz. A remete kiment elébe, mindent elmondott neki s átadta a gyűrűt. Végül

figyelmeztette Toolaj-Csecsen üzenetére:

– Ne menj, jó vitéz, a feleséged után, igen kegyetlen ember az ő apja. A hozzá vezető úton három őr áll, nem lehet őket elkerülnöd.

Ton Aralcsin meghallgatta a remete szavait, rágyújtott pipájára, s elgondolkozott: „Térjek most haza? – nem vár otthon senki. Jobb lesz, ha felmegyek az Arzajti-hegy tetejére, s elüldögélek ott az aranyforrás mellett, hátha egyszer, valamikor, éppen oda jön mosakodni Toolaj-Csecsen.” Fel is ült Huluk-Bora nevű táltos lova hátára, s a kilenc színben játszó szivárvány hídján felugratott az Arzajti-hegy csúcsára. Paripáját kicsapta legelni, maga pedig leste, várta Toolaj-Csecsen érkezését. Újholdtól holdfogytaig nem hunyta le szemét, nem vitt falatot a szájába. Amikor a hold elfogyott s újulni kezdett, Ton Alarcsin a lovát trágyacsomóvá, magát pedig pusztai fűszállá változtatta.

Ezalatt Toolaj-Csecsen megjelent a szivárványon, de ahogy megérezte az erős idegen szagot, gyorsan visszafordult. Szolgáló leányát küldte maga helyett az aranykútra vízért. Az meg, odaér a kúthoz, látja, hogy ott heverészik egy ember.

– Kisleány, engedd meg, hogy vizet merítsek a korsóddal – kérte Ton Aralcsin.

Miután ivott, észrevétlenül beledobta aranygyűrűjét a korsó vizébe. A leány meg vitte a korsót kis gazdájának. Toolaj-Csecsen ahogy mosakodni kezdett, meglátta a gyűrűt a korsó fenekén.

– Ki tette ide neked ezt a gyűrűt? – kérdi csodálkozva.

A leányka meg úgy megszeppent, hogy nem merte megmondani az igazat. A hercegnő erre kapta korsóját, ennivalót vett magához, s a kilenc színben játszó szivárvány hídján futásnak eredt az aranykút felé.

Ton Aralcsin ott feküdt, ereje már majdnem elhagyta. Toolaj-Csecsen odarepült, megetette s megittatta. Utána mindent elmesélt a fiúnak, ami a távollétében történt, s vissza készülődött:

– Ha megtudja apám, jaj lesz nekünk! Jobban leszed, ha te is visszamégy az aalodba, szerezd vissza a kántól minden holmidat, engem meg hagyj itt. – Gyorsan elbúcsúzott Ton Aralcsintól s elszaladt fürgén.

„Lesz, ami lesz, úgy sem tudok élni nélküle. Elmegyek utána Kurbusztu kánhoz” – határozta el magát az ifjú, és a kilencszínű

szivárvány hídján útra kelt az égi világba. Megy, mendegél, egyszer csak látja, hogy az úton fekszik két akkora bundás kutya, mint a tajga, az egyik Eger, a másik Kazar. Ráviczorogtak, vadul ugatták. Erre Ton Aralcsin, arany korbácsával, teljes erejével nyakon vágta őket, hogy helyben leesett utálatos fejük, ledobva őket az alsó világba, így szólt:

– Ez mind való igaz most, de később mesébe illő lesz. Hadd őrizték odalent a mi aaljainkat mostantól.

Tovább ment. Az úton rávetette magát két vascsőrű Kán-Kereti madár. Ton Aralcsin éles acélkardjával úgy hozzájuk sújtott, hogy fejük lerepült a nyakukról. Megfogta, az alsó világba dobva őket, így szólt:

– Mindez való igaz most, de később mesébe fogják emlegetni. Legyenek ettől kezdve sasok az alsó világban, hogy tollaikkal nyilakat tollazzanak fel.

Sokáig vagy rövid ideig ment-e ezután, nem tudni. De ahogy ment, mendegélt, két szörnyű nagy fehér tevét látott feküdni az úton. Púpjaik valóságos hegyek; lábaikon pata helyett éles kardok; pofájukban fogak helyett hegyes kések ágaskodtak. Ton Aralcsin nekiveselkedve, teljes erejéből odavágott nekik: levagdalta kardjaikat, késeiket, lemetszette nyakukat s az alsó világba dobva őket, így szólt:

– Mind igaz ez mostan, de valamikor csak a mesében fogják emlegetni. Legyenek mostantól kezdve az alsó világban olyan jószágok, melyek vándorúton az éhséget és szomjúságot túrik.

Ezzel tovább ment. Egyszer csak útját állta egy tüzes vasból való óriás. Rávetette magát a legényre, s bírókra keltek. Akkor Ton Aralcsin kilencrétű jégpáncélba fagyasztotta magát varázserejével. Mikor már az utolsó réteg jég is olvadni kezdett a legényen, a vasember sisteregni kezdett és szétesett.

Akkor Ton Aralcsin posztózekés kisfiúvá változott, Huluk-Bora nevű táltosát szőrrel borított lóvá változtatta, felült rá, s megindult Kurbusztu kán aalja felé. Ott a lovát megkötötte, s belépett a kán fehér jurtájába. Toolaj-Csecsen repesve az örömtől és a csodálkozástól ugrott a nyakába, majd hamar elbújtatta s szaladt apjához:

– Az alsó világból egy ágrólszakadt fiú érkezett hozzánk. El akar hozzánk szegődni juhokat s borjúkat őrizni. Mit tegyünk?

A kán gondolkodóba esett, végül azt mondta:

– Semmirekellő, nyughatatlan féreg az az alsó világból, édes lányom. Reggel irányítsd el a nagy hegy tetejére. Ott majd agyonvágatom a villámmal.

Toolaj-Csecsen erre visszatért a jurtájába s keserves könnyek között mondotta:

– Apám el akar téged veszejteni.

– Sose búsulj emiatt – felelte Ton Aralcsin s nekilátott a varrásnak, összevarrt magának kilenc mellrevaló bőrpáncélt, lovának kilenc hasra való bőrpáncélt. Toolaj-Csecsen meg odakuporodott mellé és segített neki, amiben tudott.

Reggel pirkadatkor, amikor még nem fejk a teheneket, Ton Aralcsin felkelt, fölnyergelte Huluk-Bora táltosát, rászíjazta a kilenc haspáncélt, magára öltötte a kilenc mellpáncélt, és felügetett a nagy hegy tetejére. Iszonyatos nagy, sűrű, sötét felhő gyülekezett a hegy fölött, a föld morajlott, az ég megdördült. Alighogy Ton Aralcsin visszaugratott vagy száz mérföldet – éppen egy hónapi járóföldet – abban a percben, levágott a villám s mindent elhamvasztott. Háromszor egymás után lecsapott, de a fiú mind a háromszor félreugratott. Aztán összeszedte a három villámnyilat s visszatért a kánhoz:

– Mondd, kán, nem a tiéd ezek a holmik? – S nyilait a kán elé dobva, lefeküdt aludni Toolaj-Csecsen jurtájában.

Megrettent erre Kurbusztu kán, aki szívében nem ismert félelmet sohasem. Erjesztett arakot töltött aranycsöcsű fekete bőrkulacsába, bement leánya jurtájába, s két tenyerén, nagy tisztességgel nyújtotta oda Ton Aralcsinnak:

– Bocsáss meg nekem, édes vőm.

A legény szó nélkül vette át a kántól a kulacsot, és se fel nem mutatva magasra a tisztelet jeléül, sem mélyen le nem eresztve – egyszerre kiitta. A kán csak késő este tért vissza jurta-palotájába.

Telt-múlt az idő, egyszer a kán-após magához hívatja vejét, Ton Aralcsint, és így szól hozzá:

– Te előbb-utóbb visszakíváncozol majd a földre, feleségeddel, a leánnyal együtt. De az alsó világban egy rettenetesen dühöngő

fekete szörnyeteg jelent meg. Benn él a föld közepében, erős szíjakkal van gúzsba kötve. De ha eltépi kötelékeit: egyetlen rúgással felboríthatja az egész világot. Tudom, hogy te békés életre törekszel – eredj hát, öld meg a szörnyeteget és semmisítsd meg egészen.

Ton Aralcsin visszatért feleségéhez és mindent elmondott neki.

– Látom, apám ismét el akar téged emészteni – kezdett keservesen sírni Toolaj-Csecsen.

– Most már mit sem tehetünk: én szavamat adtam apádnak, hogy megölöm a szörnyeteget. Azt mondják, hogy ha egy férfi nem tudja elérni a célját, halála után örökké változik és mindenféle otthoni ringy-rongyot hord a hátán.

Pirkadattal, amikor még nem fejk a teheneket sem, Ton Aralcsin felnyergelte Huluk-Bora tántoslovát, felpattant rá, s a kilenc-színű szivárvány hídján leereszkedett az alsó világba.

Útközben egyszer csak találkozik száz öreg emberrel, s faggatni kezdi őket:

– Hallottátok-e, nem láttátok-e, hol lakik a dühöngő fekete szörnyeteg?

Megszólal az egyik öreg:

– Hogy lehetne azt nem tudni?! A világ végén, a föld belsejében lakik. Minden istenáldott nap reggel megzabál száz embermáját, s délre elalszik. Ha azt horkolja, hogy „alszom, alszom” – akkor még biztos, hogy nem alszik. Ha azt horkolja, hogy „nem aluszom, nem aluszom” –, akkor egész biztos, hogy már elaludt. Megölni csak álmában lehet. Ahogy alszik, homlokán a ráncok között megjelenik két kis vasbika. Ha ezeket megöli, kiadja páráját a szörnyeteg.

Temérdek földet megjárt, sok folyó vizét megúsza Ton Aralcsin, míg végre eljutott a szörnyeteg földjére. Az éppen a földön heverve a napon sütkérezett.

Reggeltől estig, estétől másnap reggelig, mind csak nyilát ajzotta s próbálgatta Ton Aralcsin. Mire a nap a delelőre ért, a szörnyeteg is mély álomba merült, homlokán a ráncok között két kis vasbika tűnt fel s ő maga harsogva horkolta: „nem aluszom, nem aluszom.” Akkor a fiú belelőtte hegyes arany nyilát a bikák nyakába, maga pedig hátraugratott száz mérföldet, éppen egy hónapi járóföldre.

Kiömlött erre a szörnyeteg fekete vére, elöntötte a folyókat és völgyeket, ő maga meg kiadta páráját.

Kurbusztu kán éppen ebben az időben itta teáját. Megreszketett az égi világ, s a kán teája mind kidőlt. Megrémült erre iszonyatosan, s remegve várta haza a hőst.

Ton Aralcsin ekkor odavágtatott a döglődő szörnyeteghez, kirángatta belőle hegyes arany nyíl vesszőjét, s felrepült táltosán Kurbusztu kánhoz.

– Véghez vittem, amit parancsoltál, de most már eressz haza engem leányoddal együtt.

Azt feleli a kán:

– Hova sietnél annyira? Bármikor ráérsz lehurcolkodni: előbb ki kell irtani a fekete szörnyeteg maradékát, a bronzszörnyeteget. Indulj, édes fiam.

Ton Aralcsin mindent rendre elmondott Toolaj-Csecsennek.

– Minden áron el akar téged emészteni apám – fakadt sírva az asszony.

– Mit tehetnénk? A kán szavait a szegény ember gyermeke nem engedheti el a füle mellett. Szegény ember vagyok én hozzá képest.

Már korán, a hajnalpírral, felült táltosára Ton Aralcsin, s ereszkedett le az alsó világba. Az úton találkozott száz öregasszonnyal, s kérdezni, faggatni kezdte őket:

– Láttátok-e vagy hallottátok-e, hol lakik a bronz-szörnyeteg?

Azt mondja egy vénasszony:

– Hogyne tudnánk. Az a hely a világ végén van. A bronzszörnyeteget csak alvás közben lehet elpusztítani. Amikor elalszik, orra likából két csúnya kígyó mászik elő, s a hátán játszadoznak. Ha azokat megöli – elpusztul a szörnyeteg is.

Közel-e vagy távol, hamar-e vagy sokára, de egyszer mégiscsak elérkezik a szörnyeteg földjére. Az éppen befalt száz emberszívet, s most a napon sütkérezett.

Reggeltől estig, estétől másnap reggelig ajzotta íját és célzott Ton Aralcsin. Amint elaludt a szörny, orrikaiból előcsúszott a két undok kígyó: kiröpítette hegyes aranynyílát, maga pedig visszaugratott száz mérföldet, s a százegyediken megállott.

Kiömlött a bronz-szörnyeteg vére, s elöntötte a folyókat s völgyeket.

Kurbusztu kán éppen teát ivott ekkor. Megrendült a föld, éppen csak hogy ki nem fordult sarkából; a kék ég is majdnem ráesett a földre. Hatalmas sziklák omlottak dübörögve. Kurbusztu kán teával tele findzsája is kettétört.

Ton Aralcsin ekkor fenn termett az égi világban, s dühösen követelni kezdte jussát:

– Parancsod teljesítettem. De most rögtön bocsáss el bennünket, különben megmutatom, hogy erővel is elviszem az asszonyomat.

Erre már nem tehetett mást Kurbusztu kán, belenyugodott a változhatatlanba: nem ellenkezhett vejével. Osztott neki kincset a kincseiből, marhákat a marháiból, s elbocsátotta őket békével.

Ton Aralcsin pedig felállította jurtáját a régi helyen, marhát beterelte a tajgába, s édes, mély álomba szenderült. Így aludt harminc nap és harminc éjjel felébredés nélkül. Mikor kinyitotta szemét, s kilépett a jurtából, látja, hogy Huluk-Bora táltos, fejét lehorgasztva, áll, még a fűhöz sem nyúl hozzá.

– Mi a bajod, Huluk-Bora? – kérdi Ton Aralcsin.

– Hogyan alhatsz, mikor tudod, hogy édes szüleid a kán fogságában sínylődnek?

Felpattant hát Ton Aralcsin hatvanegy ágú, ágas-bogas szarvú táltosának, Huluk-Borának a hátára, s bevágatott a kán udvarába. Látja, hogy öreg szülei majdnem éhen haltak már. De mégis elsírták magukat örömben, mikor meglátták Fiukat egészségben, sértetlenül.

Odaléptetett a kán jurtájához, az ijedtében egy bőrzsákba bújt bele. Ő meg elkapta a zsák korcát, s vonszolta a kánt a hegyekbe, vadállatok étkéül. Vagyonát, marháját összeszedte s hazavitte magához.

Otthon ismét mélyen elaludt: egy hónapig fel sem ébredt. De ahogy egy reggelen kinyitja szemét, látja, hogy a lova teljesen gebévé görhesedett: se nem eszik, se nem iszik.

– Mi lelt téged, édes lovam, Huluk-Bora? – kérdi Ton Aralcsin.

– Elfogy minden erőm, mert nem látom magam előtt a vitéz Buga-Karát, aki mindig előttem járt, s nem látom Szojbun hőst, aki mindig mögöttem volt.

Erre Ton Aralcsin beszaladt a feleségéhez s kérdi tőle:

– Mondd, édes feleségein, Toolaj-Csecsen, mit tegyek? Amikor a sulbuszok országában harcoltam, elesett két vitéz pajtásom. Hogyan tudnám őket feltámasztani?

– Menj vissza a sulbuszok földjére és íme, itt ez a fehér keszkenőm, ezzel megleled a csontjaikat. És itt van a piros keszkenőm, ezzel háromszor végigsimítod az arcukat, s életre kelnek.

Mint a szélvész, repült a sulbuszok földjére az ágas-bogas fakoronák fölött, lejjebb a felhős égboltnál, feljebb a magas hegyeknél. Lova lába nyomán akkora kövek fordultak ki, mint egy-egy jókora birka, az apró kavicsok meg szinte porrá törtek. Meg is érkezett, fehér keszkenőjével legyintett egyet a levegőben, s meglelte a hősök tetemét. Piros kendőjével meglegyintette háromszor az arcukat, s menten visszatért beléjük az élet. Még az elmúlt harc heve volt bennük, s rávetették magukat Ton Aralcsinra, de mikor felismerték őt, szépen megnyugodtak.

Nagy boldogan vágtattak hazafelé. Elöl vágtatott Buga-Kara hős, hátul repült Szojbun vitéz lova. A nép meghallotta, hogy közelednek a hősök s készülődtek a fogadásukra. Három éjjel, három nap ünnepelték a győzelmes Ton Aralcsint. Élt is azután még soká szépséges feleségével, Toolaj-Csecsennel.

SZAMÁRFÜLŰ KÁN

Van Tuvában egy nagy kerek tó, a Tere-Hol. Abból folyik egy nagy folyó, a Kaa-Hem, és sok hegyi patak szakad belőle. Széles, füves sztyeppék terülnek el körös-körül, távolabb erdővel benőtt, sötét, magas begyek állnak őrt.

A Tere-Hol ló közepén volt egy kis sziget, azon lakolt a kegyetlen kán. Nem szerette az emberi sokadalmakat. Még jurtájában sem élt más, csak ő, a felesége, szakácsa, szolgáló lánya, ladikosa és egy ifjú, szakállnyíró borbély.

A kán gyakran kirándult aaljába a tó partjára, ahol ítélkezett, büntetett és beszedte az adót. A szegény borbélyfiú meg ezalatt ott üldögélt egyes-egyedül a puszta szigeten egy topolyafa árnyékában, s szomorú dalokat dúdolt. Ha véletlenül a szigetre kismadárkák serege szállt, azok csivitelését hallgatta. Ha halacskák úsztak a parthoz s fickándoztak, azok játékában gyönyörködött. Hát így éldegélt szegény fiú.

A kán el nem engedte maga mellől, mert a fiú ismerte titkát: a kánnak szamárfüle volt. Valahányszor a fejét borotválta, mindig le kellett vennie selyemből varrt, háromszögletű süvegét, amit a kán még éjszakára is mindig a fején hagyott.

Siralmas sorsa volt a fiúnak a szigeten, de a kán parancsát nem merte elengedni füle mellett. Így egyszer, mikor a kán kíséretével kiladikázott az aalba, a fiú megint árván maradt otthon. De már nem bírta tovább az egyedüllétet. Levetette magát a földre, és elkeseredésében a fűbe kiabálta:

– Légy átkozott, szamárfülű kán!

S hallga – a fű zizegni kezd: „Szamárfülű kán.” Az esti szellő azt suttogja: „Szamárfülű, szamárfülű” A tó hulláma így morajlik: „Szamárfülű, szamárfülű.”

Megrémült erre a fiú és kérlelni kezdte őket:

– Pszt, hallgassatok, ha meghallja, megöl engem! – De a neszek nem hallgattak el. Akkor beleugrott a tóba s elúszott. Soká vergődött a hideg vízben, már az ereje is elhagyta s valami húzta, vont a tó sötét fenekére... De két hatalmas csuka odaúszott hozzá, s kisegítették a partra.

A virradatot meg sem várva, útnak eredt, be a kéklő hegyek közé. Jókedvűen mondogatta: „Szamárfülű kán, szamárfülű kán.” S a nyomában mindenütt ezeket a szavakat visszhangozták a begyek s erdők, ezt zizegte a fű és virág, ezt csivitelték a kismadarak.

A kán visszatérve a szigetre, hallja, hogy a topolyafa levelei zizegnek: „Szamárfülű kán, szamárfülű kán.” Iszonyatos dühbe gurult erre, s megparancsolta, hívják elébe a borbélyfiút. De hiába, nem lették sehol sem! Ekkor rájött a kán, hogy a fiú bizonyosan megszökött s beleveszett a tóba, mivel nem akadt még emberfia, aki kiúszott volna a partjára. A vén topolyafát kivágatta, még felesége kérlelő szavára som hallgatott, aki igen szeretett elüldögni az árnyékában.

De az álom csak kerülte a dühös kán szemét. Kimegy palotájából, hallja, hogy „szamárfülű kán, szamárfülű kán”. Ezt susogja minden fűszál, ezt énekli minden madár. Mint az eszeveszett, futott be a palotába, fölvert mindenkit álmából, és megparancsolta, hogy útra készüljenek. Maga pedig ide-oda futkos a szigeten, tápod füvet s virágot, a madárkákat kövekkel hajigálja, fészkeiket könyörtelenül szétrombolja.

Már a szolgák és a kánné azt gondolják: talán megháborodott, de félnek tőle, és csitítani sem merik.

A kán a tópartra költözött, fehér jurtájába. A népnek azt hazudták, hogy a szigeten a tóba veszett fiú lelke kísért, s a kánnak egész éjjel szörnyű látomásai voltak.

– Hálátlan fiú – híresztelte a kán alattvalóinak. – Fölszedtem a szegénységből, mint fiamat neveltem, s ő gonoszul nevetett rajtam, vízbe fúlt és aljas lelkét kiengedte a szigetre, hogy engem kiüldözzön onnan.

Történt, hogy a hegyekből vadászok jöttek le az aalba, s azt beszéltek, hogy a tajgában különböző hangokon lehet hallani: „Szamárfülű kán, szamárfülű kán.”

Ez a szóbeszéd aztán szájról szájra, jurtától jurtáig terjedt s eljutott a kán fülébe is. A kán rögtön tudta, hogy a fiú mégsem halt meg, hanem él, s most szélteben-hosszában meséli mindenütt az ő titkát. Mit tehetett erre mást: összegyűjtötte valamennyi népét, levette előttük selyemből varrt háromszögletű süvegét, s megmutatta szamárfülét a népnek:

– Sokáig rejtegettem előttem a titkomat, de most ide nézzetek, s tudjatok meg mindent.

Meghökken erre a sok nép: lehet kán egy olyan ember, akinek számárfüle van?! A legöregebbek összedugták fejüket, s azt mondták a kánnak:

– Kérdezd meg a feleségedtől, szeret-e majd téged ilyen számárfülekkel is?

A kán kérdezi feleségét, de az azt felelte halkán, hogy nem.

Azt mondják erre az öregek.

– Hogyan vezethetnéd te a népünket, amikor még tulajdon feleséged is megtagad téged. Nem, nem lehetsz te kán minálunk, eredj tőlünk, amerre a szemed lát. – Ezzel el is kergették a kánt.

A szigeten a palota összeomlott, nem maradt belőle, csak kőhalmaz. A nép nem választott több kánt: egyiknek számárfüle van, a másiknak lehet, hogy farka nő, a harmadik esetleg fül nélkül születik – minek a kán? El is felejtették a számárfülű kánt. Csupán a két öreg csuka emlékezik rája, akik a fiút partra segítették, de beszélni róla nem tudnak: nincs hangjuk. No meg a Tere-Hol tó hullámai sem felejtették el, mert amikor feltámad a szél, s végigszánt a tó hálán, a hullámok egyre azt csobogják: „számárfülű kán, számárfülű kán...”

A BÖLCS AK-SZAL

Élt egyszer egy kán, úgy hívták, hogy Kalcsaa-Kus, ami annyit jelent, hogy „erőszakos Örült”. Vérszomjas volt s kövér, mint a hordó. Igen sok ártatlan embert küldött már a másvilágra.

Az volt a szokása, hogy különböző találós kérdéseket lett föl. Ha valaki nem tudta megfejtetni, rögtön ütlegetni kezdte. Bement egyszer a jurtájába egy roskatag öregember, Ak-Szal. Felvidult a kán, hogy megint könnyű szórakozása lesz. Rámutat Kalcsaa-Kus a hóborította hegycsúcsra, és így szól az öreghez:

– Nézd csak, ott van egy havas lovas. Eredj, tudd meg tőle, honnan s mikor jött, hova s mikor megy. Ha meg nem tudod, búcsúzz el, öreg, az életedtől.

– Jól van, kán, teljesítem a kívánságod – felelt nyugodtan az öreg – de egy feltétellel. Ha megfelelek a kérdésedre, búcsúzz te az életedtől. Ezek az öregek itt melletted legyenek a tanúink.

– Helyes – röhögött a vérszomjas Kalcsaa-Kus kán. – Menj hát, de igyekezz! Az én fejtörő kérdéseimet még sosem találta ki senki emberfia. Viszket már a tenyerem, hogy jól elverjelek. Tudd meg, hogy én szavatartó ember vagyok!

Ezután nyugodtan kiballagott az öreg a hegy lábához, ott lekuporodott, s egymás után elszívott több pipát. Egyszer aztán fölkelt, s komótosan visszament Kalcsaa-Kus kán jurtájába.

– No, mit mondott a havas lovas, hadd halljam? – kérdi tőle kárörömmel a kán.

Ak-Szal nyugodtan így válaszolt:

– Azt mondta a havas lovas, hogy ősszel érkezett ide az égből, és tavasszal megy el innét a föld alá.

Kalcsaa-Kus zavarba jött a felelettől s felfortyant. Ráüvöltött az öregre:

– Te esztelen bolond! Nincs is ott semmiféle lovas, s ilyesmit nem is mondhatott neked. Takarodj innét, szerencsétlen teremtménye az istennek!

– Bolond vagy te, az is voltál s úgy is halsz meg – felelte büszkén az öreg.

Bárhogy ordított is a kán, nem lehetett semmit. Megragadlak az emberek, s kiverték belőle a lelket. Így állt bosszút a vérszomjas bolondon a találékony Ak-Szal.

SZAJ ERTINE MERGEN

Bizony, ez még akkor esett, amikor a Szüt-Hol tó csak kis pocsolya volt, a magas Szüंबर-Ula hegyek pedig alig voltak nagyobbak a vakondtúrásnak

Egy fekete sziklafal tövében élt rongyos nemezkunyhójában az öreg Kara Kaptagaj a feleségével. Egyebük sem volt néhány kecskénél. Ezeket őrizgette az öreg a hegyekben és sztyeppéken, no meg ürgét fogdosott, a felesége pedig rőzsét szedegetett az erdőn, s ávizsgyökérből teát főzögetett.

Egy reggel az öregasszony nagy örömmel ébredt. Azt álmodta, hogy gyermeke születik – végre-valahára megtudja, mi az, megismerni azt az örömet, amit a csúszó, mászó kisgyermek szerez a szülői szívnek. Mindent elmesélt sebtiben az urának, aki azt mondta neki:

– Ha fiatal korodban nem szültél, vénségedre már nem fogsz szülni.

Hogy megbizonyosodjék álma felől, az öregasszony újra lefeküdt aludni. Másnap reggel meséli az urának, hogy álmában elnyerte nyolc Uzuttu-törzs minden kincsét.

S íme, egy idő múlva csakugyan áldott állapotba került az asszony. Az öreg nem járt ki többé legeltetni a kecskéit, nem futkosott az ürgék után, hanem öreg feleségének viselte gondját.

Végül aztán az öregasszony ideje elérkezett, s így szólt urához:

– Körül kellene járnod a csapdákat, töröket, mert újhholdkor fogok szülni, illő volna, hogy húst hozzád levesnek születendő fiad tiszteletére, s prém is kellene pólyának.

Újhholdkor fiút szült az öregasszony. A gyermek reggeltől reggelig nem napokat nőtt, hanem esztendőket. Elmúlt egy éjszaka – betelt egy esztendeje. Eltelt két éjszaka – két év múlt el felette.

Az öregek elnevezték Szaj Ertine Mergennek, annak a tiszteletére, hogy mielőtt még világra jött volna, az anyja látta álmában a nyolc Uzuttu-törzs kincsét.

A gyermek igazi férfivá serdült, apját mindenben helyettesítette, vadat ejtett s táplálta szüleit. Egy alkalommal, vadászat közben talált

egy gyönyörű drágakövet. Hazamegy, mulatja a szüleinek, s az anyja azt mondja neki:

– Ez az a varázserejű kő, amely a nyolc Uzultu-törzsé. Azok arra le, dél felé laknak. Ha elmégy oda, jó életed lesz.

– Akkor máris megyek! – mondta a fiú.

Mielőtt elindult volna, jóllakott ürgehússal, teleitta magát vörösfenyő-teával, s búcsút vett a szüleitől, mondván:

– Ennem, innom adtatok, szépen felneveltetek. Búcsúzom tőletek, szülőanyám s apám.

A két öreg szülő zokogni kezdett, s ellátták fiukat úti tanácsokkal:

– Ügyelj mindig, fiam. Nehéz az idegen földön, idegen emberek között a falat is keserű. Nagyon meredek a cobolyos hegyoldal, idegen országban nem tréfadolog az élet. Vigyázz, hogy el ne pusztítsanak, rossz nyelvek ki ne kezdjenek.

Így búcsúzott szüleitől Szaj Ertine Mergen s útra készült. Felöltötte posztózekéjét s útnak eredt, pedig még lába sem izmosodott meg, fején a haj is még göndör fürtű volt.

Sokára-e, hamar-e – elvetődön Dосkun kánhoz, öt világ, hét ország daliái gyülekeztek ott, hogy megmérkőzzenek egymással.

Szaj Ertine belépett a kán jurtájába, az meg mindjárt ráripakodott.

– Mit keresel itt, te éhenkórász toprongyos?

Azt feleli Szaj Ertine:

– Mondják, hogy nincs nálad gazdagabb, kán. Hadd maradjak nálad csordát őrizni.

Dосkun kán csak ordít:

– Hordd el magad, nincs nálam a te számodra semmi.

Szaj Ertine így felelt nyugodtan:

– Ha bejön valaki a jurtádba, az ki is talál innen.

A kán erre még mérgesebb lett;

– Szolgák! Töltsétek írot ennek a fickónak, hadd takarodjon innét.

Ahogy megitta az írot Szaj Ertine, rögtön ki is fordult a jurtából. Odakint varázsköve segítségével láthatatlanná változott, visszament a kánhoz s hallgatózni kezdett. Dосkun kán éppen a versengést magyarázta az egybegyűlteknak. Aki közülük hét hágón, hét folyón túl hajít egy akkora követ, mint a kétéves üsző, annak adja a lányát feleségül, azé lesz az Arany hercegnő.

Szaj Ertine ezt meghallva, azonnal odaszaladt ezekhez a kövekhez, kipróbálni erejét. Kiderült, hogy el tudja hajítani őket. Akkor elindult, hogy megkeresse az Arany hercegnő jurtáját. Látja, hogy ott áll egy üvegtorony – magasabb, mint kilenc jurta – s őrzí kilenc rettenthetetlen óriás. Láthatatlanul bement az Arany hercegnőhöz. Az óriások csak azt látták, hogy kinyílt és becsukódott az ajtó.

Arany zsámolyon ült az Arany hercegnő, napsugárba, holdsugárba öltözve. Kétoldalról kétszáz szép leány vigyázta.

Szaj Ertine hangosan kacagott és szólott:

– Ilyen tündéri szépség talán meg sem látja a szegény legényt?

Az Arany hercegnőt megijesztette a láthatatlan Szaj Ertine hangja, összekiabálta a szétszaladt lányokat és a kilenc óriást. Erre Szaj Ertine visszaváltozott láthatóvá, s az Arany hercegnő megnyugodott. Megtetszetek egymásnak, s már édes szavak estek közöttük.

Másnap kezdődött a vitézek versengése. Szaj Ertine odamegy a kánhoz s kérdi tőle:

– Kán, beléphetek-e én is a versengők közé?

A kán gőgösen felelt:

– Mindenki, aki férfinak tartja magát s tegez van az oldalán, részt vehet a küzdelemben.

Próbálgatták erejüket a vitézek, de egy sem tudta elhajítani a követ a célig.

A sorban Szaj Ertine maradt legutolsónak. Bal kezével felkapta könnyedén a kétéves üsző nagyságú követ, átlökte a jobb kezébe, s egy éles rikoltással hét hágón, hét folyón túl hajította.

Megdöbbentek a vitézek:

– Ki mérkőzhetnék ilyen erős emberrel? – s széledezni kezdtek. Szaj Ertine pedig a második követ is könnyedén elhajította.

A kán erre akkorát ordított, káromkodott, hogy megreszketett a föld, s csupa szakadékra hasadozott szét, minden élő földre bukkott, csak Szaj Ertinének nem szállt inába a bátorsága, szeme meg sem rebtent, lába nem reszketett.

Ekkor a kán rákiáltott a lányára:

– Miféle vő lesz ez? Sose hittem volna, hogy ilyen komisz sorsra jutsz: élni, egy ördög tudja, ki fia-borja koldussal.

Ki is kergette lányát az üvegtoronyból és megparancsolta, hogy jó messze az aalon kívül állítsanak fel a fiataloknak egy ócska kalibát. Hozomány helyett adott nekik egy vén, vak kecskét, amelynek már az orra is kezdett hidegedni.

Így kezdték életüket a fiatalok.

Gondolt egyet Szaj Ertine, átváltozott láthatatlanná s bement a kánhoz, hogy megtudakolja, milyen gondolatokat forgat fejében az ipa. Ott ült a kán a feleségével, előttük bőségesen megterített asztal, s azon tanácskoztak, hogyan lehetne elpusztítani Szaj Ertine Mergent!

Hallja ezt a vő s gondolja magában: „Ha ez így van, kán, előbb küldelek én téged a másvilágra, mint te engem!” – Ezzel odalépett láthatatlanul a kán mellé, kihúzta hüvelyéből a kardját, sújtott egy erőset, s a kán feje legurult a válláról.

Megrémült szörnyen a kánné, jajveszékelt, de sosem tudta meg, ki ölte meg a kánt.

Új kánnak megválasztották a kán négy segítője közül az egyiket. Szaj Ertine meg így gondolkodott: „Egyik népnyzó olyan, mint a másik, egyik kán olyan, mint a másik.” Az új kánnak is leütötte a fejét. Ismét új kánt választottak, de ő sem érte meg a másnap reggelt. Így bánt el minden új kánnal Szaj Ertine. Már senki sem maradt, akit a káni székbe ültessenek. Megtették Szaj Ertinét. Ahogy három hónap elmúlt s a kánnak semmi baja nem történt, a nép örömnepet ült s vigadozott lakomázott. Szaj Ertine Mergen szétosztotta a nép közt Doskun kán minden vagyonát marháját, maga pedig boldogan élt élete végéig feleségével, az Arany hercegnővel.

*Gödrök lettek tüzek helyén,
Dombbá nőtt a marhaganéj...*

A BÖLCS BAGOLY

Volt egyszer egy madár-kán, akinek dühös, hatalmaskodó felesége volt. Amit egyszer a fejébe vett, azt meg is tette, s férjét, a kánt, úgy a markában tartotta, hogy meg sem mert mukkanni. A kánné egyszer elgondolta magában, hogy megpróbálja, milyen az a madárhús? A kán meg is parancsolta, hogy teljesítsék az asszony szeszélyei. Kipróbált már mindenféle madárhúst az asszony, de még mindig nem volt neki elég:

– Meg akarom most próbálni a fülesbagoly húsát – mondta az urának.

A kán egy sebes szárnyú vércsét küldött a bagolyért. Az felkutatta a fülesbaglyot, s átadta neki a kán üzenetét:

– A kán kéret sürgősen magához. A kánné fejébe vette, hogy megpróbálja, milyen a húsod.

A fülesbagoly igen nyugtalan lett ettől a hírtől s azt válaszolta:

– Nappal nem tudok repülni, nem látok. Eredj vissza, s éjszaka majd elmegyek magam a kánhoz.

A vércse elsuhogott, s átadta a kánnak a bagoly üzenetét. Elmúlt a nap, eltelt az éjszaka, de a bagolynak se híre, se hamva. A kánnét meg eszi a méreg s vagdalja csőrével az urát:

– Miféle kán vagy te, hogy még a bagoly sem hajt a szavadra? Mikor kóstolhatom már meg a húsát?

– Hamarosan, hamarosan – biztatja a kán. – Mindjárt leszáll az éjszaka, s iderepül a bagoly.

Jött is az éjszaka, meg el is múlt, de a bagoly nincs, nincs. A kánéknál nagy a kavarodás. A madár szolgasereg csipog, mindegyik fél a mérges kánné szeme elé kerülni – még utóbb agyonvágja valamelyiküket csőrével egy gonosz pillanatában.

Végül a harmadik éjszaka fogytán megjelent a kán előtt a bagoly. Kérdi tőle a dühös kán:

– Miért késlekedtél, te dülledt szemű, mikor hivattalak?

– Első éjjel belekerültem egy nagy sokadalomba. Ezért maradtam el, kán – felelte nyugodtan a bagoly.

– No, és mi volt ott, mesélj – kíváncsiskodott a kán.

– Azon vitatkoztunk, milyen fa van több: kidőlt vagy álló?

– No, és milyen fa van több? – kérdezte tovább a kán.

– Kidőlt fa van több, kánom.

– És miért van több?

– Azért, mert sok fát eldönt a szél is, s azok mind kidőltnek számítanak.

– No, rendben van, de hol voltál a második éjszaka? – kérdi újra a kán a baglyot.

– Akkor is egy nagy gyűlésen voltam.

– És ott miről vitatkoztatok? – faggatta a kán.

– Ott meg azon egyezkedtünk, mi van több egy évben: nappal vagy éjszaka? S úgy döntöttünk, hogy éjszaka több van egy esztendőben, mint nappal.

– Hogyhogy?

– Hát úgy, hogy borús időben sem látni a napot, s az ilyen nappalok is éjszakának vehetők, kánom.

– No, jól van, de hol voltál ma éjszaka?

– Már itt jártam közel az aalodnál, de itt ismét visszatartottak egy gyülekezésben.

– És ott miről tárgyaltatok?

– Azon vitatkoztunk, melyik több a földön: a nő vagy a férfi. S úgy találtuk, hogy több a nő, mint a férfi.

– Miért volnának az asszonyok többen? – ámult-bámult a kán.

– Azért, mert azok a férfiak, akiknek a feleségük parancsol, szintén az asszonyok közé számítanak. Azért van több nő, mint férfi.

– És ez áll a kánokra is?

– Áll bizony, kánom – felelte jámboran a bagoly, s alázatossága jeléül még meredt szemét is lehunyta.

Szuszogott a kán, gondolkodóba esett:

– Kár volt nekem a feleségemre hallgatnom, és kipusztítanom annyi madarat. Engem is asszonyszámba vesznek majd emiatt. Milyen nagy szégyen lesz ez a madarak előtt.

Ettől kezdve megtiltotta feleségének a kár, hogy pusztítsa a madarakat. A madarak pedig megörültek, s dicsérték az okos fülesbaglyot.

A GAZDAG MEG A RAVASZ

Régi, régi időkben élt a Csinge-Hem folyó mellett két ember. Egyiknek Argalikli volt a neve, a másikat úgy hívták, hogy Kuzsuluktu.

Argaliktinek nem volt semmije, se kincse, se marhája, de ravasz volt és ügyes.

Kuzsuluktu gazdag volt, ám buta.

Történt, hogy az éhenkórász Argalikti vendégségbe ment a gazdaghoz. Mikor belép, látja, hogy Kuzsuluktu ott ül a kilencrétű szőnyegen, issza a teát, eszi az édes boorzakot, hogy csak úgy ömlik róla a verejték, s böfög, mint a disznó.

Odaszól Argaliktinek:

– Hallom, hogy te nagy ravasz vagy. Hát ha olyan híres vagy, próbáld meg, csapjál be engem. Ha ezt meg tudod tenni, úgy jóllakatlak, mint a dob.

Argalikti bele is egyezett rögtön:

– Rendben van, csak adj egy lovat, hogy hazamenjek a ravaszságomért, mert otthon felejtettem.

Kuzsuluktu rögtön adatott neki egy lovat. Argalikti felkapott rá s elvágtatott. Várja, várja Kuzsuluktu, hogy mikor hozza már ravaszságát Argalikti, de bizony hiába várta. Már három nap is eltelt, de Argaliktinek még mindig semmi híre. Végül elunta a várakozást s elment hozzá.

Belép a jurtába, hát látja ám, hogy Argalikti ott ül, és húst töm magába két pofára.

– No, mi az, miért nem jössz? – förmed rá Kuzsuluktu.

Elnevette magát Argalikti:

– Hiszen te magad akartad, hogy becsapjalak. Hát úgy is tettem. Már éppen az utolsó falatokat eszem a lovadból.

Úgy megharagudott rá Kuzsuluktu, hogy mérgében felgyújtotta a ravasz jurtáját. Le is égett porig.

Argalikti összekotorta a hamvát, beletömte egy zacskóba, s beállít vele Karati kán aaljába. Ahogy jár-kel, zacskóját olyan dédelgetve szorongatja a hóna alatt, mintha ki tudja, milyen kincsek

volnának benne! Meglátják ezt a kán leányai, odaszaladnak hozzá s kérlelni kezdik, mutassa meg, mi van a zacskójában.

– Azt nem tehetem – felel kitérően – ebben van a jurtám.

Fúrta a kíváncsiság a lányok oldalát: hogyan férhet el egy jurta egy zacskóban?! Egymás szavába vágva könyörögtek neki. De ő csak makacskodik tovább:

– Hagynátok engem, szerencsétlen szegény embert jurta nélkül? Hiszen ha egy gyönyörű szép leány belepillant a zacskómba, a jurtám benne rögtön hamuvá ég.

Mindegyik lány rögtön tudni akarta, melyikük olyan szép, hogy pillantásától még a jurta is hamuvá ég? Még az előbbinél is esdeklőbben kérlelték Argalikit:

– Hadd nézzük meg. Ha jurtád hamuvá ég, apánk, a kán, állíttat neked újat helyette.

Erre már kibontotta zacskóját Argalikti. A lányok mind ott tolongtak, még a homlokukat is összekoccantották. Belenéznek – hát csupa hamu van benne!

– Szóval mi tündérszépek vagyunk – tapsoltak örömükben, s futottak apjukhoz, hogy állíttasson új jurtát Argaliktinek.

Másnap reggel Kuzsuluktu elment Argaliktihez: hadd nézem, úgymond, hogy kesereg, hogy búsul Argalikti? Szája tátva maradt, mikor látta, hogy annak új jurtája van.

– Hallod-e, Argalikti, hiszen én felégettem a jurtádat, hogy leltél szert újra, ilyen rövid idő alatt?

– Összeszedtem a hamut, s elvittem Karati kánhoz. Neki megbetegedtek a marhái, s azokat gyógyítottam a hamuval. Ezért állíttatott nekem új jurtát. De hallom, hogy most ismét megbetegedtek az állatai, s gondoltam, felégetem ezt a jurtát is, hogy legyen hamum, amivel gyógyítsam őket.

Korbácsával végig vágott a lován Kuzsuluktu és hazavágtatott. Felégette jurtáját, összekotorta hamarjában a hamvát s megjelent Karati kánnál:

– Erő, egészség neked, kán! Hallom, hogy dögrováson vannak az állataid. Hoztam neked hamut, amivel gyógyíthatod őket.

Fölpaprikázódott erre Karati kán:

– Ejnye, beste fajzat, el akarod pusztítani a marháimat?! – S jól elverte Kuzsuluktut. Alig bírta haza vánszorogni.

Másnap nagy dühösen beállított Argaliktihez, rávetette magát, megkötözte és beledugta egy zsákba. Csak a fejét hagyta kívül.

– No, gazember, többé sehova se mégy el tőlem!

Azt mondja neki Argalikti:

– Persze hogy nem, te magad viszel. Csak arra kérlek, olyan helyre vigyél, ahol hét út ágazik el, rakj máglyát illatos borókafenyőből, és azon égess meg, mert én nemescsontú férfi vagyok.

El is cipelte nagy nehezen Kuzsuluktu a hét út elágazásához, ott zsákját felakasztotta egy fára, maga pedig bement az erdőbe borókát keresni.

Ült, üldögélt Argalikti a zsákban s nézegetett, jön-e valaki? Nagy sokára meglátott az egyik úton egy fél szemű, fekete selyemköpenyes kánt, ahogy hollószínű lován feléje léptetett.

Argalikti erre gyorsan behunyta fél szemét, s merően az eget kezdte bámulni.

Odaér a kán s kérdi tőle:

– Hát te mit lógsz ott? Ki kötött föl oda?

Azt mondja Argalikti:

– Már a hetedik napja, hogy itt vagyok. Nincs szemem. Ma kell lepottyannia az égből egy szemnek, azt várom.

– Hadd üljek oda a helyedre, legény – kezdett neki könnyörögni a fél szemű kán.

– Azt már nem! – feleli a ravasz. – Nekem magamnak is kell a szem.

– Figyelj ide, legény. Te egyszerű ember vagy csak, de én kán vagyok, nekem inkább van szükségem szemre, mint neked. Neked adom érte a lovamat meg a ruhámat, csak engedj engem a helyedre.

Sokáig kérlete, végre beleegyezett Argalikti a cserébe. A kán erre gyorsan levette a fáról, neki adta lovát, ruháját, s ő maga pedig beleült a zsákba. Argalikti meg felakasztotta az ágra, s elvágtatott a kán lován.

Fáradtan s dühösen tért vissza a tajgából Kuzsuluktu:

– No, te nemescsontú mákvirág! Hogy égj meg, átkozott fattya, ezen a borókafán – átkozódott csúnyán.

Ahogy jobban figyel, hallja, hogy a zsákból valami morgásféle hallatszik. Elnevette magát:

– Imádkozol, nem imádkozol, most nem menekülsz meg, így is, úgy is megégetlek. – Jó nagy tüzel rakott a zsák alatt s meggyújtotta.

Kétségbeesett ekkor a kán és üvöltözni kezdett:

– Én vagyok a kán! Oltsd el a tüzet!

– Csöndben légy, átokfajzat, úgyis elégsz most – felelt Kuzsuluktu és otthagya.

Másnap reggel elment, hogy rátegye kezét Argalikti minden vagyonára s marhájára. Hát látja, hogy az állófához oda van kötve egy hollófekete ló, rajta ezüstszerszám.

– Miféle ember járhat itt? – álmélkodott Kuzsuluktu, s belépve a jurtába, szinte sóbálvánnyá meredi csodálkozásában.

Ott ült Argalikti, fekete selyemruhájában. Mikor magához tért Kuzsuluktu, azt kérdi tőle:

– Hát te hogy kerülsz ide? Hiszen elégettelek.

Azt mondja Argalikti vidáman:

– Az ördögöktől jövök. Elláttak minden jóval, amint látod, de hagytak még neked is.

Kapott az alkalmon Kuzsuluktu, s kérte, hogy őt is égesse el. Argalikti el is égette, s attól kezdve élt, mint hal a vízben.

AZ OKOS LEÁNY

Mindez olyan régen történt, amikor a Szüt-Hol tó csak pocsolya volt, a nagy Szüंबर-ula pedig kis dombocska.

A Kara-Hem folyó torkolatánál élt egy szegény öregember, Szumeldej. Egyetlen leánykája volt neki, Csecsen-kisz, aki mindenben segített édesapjának.

Történt egyszer, hogy Szumeldej elindult a gazdag Aj kánhoz, hogy egy kis tejet kérjen tőle. Lassan vagy gyorsan-e, elég az hozzá, hogy Szumeldej mendegélt a kánhoz. Végre aztán csak megpillantotta a kán aalját. Bement a jurtába – hát látja, hogy nagyon mérges a kán, körülötte mindenki hallgatagon ül, a tea is régen kihűlt. Az öreg mélyen meghajolt a kán előtt, és tejet kért tőle.

Felnevetett a kán és így szólt:

– Jól van, Szumeldej, de előbb fejtsd meg egy találós kérdésemet. A Kogeldej-tó közepén áll egy nagy fa, egyik oldalán tizenöt ága zöldell, másik oldalán tizenöt ága száraz. Ha ki nem találod, mi ez, levágatom a kabátod ujját, de a karod is benne lesz, sapkád is le vétetem, de a fejeddel együtt. Most pedig eredj, s holnap gyere el a válasszal.

Szumeldej elszomorodva tért haza. Elébe jön Csecsen-kisz és azt kérdi apjától:

– Mit búsulsz olyan nagyon, apám?

Az öreg apróra elmondta lányának a kán találós kérdését.

– Sose búsulj, apám – biztatja Csecsen-kisz. – Eredj s mondjad a kánnak a következőt: a tó – az ég, benne a fa – a hold. A tizenöt zöld ág – a telehold napjai, a tizenöt száraz ág – a fogyó hold napjai.

Felvidult erre az öreg, megölelte örömeiben a lányát, s vidám dalba kezdett.

Reggelre kelve, Szumeldej a kánhoz sietett.

Ahogy a kán meghallotta Szumeldej válaszát, ugyancsak elfogta a düh:

– Helyes, Szumeldej, de most találj ki nekem, hány éves múltott a fehér fejű fekete medve. Ha ki nem találod – búcsúzz el az életedtől.

Lógó orral vonszolta magát haza a vén Szumeldej. Csecsen-kisz elébe ment, s kérdi tőle:

– Mi miatt búsulsz megint, apám?

Az öreg erre elmondta a kán új találós kérdését és sírva fakadt:

– Éltem lángja, ha eddig nem hunyt ki, most utolsót lobban. Ha eddig nem haltam meg, most végem lesz, leányom.

– Sose búsulj, apám. Inkább menj ki a tajgába, s keress ott nekem hat koponyát – hagyta meg neki Csecsen-kisz.

Szumeldej lelt hal koponyát, s vitte haza a lányának.

Ekkor Csecsen-kisz három koponyát apja jobb oldalára kötött, hármát meg a bal oldalára.

– Most pedig eredj ki, apám, az Arzajti-hegy hágójára, s várakozz ott nyugodtan.

Az öreg felkecmergett a hágóra, leült s várt. Egyszer csak látja ám, hogy a sűrűből egy fehér fejű fekete medve bújik elő, odamegy az öreghez és nézegetni kezdi:

– Megértem hatvan esztendőt az északi oldalon, ötven esztendőt a déli oldalon, száztíz esztendőt láttam elmúlni fejem fölött, de hétfejű emberrel, még sohasem találkoztam – szólott meglepetve a medve, s gyorsan eliskolt a sűrűben.

Megjött egyszeriben az öreg jókedve, és sietett a kánhoz a felelettel.

Amikor a kán meghallotta Szumeldej válaszát, lóra ültette hadát, szétküldte, hogy tudják meg, mennyi idős is az a medve. A katonák ekkor zajos hajtást rendeztek a tajgában, s megkerítették a medvét. Amikor megfogták, áztatott kötéllal alaposan helybenhagyták. Keservesen dörmögött a mackó:

– Megértem hatvan esztendőt az északi oldalon, ötven esztendőt a déli oldalon, száztíz esztendő múlt el felettem, de még ilyen fájdalmat nem éreztem.

Ekkor a katonák elvágattak a kánhoz és jelentették neki:

– Nagy kán, az öreg igazat szólott.

Még jobban megharagudott a kán, és harmadszor is próbára tette Szumeldej:

– No öreg, ha te ilyen nagy bölcs vagy, készíts nekem holnapra hamuból egy kötelet. – Én magam megyek el hozzád s ellenőrizem.

Most még jobban elkeseredett az öreg, mint máskor. Szomorú szívvel tért haza, és keservesen elsírta magát:

– Nagy a baj, leányom! Azt parancsolja a kán, hogy hamuból készítsen kötelet. Hogyan tudom én azt megcsinálni? Ha eddig meg nem haltam, most bizonyosan végem lesz.

– Sose búsulj, apám. Hozz csak nekem két bőrzsákkal sást – mondotta a leány.

Szedett is gyorsan az öreg két zsák sást s odavitte lányának. Csecsen-kisz egy-kettőre sodort belőle egy kötelet, két cövek között kifeszítette és megkötötte, végül pedig meggyújtotta.

Reggel, amint a nap felkelt, amikor a köveken, sziklákon vidáman ugráltak a napsugarak, megérkezett a kán. Néz és csodálkozik: két cövek között függ egy hamukötél! Feldühödött és sebesen elvágatott.

Újfent maga elé idézi Szumeldejt a jurtájába, és magában így tűnődik: „Ez a szegény ember okosabb a kánnál. Ezt nem tűrhetem!”

– Halljad, öreg, mit mondok most neked. Kapsz tőlem hat bikát, de reggelre készíts nekem a tejükből aludttejet. Ha meg nem csinálod – jaj neked!

Öreg Szumeldej elbúsulva hajtotta haza a kán hat bikáját, s szomorúan mesélte el a kán újabb cselszövését.

– Ne búsulj te ezen, apám. Hajtsd a bikákat a karámba és feküdj le nyugodtan aludni – nyugtatta meg apját a leány.

Reggel, amint a nap felkelt, amikor a köveken, sziklákon szikrázott a napfény, megérkezett a kán.

Látja, hogy Csecsen-kisz az ajtó előtt üldögél és haját fésülgeti.

Kérdi tőle Aj kán:

– Mondd, leányka, hány szál haj van a fejedben?

– Annyi, ahány lábnyomot a lovad hagyott káni aalodtól a jurtánkig – felelte hetykén a lány és felkacagott.

Mellbe ütötte a kánt ez a felelet s indult, hogy belép a jurtába, de Csecsen-kisz megállította:

– Kán, nem szabad most a jurtánkba lépni! Apám éppen most szül odabent.

– Hogy-hogy? Hát a férfi is szülhet gyermeket? – álmélkodott a kán.

– A bikát talán meg lehet fejni? – kérdezte Csecsen-kisz, és csengő hangon elnevette magát.

Elszégyellte magát Aj kán, felugrott a lovára s elvágatott.

Rájött, hogy Szumeldejnek Csecsen-kisz segít mindig, s elhatározta, hogy majd ő ráncba szedi a lányt!

Elküldte hozzá egyik szolgáját s keményen megparancsolta:

– Jöjjön hozzám a lány látogatóba olyan lovon, melynek két pár szeme, két farka és nyolc lába.

Reggel Csecsen-kisz felnyergelt egy vemhes kancát s elindult Aj kán udvarába.

Amikor meglátta őt a kán, elmosolyodott a bajusza alatt:

– Nem fejtetted meg a talányomat.

– Tévedsz, kán – vágta rá Csecsen-kisz. – Ez a kanca vemhes. Kettejüknek a csikóval két pár szemük, két farkuk és nyolc lábuk van.

Nagyon megtetszett Csecsen-kisz a kánnak, s ezt az egyezséget ajánlotta neki:

– Okos leányka, légy nekem menyem, a fiamnak meg hűséges felesége. – Ebbe bele is egyezett Csecsen-kisz.

Aj kán állíttatott a fiatalok részére egy nagy fehér jurtát, s kezdtek élni, éldegélni boldogan.

Egyszer aztán az ötlött Aj kánnak az eszébe, hogy elmegy Dосkun kánhoz.

Ez a Dосkun kán nagyon kegyetlen ember hírében állott. Igen szeretett sakkozni, de mindenkinek, aki vele szemben játszmát veszített – levágatta a fejét.

„Nekem már igazán nincs mit félnem. Az én találékony kis menyem kisegít minden bajból” – gondolta Aj kán.

El is indult Dосkun kán aaljába, ott megkötötte lovát a vasoszlophoz, és belépett a jurtába. Ott ült Dосkun kán a kilencsoros szőnyegen, s unatkozott magában.

Aj kán így üdvözölte a gazdát:

– Köszöntelek, Dосkun kán! Déli tájról jöttem hozzád, Aj kán a nevem. Sakkozni akarok veled.

Dосkun kán ráállt:

– Rendben van, ülj le. De jól eszedbe vedd: ha veszítesz – leüttetem a fejed.

Elkezdtek játszani. Úgy belemelegedtek a játékba, hogy minden másról elfelejtkeztek. Az első lépés előtt harminc napig – teljes egy hónapig gondolkoztak. A második lépés előtt hatvan napig – kereken

két hónapig tűnődtek. Telet, nyarat észre sem vettek. Nagysokára a kegyetlen Doskun kán mégiscsak visszaszorította a kitartó vendéget s végül legyőzte.

Doskun kán nagyon megörült, és már készülődött, hogy rátegye a kezét Aj kán vagyonára és marháira.

Aj kánt megragadták a szolgák, odakötötték négy karóhoz, s nyakára kalodát tettek. Aj kán könnyörögni kezdett:

– Mielőtt a barmot megölik – vérét veszik; mielőtt embert öltök – hallgassátok meg a szavát.

– Beszélj hát – förmedt rá a kán.

– Aalomat a segítségem nélkül nem tudjátok kifosztani. Hanem küldj hírnököt az aalomba – szólott Aj kán. – Mondja meg a következőt: „Kánatoknak jól van dolga nálunk. Négy szolga hűségesen szolgálja, egy lépésnyire sem tágít tőle. Azt rendeli a kán, hogy vigyem innen magammal az ollót, a kis kést se feledjem, a szarvasmarhákat elöl hajtsam, a szarvatlanok meg hátul menjenek.”

– Lámcsak, ez így jó lesz. Könnyűszerrel jutunk zsákmányhoz – örült Dосkun kán, s előre enni-inni kezdett a medve bőrére.

Eközben a hírnök eljutott Aj kán aaljába.

Csecsen-kisz elébe ment s kérdi tőle:

– Mondjad, hol van a kánunk? Mit parancsolt, mit üzent?

A szolga átadta Aj kán üzenetét, maga meg indult, hogy körülnézzon a kán aaljában.

Csecsen-kisz összehívta az összes alattvalókat s beszélni kezdett hozzájuk:

– Jó kánunk halálos veszedelemben van. Négy szolga hűségesen szolgálja, ez annyit jelent, hogy négy karóhoz van kikötve erősen. Hozzátok az ollót – üzeni a kán. Ez én vagyok. A kis kést se feledjétek – édes uram, rólad van szó. Szarvasmarhák – a hadsereg, szarvatlan jószág – minden alattvaló. Gyerünk, induljunk a kánunk segítségére!

Ezzel Csecsen-kisz férjestül-népestül fölkerekedett, hogy kiszabadítsa Aj kánt szorult helyzetéből. Dосkun kán szolgáját kényszerítették, hogy mutassa az utat.

Megérkeznek az aalba, Dосkun kán tökrészegen ül a szőnyegen. Aj kán meg négy karó között, erősen összekötözve. Aj kánt

kiszabadították kötelékeiből s helyére Doskun kánt kötözték gúzsba. Minden marháját elszedték s hazatértek.

Aj kán odaadta Csecsen-kisznek a káni pecsétet. Így lett Csecsen-kisz Aj kán helyett kánné. A nép csak Aldin-Mergen danginának nevezte, ami annyit tesz, hogy Arany Bölcsesség királynő.

Békességben és hosszú ideig élt aaljában Aldin-Mergen dangina, hű népe között.

AK-SZAGIS MEG KARA-SZAGIS

Réges-régen élt két testvér: Ak-Szagis meg Kara-Szagis. Nem voltak szüleik, de még jurtájuk sem. Két lovuk volt csak: Ak-Szagisé fehér, Kara-Szagisé fekete. A két testvér aalról aalra járt és abból éltek, amit a jó emberek juttattak nekik.

Egyszer nagy ködbe kerültek a sztyeppén. Hosszú ideig tévelyegtek a sűrű ködben s nagyon megéheztek.

– Hallod-e, testvér – szolt Kara-Szagis – együk meg a lovadat, s üljünk ketten az én lovamon.

– Nem bánom – állt rá Ak-Szagis.

A két éhes testvér hamar lenyergelte a fehér lovat, megölték, és jóllaktak belőle. Utána megbéklyózták Kara-Szagis fekete lovát, s kicsapták legelni. Lefeküdtek, s fejük alá tették a nyergüket.

Kara-Szagis alig várta, hogy testvére elszunnyadjon: felkapott a lovára s elvágatott.

Reggel felébred Ak-Szagis – testvére nincs sehol! „Bizonyára a lovát keresi Kara-Szagis” – gondolta magában s leült várakozni. Várt, várt, de mikor nem győzte a várást, elindult a keresésükre. De sem testvérét, sem a lovat nem lelte meg sehol.

Elszomorodott Ak-Szagis, de mit tehetett mást, elindult egymagában, amerre a lába vitte. Ment, mendegélt s elérkezett a Kara-Szug felső folyásához. Látja, hogy ott áll egy kaliba, csupa lókoponyából és fakéregből összetákolva. Betekint – nem lát senkit. Bemászott a priccs alá s várta, hogy jöjjön valaki.

Ahogy beesteledett, betódult a kalibába a medve, a farkas, a róka meg a vaddisznó.

Ak-Szagis meglapult és hallgatózik:

– No, ma jó napom volt – mondja a medve. – Jóllaktam kedvemre cirbolyafenyő-toboz magjával. És ti, barátaim, miből éltetek?

– Éli meg annyi szaranát ástam ki ezüstbotommal, hogy meg se bírtam mind enni – dicsekedett a vaddisznó.

– Vigyázz a botodra, nehogy valaki egy rossz órában elloppja tőled! – figyelmeztette a medve.

– Nem lopják el! Jól eldugtam én azt egy biztos helyre. Elrejtettem a kaliba mellett egy fatönk alá – válaszolja a vaddisznó.

Aztán a róka kezdett kérkedni:

– Nekem is sikeres napom volt, igen sok ürgét elkaptam máma.

– Azért én sem maradtam el tőletek – viczorogja a jóllakott farkas. – Karati kánnál lakomáztam. Igen hullnak ott a szomjúságtól az emberek és marhák. Elűnt a víz valahova.

– És hogy lehetne vizet találni? – kérdi a róka.

– Én tudom – mondja a vaddisznó. – Egy nagy fekete kőtömb, akkora, mint egy tehén, betemette Karati kán forrását. Azt onnan csak az én ezüstbotommal lehetne kifeszíteni, s lelökni a hegyről.

– Ne járasd a szád hiába, még ha be is van csukva az ajtó – intette le a farkas.

Miután így elbeszélgettek, elaludtak. Ak-Szagis meg kiosont a kalibából, megkereste az ezüstbotot, és elindult Karati kánhoz. Egyenesen a jurtájába ment. A szolgák megszánták egy kis íróval, s tuszkolták kifelé az ajtón.

– Ne kergessetek el, segíteni akarok rajtatok nagy bajotokban – mondja Ak-Szagis.

A kán meghallotta.

– Nem bánom, próbáld meg hát, szegény halandó. Ha megindítod a vizet, s megmented állataimat, megajándékozlak. Hozzad adom a lányomat, s adok neked kincseket kincseimből, marhát a marháimból. Még kánnak is megteszlek. De ha nem tudod megcsinálni – búcsúzz el az életedtől!

– Rendben van – mondja Ak-Szagis – de kellene nekem ehhez tíz nagyerejű ember.

A kán rögtön megparancsolta, hogy teljesítsék a kívánságát.

Ak-Szagis fogta tíz erős emberét, és kimentek a forráshoz. Az ezüstbotot a hatalmas kőtömb alá dugták, s lefordították a völgybe.

A forrás vize hangos csobogással kezdett buzogni, s szélesen szétömlött körös-körül. Az állatok egymást tiporva, taszigálva tódultak a vízre.

Karati kán szavának állt: Ak-Szagist megtette kánnak.

Egyszer csak, hosszú hányódás-vetődés után, beállított Ak-Szagis udvarába Kara-Szagis, éhesen, fáradtan. Nagyon elámult és megrémült, amikor ott látta testvérét. Az meg igen megörült, amikor látta, hogy Kara-Szagis él és egészséges. Jól megvendégelte, s pihenni hagyta.

– Hogyan tettél szert ekkora gazdagságra? – kérdi irigykedve Kara-Szagis.

Ak-Szagis mindent elmondott neki, elejétől végig. A mohó Kara-Szagisnak fölcsillant a szeme! Gondolja magában: „Mivel vagyok én Ak-Szagisnál alább való? Lehetek én is kán!” – s elloholt, hogy megkeresse a vadak kalibáját. Meg is találta, beszaladt oda, s elrejtőzött a priccs alá.

Este aztán vánszorogtak ám be a kalibába: a medve, a farkas, a róka meg a vaddisznó.

– Mondjátok, barátaim, miből éltetek ma? – kezdte a beszédet a medve.

Azt feleli erre a vaddisznó:

– Ellopta valaki az ezüstbotomat. De csak csíptem volna rajta: széttéptem volna cafatokra. Csupán egyetlen szaranát tudtam kitúrni egész nap. Teljesen üres a bendőm.

Ekkor a róka kezdte el panaszát:

– Bizony, nekem is korog ma a hasam. Csak egy sovány kis egeret fogtam s ettem egész nap.

– Én sem találtam mást, csak egy lerágott reves csontot – vicsorgatta mérgében fogait a farkas. – Van most elég víz Karati kánnál, egészséges minden marhája. Valaki kihallgatott bennünket, s az indíthatta meg a vizet. De került volna csak a körmeim közé: ronggyá téptem volna szét.

Végighallgatta a medve mindegyiket, de ő még mindig csak hallgatott. A többiek őt is faggatni kezdték.

– Nekem is nagyon szerencsédn napom volt ma – kezdte a mondókáját fanyalogva. – Egyetlen cirbolyafenyő került az utamba, annak is a csúcsán volt egy szál toboz. Éppen csak hogy felmásztam a tetejéig, amikor erős szél támadt és lesodort a fáról. Az oldalam is összetörött. Fáj minden porcikám! – bögte el magát s úgy rávágódott a priccsre, hogy recsegett, ropogott az egész.

Kara-Szagis iszonyúan megijedt és rémülten ugrott ki a priccs alól. Az éhes vadállatok elkapták az irháját s fenték a fogukat, hogy fölfalják.

Ekkor egy éles lövés dördült el. Ak-Szagis lőtt aki a testvére keresésére futott oda. A vadak ijedtükben szétfutottak, ki merre

látott. Ott ült Kara-Szagis és se élő, se holt nem volt a nagy rémülettől.

– Soha többé ne irigykedj és ne légy telhetetlen! – figyelmeztette Ak-Szagis.

A NYÍRFA LEÁNYKA

Hol volt, hol nem volt, volt egyszer négy testvér. A legidősebb kiment egyszer a tajgába fáért. Messze behatolt a sűrűbe, egyszerre csak látja, hogy egy hatalmas nyírfa áll előtte. Nekiilendült s egyetlen fejszeccsapással kidöntötte. Fel akarta hasogatni tűzifának, de nagyon megtetszett neki a gyertyaegyes törzs makulátlan hófehér kérge. Gondolt egyet s faragott belőle egy szép nagy babát. Mikor készen volt s rajta legeltette a szemét felsóhajtott: „Csak eleven leányka lenne!”

Szedett egy köteg szárazfát földobta széles vállára s hazaindult. Vitte magával a babát is.

Otthon a második fiú, meglátva a babát felöltöztette a saját ünneplő ruhájába. A harmadik fiú ételt rakott melléje, s ajkait megkente friss, párolgó tejjel.

Így ült a jurta mellett a bábuszépség – szinte eleven leányka. Este hazajött vadászatból a legkisebb testvér, Bicse-ool, s igen megtetszett neki a leányka. Nézte, nézegette, végül nem bírta tovább, s forró ajkát a lány ajkára tapasztotta. Erre a szépséges baba felnyitotta szemét, felkacagott ezüstcsengésű hangján, s átölelte szépen Bicse-oolt.

Látva ezt a testvérek, veszekedni kezdtek. Azt mondja a legidősebb:

– Én faragtam ki a nyírfából. Az enyém ő.

Azt mondja a második:

– Nem, az enyém. Én öltöztettem fel.

A harmadik azt mondja:

– Igen, de én etettem meg.

Egyedül Bicse-ool ült, hang nélkül a leány mellett, s mosolygott rá szerelmesen.

Sokáig patvarkodott így a három testvér. Végül a legidősebb azt ajánlotta:

– Döntse hát el a vitát maga a leányka. Mondja meg ő, ki tett érte a legtöbbet. Akit ő választ, legyen az a férje.

Egy pillanatnyi gondolkodás után megszólalt a leány:

– A legidősebb testvér kifaragott a nyírfából, tehát ő az apám. A második felruházott, ő tehát az anyám. A harmadik ennem adott, ő a testvérem. De a legkisebb testvér úgy simogatott s kedveskedett nekem, mint vőlegény a menyasszonyának: ő kell, hogy az uram legyen.

Elámultak a testvérek a leány okos feleletén, s ebben megnyugodtak. Ettől kezdve boldogan élt Bicse-ool a feleségével Mondják, hogy azóta is élnek, s élvezik az életet.

AZ ÖREG ÉS A FELESÉGE, MEG AZ ARANYMADÁR

Élt egyszer egy öregember a feleségével. Mikor egy alkalommal kiment fáért az erdőre, meglátott az úton egy tuskót, amelynek a közepe ki volt korhadva. Megütötte, tudni akarta, hogy száraz-e vagy még nyers. Erre a tuskó odújából kirepült egy aranymadár s kérdi:

– Mi kellene, öreg?

– Fa kellene – felelte az öreg, s hasogatni kezdi a tuskót.

Erre a madárka könyörög neki, hogy ne bántsa a fészket, De az öreg makacs volt, s oda sem hallgatott a madár szavára. Akkor a madár azt ígérte, hogy teljesíti minden kívánságát, csak hagyjon fel a tuskó-hasogatással. Gondolta az öreg, hogy próbára teszi a madarat: fát kért tőle, s ezzel hazaballagott.

– Te lustaság, miért jöttél haza fa nélkül? – kezdi otthon a szemrehányást az öregasszony.

Éjre az öreg elmesélte esetét a madárral, s azt is, hogy megígérte minden kívánsága teljesítését.

Másnap reggel az öregek, ahogy fölkeltek, látják, hogy nyítt, vén jurtájuk körös-körül van hányva fával. Meglepődött erre az ember, behörpintett egy kis teát, öve mellé dugta fejszóját s elindult az erdőbe ugyanahhoz a tuskóhoz. Ismét jól megkoccintotta a tuskót fejszójával. Megint kirepült a madárka és kérdi tőle:

– Mi kellene, öreg?

– Állíts nekem egy fehér jurtát, bele mindenféle jót és sok ennivalót.

– Jól van, öreg, eredj haza nyugodtan, minden teljesülni fog. – így felelt a kismadár, s az öreg hazaballagott.

Másnap reggel a két öreg egy szép, új fehér jurtában ébredt föl, körös-körül mindenféle új ruha s különböző ételek.

Jóízűen bereggeliztek, s az ember újra kiment fejszójával az erdőbe. Megkoppintja a tuskót, kiszáll belőle a madárka és kérdezi:

– Mi kellene, öreg?

– Adj nekem öt színű gulyát – szólt az öregember.

– Jól van, öreg, minden meglesz. Most elmehetsz nyugodtan haza – szólt a madárka, s az ember újra hazatért.

Másnap reggel, ahogy felkeltek, látják az öregek, hogy töméntelen sok ötszínű marha tolong a jurtájuk körül. Kezdi számlálni, de el sem tudtak addig számolni, ahány marhájuk volt.

A következő reggel azt kérdi az öreg az asszonytól:

– Mit gondolsz, mit kívánjunk még?

– Ne légy telhetetlen, öreg. Most van mindenünk sok, amíg élünk, elég lesz – felelte a felesége.

– Buta vagy te, asszony, még sok mindenfélét kívánhatunk. Én még kán akarok lenni, s te lennél a kánné. Azonkívül kellene még sok szolga, akinek parancsolhatnék.

– Észnél légy, öreg, verd ki a fejedből ezeket a dőreségeket – beszél a lelkére az anyóka.

De az öreg csak nem hajlott a szavára. Megint csak elment az erdőre a fejszéjével. Megüti a tuskót – nincs madár. Megüti még egyszer – most sincs. Ahogy harmadszor megüti: kirepül egy közönséges, szürke kismadár – nem az aranyból való s kérdi:

– Mit akarsz még, öreg?

– Kánságot akarok és szolgákat, hogy parancsolgathassak.

Nem felelt a kismadár, hanem újra visszabújt az odúba. Ütötte a tuskót egy ideig az öreg, de a madár többé nem mutatkozott. Akkor megdühödött s egy fejszecsapással kettéhasította a tuskót, le, egészen a gyökeréig. A madárnak se híre, se hamva...

Keserűen tért haza az öreg s otthon elmondotta feleségének, hogy megjárta! Az meg egész estig szidta az ostoba öreget.

Másnap reggel régi üres, nyűtt jurtájában ébredt fel a két öreg.

BADARCSI

Kolduló láma volt Badarcsi. Aalról aalra járt s kéregetett, abból élt.

Egyszer, ahogy bandukol a széles országúton, meglát egy közeledő piros porfelhőt. Ahogy lejjebb szállt a por, akkora lett, mint egy jurta, majd olyan, mint egy ló, később, mint egy tehén s végül olyan lett, mint egy jókora juh. Azután is még mind kisebb és kisebb lett a porfelhő, olyanná vált, mint egy kecskegida. Mikor egészen közel ért hozzá, egy ürgévé zsugorodott össze. Az ürge fütttyentett egyet, s belebújt egy lyukba.

„Csodálatos” – gondolta magában a láma, s továbbment az úton.

Az út hamarosan kettéágazott: az egyik út balra, a másik jobbra. Áll a láma s töri fejét:

„Ha jobbra megyek – megharagszik a bal út; ha balra térek – neheztel a jobb út. Mit tegyek hát?”

Ál a láma s tűnődik. Végre kisütött valamit: hogy meg ne bántsa egyik utat se, megindult szétterpesztett lábakkal, mindkét úton egyszerre haladva.

Addig ment így, addig ment, míg hosszában ketté nem repedt.

LEGENDA A VÉRES ÉJSZAKÁRÓL

Egyszer régen, Tannu-Ola országába rettenetes hódítók törtek be. A kegyetlen ellenség gyorsan tört előre, halált és pusztítást hordozva fegyverei élén. Útjukon mindent elpusztult. Vérrel teli tavakat hagyott maga után a hódító horda.

Véres éjjeli szállásaik nyomai a mai napig megmaradtak. A földből ma is buzognak föl piros források. Tetejüket télen piros jég borítja...

A nép otthagyva vagyonát, marháját, rémülten menekült a vad hegyek erdeibe. Egy idő múlva csapatokba verődtek a tuvai férfiak, s harcba szálltak az ellenséggel. Mint sebes szárnyú sólymok, csaptak le az ellenfélre, s mélyen bevágtak a hadsorokba. Megzavarodott a vad hódítók hada, s hátrálni kényszerült.

Töméntelen martalóc törtetett a Dzsarga-hegy csúcsa felé, mert hallották, hogy a nép valamennyi kincse oda van elrejtve. Mind közelebb s közelebb nyomultak az áhított célhoz. Egy este letáboroztak éjszakára.

Beköszöntött a sötétség. Koromfekete, ijesztő felhők vonták be az eget. A táborral szomszédos hegycsúcs felett észrevétlenül s hirtelen megjelent Cser-Eezi fél mennyböltöt betöltő óriási, fehér szelleme. Az volt a föld szelleme. Vérfagyasztó bömbölés hangzott a tábor fölött. Egyszerre talpra ugrott minden harcos a táborban. Látják, hogy a megáradt Ulug-Hem mindent elsőprő hullámai a tábor szélét nyaldossák. A menekülés útja ezzel bezárult az ellenség számára. Hátralát a rettenthetetlen tuvaiak ütök-vágják őket, előttük a víz örvénylik tajtékzó hullámaival. Az ellenség nekilódult a víznek. Ekkor eget-földet rengető villám hasított végig a sötét égen, a hatalmas dörgéstől megindultak a folyóparti sziklák görgetegei, s elborították az ellenséget. Fejvesztett menekülés kezdődött.

Véres éjszaka volt.

Az Ulug-Hem böszülten görgette véres vizét, a szép Dzsarga dübörögve szórta szikláit a mélybe, s áthághatatlan kőhalmazokat rakott belőlük. Bedöntötte annak a barlangnak a száját is, ahol a nép elrejtette kincseit.

Így kelt az anyatermészet fiai védelmére!

A LUSTA BAGOLY

Élt egyszer az erdőben egy bagoly. Egy szép csendes, meleg napon fenn ült egy magas vörösfenyő ágán s szunyókált.

Ekkor a zöld sűrűből odarepült hozzá a tarka harkály, nem messze tőle leült a fára, s kopogni kezdett. A bagoly megrezzent, és fölriadt a harkály kopácsolására. De a harkály ügyet sem vetve rá, folytatta a fenyő kérgén a kopácsolást.

Erre a bagoly megsuhogtatta csapzott tollú szárnyait, s azt kérdi álmosan:

– Te mit csinálsz ott?

– Eszem, úgy látom, csupa jó falat ez a vörösfenyő – felelt a harkály.

– Nem keresgélhetnél inkább valami más helyen? Okvetlen más álmát kell háborítanod? – vetette oda mérgesen a bagoly.

– Miben háborgatlak téged? – nézett rá a harkály kicsi szemével.

– Hordd el magad innen azonnal, nem hagysz aludni! – fogta el a düh a baglyot.

„Mást sem teszel, csak aluszol, álomszuszék!” – gondolta a harkály s átrepült a szomszéd erdőbe.

A bagoly újra kényelmesen elhelyezkedett, s már majdnem elaludt, amikor ismét neszt hallott. Kinyitja egyik szemét, hát fölötte egy kakukk kakukkolt az ágon. A bagoly ráripakodott mérgesen, de az csak nevetett egy jót, s kakukkolt tovább. Majd egy kis idő múlva odaszólt békítőn a bagolynak:

– Nézz körül: csobog a patak, levelek, füvek fénylenek a napban. Miért alszol ilyenkor? Nem ül most tétlenül sem állat, sem madár, sem bogár. – Rázendített nótájára s elrepült.

A bagoly megnyugodott, kényelmesen elhelyezkedett, s megint szundikálni kezdett, mikor ismét neszt hallott. Nézi, mi lehet az, hát egy pöttöm kis cinke rak fészket magának. Egyik topolyafáról a másikra száll, szedegeti a pihét a fészkéhez.

Kis idő elteltével, ahogy felnyitja szemét a bagoly, látja, hogy a mélység fölött ott lóg a kis cinke szép, kész, kerek fészke. Erre elszégyellte magát, hogy mindig csak alszik, mialatt a kis cinege éjt nappallá téve dolgozik. Suhintott szárnyaival, s tovarepült onnét.

Felült egy szikla csúcsára s megpihent. A magasból kitárult előtte a beláthatatlan sztyeppe, fényesen ragyogtak a napsugarak, s minden olyan jó volt!...

„Lám csak, milyen nyugodt helyet találtam” – gondolta a bagoly, s jóérzéssel hunyta be a szemét.

Ezalatt a sziklahasadékból kirepült egy fecske s csivitelésével nem hagyta aludni. Majd újra ide szállt a kakukk. Mindenfelé énekeltek a pacsirták, cirpeltek a tücskök, zümmögtek a legyek.

Innen is elrepült a bagoly, hogy nyugalmas helyet keressen magának. Röpködött, szálldosott összevissza, de sehol sem találta helyét. Mindenütt hangos volt a világ.

Végül mégiscsak visszaszállt a régi vörösfenyőre, ahol már megszokta a helyet. A hosszú röpködésben nagyon kifáradt, s most már semmire sem ébredt fel; aludt mélyen, mint a tej.

Éjjel arra ébredt fel, hogy fázik. Eszébe jutott a kis cinke puha, meleg fészke: de jó lenne olyanban aludni. De most nem volt sehol sem forgács, sem pihe, csak körös-körül a nagy fagy. Még a csillagok, az ég szemei is fáztak, s mérgesen s homályosan pislogtak a hidegtől. Csupán a szárnyait szoríthatta szorosabban magához a bagoly. Vacogó csőrrel, reszketve várta a napfelkeltét. Folyton a fehér, ragyogó hajnalcsillagot nézte, amely már egészen közel hajolt hozzá az égen.

Egyszer csak hajnalpír ömlött szét a sziklákon, csúcsokon. De a bagoly elől még mindig elfogták a nap ezüstös, meleg sugarait. Végre-valahára a napnak egy keskeny pereme rávetette sugarát a bagolyra s felmelengette. Körülötte mindenütt kellemes langyosság áradt szét. Vidáman csapkodott csapzott szárnyaival, s ránevetett a napra. A napsugarak forróságot árasztottak mindenfelé. A bagoly pedig elfelejtette didergését, s édes álomba merült.

Lustasága s álmosága miatt nem is rakott magának fészket azután sem.

AZ ÉHES FARKAS MEG A GIDA

Ez is akkor történt még, mikor a kecskék szarva az égboltot bökdöste, a tevék meg a földön húzták farkukat.

Volt egyszer egy sánta szürke farkas. Már napok óta sehogy sem tudott zsákmányra szert tenni, s iszonyatosan éhes volt. Szeme elhomályosult, füle úgy fityegett, mint egy rongydarab. Szikkadt csontokat szedegetett fel az elhagyott szálláshelyeken, s pocsolyavizet ivott. Éjszakánként ijesztően üvöltött, nappal erőtlenül heveredett el a napon, s forró vérről, zsíros húsról álmodozott.

Egyszer, ahogy a sztyeppén bolyongott zsákmányt keresve, távol, a meredek sziklán, megpillantott egy kövér kis kecskegidát. Nyugodtan csipegette a fűvet.

Nézi a farkas, szinte nem hitt a szemének – hátha csak az éhségtől káprázik? A kövek mögé rejtőzve, türelmetlenül nyalogatta pofáját, s a gödölye felé lopakodott.

De az éber gida azonnal megérezte az ellenséget, s egy ugrással fenn termett a sziklacsúcson. Onnan nézegetett le gúnyosan az éhes farkasra, s csengőn fente szarvait a kövön.

Kihunyt a farkas öröme, szeme zavaros lett az éhségtől.

Felkiált a gidához:

– Hej, gida! Vágj le nekem húst a lábadról! Ha nem, hát úgy fölfallak, hogy még akkora nedves foltocska sem marad belőled, amit egy ürge felnyalhatna. No, mi lesz?

„No, nézd csak, mit nem akar ez a sánta!” – gondolta magában a gida, de hangosan azt mondja:

– Vágnék én neked, de nincs mivel. Szaladj el Dongulhoz, s kérd el tőle a törét.

Futott Dongulhoz a farkas:

– Dongul, a kecskegida megígérte nekem, hogy vág a lábáról húst, de nincsen kése. Add kölcsön a törödet, barátom.

Azt mondja Dongul:

– Van töröm, csak nagyon életlen. Kérd el Csaldijtól a fenőkövét.

Szaladt Csaldijhoz a farkas:

– Csaldij, megígérte nekem a kecskegida, hogy vág húst a lábáról, de nincsen kése. Dongulnak van kése, de nagyon életlen.

Add kölcsön a fenőkövedet.

Azt mondja Csaldij:

– Van fenőkövem, de nagyon nehéz. Kérd el Csanniktól a szánját.

A farkas erre elbicegett Csannikhoz:

– Csannik, a kecskegida megígérte, hogy vág nekem a lábáról húst, de nincsen kése. Dongulnak van kése, de életlen. Csaldijnak van hozzá fenőköve, de nagyon nehéz. Nincs, amin elvigyem. Add kölcsön a szánodat barátom.

Azt feleli Csannik:

– Szánom van, de mit nyersz vele, az magától nem megy. Kérd el Kuldujtól a lovát.

A farkas most Kuldujhoz baktatott:

– Kulduj, megígérte a kecskegida, hogy vág nekem húst a lábából, de nincsen kése. Dongulnak van kése, de életlen. Csaldijnak van fenőköve, de nagyon nehéz. Csanniknak van, szánja, de nincsen lova. Add kölcsön a lovadat.

Azt mondja Kulduj:

– Lovam van, de pányva nélkül nem lehet megfogni. Kérd el Aldájtól a pányváját.

A farkas Aldájhoz fordult:

– Aldáj, a kecskegida azt ígérte, hogy vág nekem a lábából húst de nincs kése. Dongulnak van kése, de életlen. Csaldijnak meg fenőköve van, de igen nehéz. Csanniknak van szánja, csak nincsen lova. Kuldujnak van lova, de nincs pányvája, amivel megfogja. Add kölcsön a pányvádat, barátom.

Azt mondja Aldáj:

– Pányvám van, de egy ládában tartom lakat alatt. A lakat kulcsa pedig az erdő gazdájánál van. Eredj, kérd el tőle a kulcsot.

Elvánszorgott a farkas az erdő gazdájához.

A gazda fiatal, ügyes vadász volt. Mindig puskával járta az erdőt.

Ahogy meglátta a farkast, harsányan rákiáltott:

– Hej, te gazember, már a helyembe jössz?!

Hirtelen lekapta válláról a puskát, rátámasztotta az ágasfára, s egy lövéssel leterítette a csikaszt. A hegyek között dörögve gördült tova a visszhang.

A kis gida meg egész nap melegedett a napon, békésen csipegetve a fűvet. Tudta, hogy az ember nem hagyja őt cserben.

AZ ÖREGEMBER ÉS MANGISZ, A GONOSZ SZELLEM

Egy kis folyó torkolatánál élt egyszer egy öregember a feleségével.

Az öreg egy éjjel azt álmodta, hogy Mangisz, a mindent fölfaló gonosz szellem közeledik feléje tarka lován. Ahogy odaért jurtájukhoz, rákiáltott az öregre: „Most megeszlek benneteket szőröstül-bőröstül!”

Felébredt az öregember és elmondta feleségének:

– Álmomban tarka lován idejött a nagy evő Mangisz, és fel akart falni bennünket.

Üldögél a két szerencsétlen öreg, és sírnak-rínak keservesen. Végül az öreg mégis belátta, hogy bajban nem segítenek a könnyek. Kilépve a jurtából, talált egy kis madártojást, s gyorsan elásta a fehér kövek közé. Ezután fogott egy egeret, szívét kitepte, s elrejtette a szemétbe, az egeret pedig a fekete kövek közé ásta el.

Ezalatt megérkezett a nagyétkű Mangisz, és ráripakodik az öregre:

– Hova kössem a lovamat?

– Hát nem látod a szemedtől az állófát? – felelt az öreg és bement a jurtájába.

Mangisz erre elengedte lovát, hadd legeljen a fűvön. A ló minden fűvet gyökerestül tépett ki.

– Halljad, öreg: barátkozni jöttem hozzád – szólott Mangisz – az erőnket összemérni.

– A jó barátoknak nem sajnálom leölni egyetlen csonka szarvú fehér tehénkémet se – felelt az öreg.

Leölte tehénkéjét, megfőzte, s húsát belerakva egy nagy teknőbe, Mangisz elé tette, ő maga és felesége csak a vesét ették meg. Mangisz a tehénke húsát egy falásra lenyelte.

– No öreg, hogyan próbáljuk ki hát most az erőnket? – kérdezte Mangisz.

– Fehér kőből nyomjál ki vizet, a fekete kőből vért, és keresd meg a föld szívét! – mondja neki az öreg.

Mangisz kiment az udvarra, fogott egy fehér követ, s úgy összenyomta, hogy por lett belőle: mégsem jött ki egy csepp víz

sem. Ekkor felkapott egy fekete követ, s úgy összeszorította, csak úgy recsegett-ropogott, de ebből sem jött ki egy csepp vér sem.

– No, most keresd meg a föld szívét – mondja neki az öregember.

Keresett, kutatott Mangisz, hogy már belefáradt, de mindhiába: sehol nem lelte a föld szívét!

– Én nem tudtam a kőből sem vizet, sem vért facsarni, nem találtam meg a föld szívét sem. De most hadd lám, rajtad a sor, próbáld meg te – mondotta Mangisz az öregnek.

Erre az odafutott a fehér kőhöz, kikapta onnan a madártojást és kinyomta belőle a vizet. Odaszaladt a fekete kőhöz, előkapta az egeret s kinyomta belőle a vért. Elővette a szemétből az egér szívét, s odamutatta Mangisznak:

– Hát ez mi más, ha nem a föld szíve, te átkozott?

A nagybendőjű Mangisz erre megijedt, és kérlelni kezdte az öreget:

– Ne haragudj, no, holnap gyere el hozzám vendégségbe.

Másnap az öreg, ahogy a folyó mentén fölfelé bandukolt, megpillantott egy nagy fehér jurtát. Odament, de az ajtót nem tudta kinyitni. Hátrább lépett, és onnan kiabálta Mangisz nevét. Mangisz a jurtában meghallotta az emberi hangot, és felkiáltott:

– Megjött a barátom!

Kinyitotta az öregnek az ajtót, bevezette a jurtába, és leölt a tiszteletére egy hatalmas fehér bikát.

Az öreg megevett egy vesét, s már jól is lakott.

– Miért nem eszel, öreg? – kérdi a nagyétkű Mangisz.

– Hiába eszem én húst éhgyomorra, úgy sem lakom jól. Én megenném akár az összes marháidat lovaiddal együtt.

– Akkor csak aludj itt nálunk a jurtában, öreg, és reggel menj isten hírével tovább – ijedt meg Mangisz.

Azt mondja az öreg:

– Én jurtában nem tudok aludni: ha kinyújtózkodom, lábaimmal szédöntöm a jurtád. Jobb, ha kint fekszem le.

Mangisz ágyat vetett a jurtán kívül: fejaljat a saját nyergéből, derékaljat pedig a nyeregtakaróból vetett. Az öreg erre lefeküdt s úgy tett, mintha aludna, de közben hallgatózott.

– Magatehetetlen öregember ez már! Hasítsd ketté fejszével. A mellét megeszed te, derekát én – tanácsolta az anyja Mangisznak.

– Nem, azt nem lehet! – felelt Mangisz. – Ez a fehér kőből képes vizet facsarni, a fekete kőből meg vért, s megkeresi a föld szívét is. Nagyon erős öregember.

– Akkor agyonvágom én magam! – mondja az öregasszony, s már kezdte is élesíteni a fejszéjét.

Meghallja ezt az öreg, gyorsan keres egy emberformájú követ s odafekteti a saját fekvőhelyére, maga pedig elbújik egy borsófa bokrába. Közben eljött az éjfél. A vén banya fogta fejszéjét, kiment a jurtából, s nekilendülve akkorát vágott az öreg helyén fekvő emberformájú kőre, hogy csak úgy szikrázott, s fejszéje darabokra repült szét.

Mangisz megrémült, s ijedten kiabált rá anyjára:

– Feküdj le!

Az öreg pedig visszatért a helyére, az emberformájú követ elrejtette a borsófa bokorba, s nyugodtan aludt virradatig. Reggel bement a jurtába és így szólt:

– Álmodtam az éjjel, rossz álmot.

– Mit láttál álmodban? – kérdezte Mangisz, s félősen bújt el anyja háta mögé.

Rájuk olvassa az öreg:

– Az éjszaka agyon akartatok engem csapni, ezért most én csaplak agyon benneteket!

— Ne tréfálg, öreg! – mondta Mangisz, s oda vezette neki tarka lovát. Ő maga pedig anyjával együtt felült egy másik lóra, onnan szólt le az öregnek:

– Vedd fehér barmaimat, aranyam, ezüstöm mind a tiéd lehet, de én itt többé nem maradok. – És elvágtattak.

Az öreg pedig felmálházta a ló hátára az aranyat, ezüstöt, maga előtt meg terelte hazafelé a sok szép fehér marhát. Az öregasszony, amikor meglátta az úton a nagy porfelhőt, azt hitte, hogy Mangisz megette az öreget s most őérte jön. Gyorsan elrejtőzött, s az ura sokáig kereste-kutatta. Végül elkiáltotta magát:

– Ne félj, asszony! Mangiszt elzavartam, és idetereltem valamennyi fehér barmát.

Ettől kezdve boldogan és nyugodtan élt a két öreg. A fehér állatok egyre szaporodtak, mind az egész környék tele lett velük.

AZ ÜGETŐ CSIKÓ

Azon a helyen, ahol valamikor népes pásztorszállás volt, egy girhes csikó legelészett.

Odament hozzá egy farkas:

– Most fölfallak téged – mondotta a csikónak.

– Nem megyek én messze innen sohasem, bármikor ráérsz megenni, de tudd meg, hogy én nem közönséges csikó vagyok ám – én tudok ügetni is! Ülj föl a hátamra, meghintáztatlak egy kicsit – ajánlotta a toportyánféregnek a csikó. Fúrta a farkas oldalát a kíváncsiság: mi lehet az ügetés? Felugrott a csikó hátára. Ekkor a csikó elkezdett ügetni, de olyan andalítóan, hogy a farkas elszenderült. Akkor a csikó óvatosan lerázta magáról a csikaszt, és újra legelészni kezdett.

Sokáig aludt a farkas, és ahogy felébredt, látja, hogy egyedül fekszik a pusztában, a csikót nem látni sehol.

„Mi vagyok én, csikós, hogy ügető csikón nyargalásszak? Most már csakugyan megeszem” – határozta el a farkas s eliramodott, hogy megkeresse a csikót.

A csikó ezalatt nyugodtan legelészett a sztyeppén. Odafutott hozzá a farkas és így szólt:

– Most megeszlek!

– Ráérsz megenni bármikor – felelte a csikó – de most nézd meg, hogyan tudok én galopposzni.

Kíváncsi lett a farkas: milyen lehet az a galopposzás? Megint csak felült a csikó hátára. A csikó olyan könnyedén galopposzott, hogy a farkas ismét elbóbiskolt a hátán. Akkor megint lerázta magáról a farkast, s legelészett tovább.

De újra felébredt a farkas a sztyeppén, s most már keményen elhatározta: „Mi vagyok én, csikós, hogy a galopposzó csikón nyargalásszak? Most már csakugyan fölfalom.”

A csikó éppen legelészett a rét fűvében, mikor a farkas odament hozzá.

– No de most megeszlek! – mordult rá a farkas.

– Ráérsz megenni bármikor, de ha tudnád, milyen jól tudok én vágtni?! Nem bánom, utána fölfalhatsz, de próbáld meg csak

előbb, milyen jól viszlek téged vágtaiban!

Fölbredt a csikaszban a kíváncsiság: milyen is lehet az a vágtazás? S fölugrott a csikóra. Az meg vágtaiba ugrott, majd ismét levetette magáról, de most már úgy, hogy a farkas szeme előtt elsötétült a világ. Mire magához tért, a csikó már szőrén-szálán eltűnt.

„Mi az ördög ez? Hát végtére is csikós vagyok én, hogy ügető és vágtazó lovakon nyargalásszak?! Most már aztán igazán fölfalom” – tett fogadást a farkas s eliramodott, hogy megkeresse a csikót.

– Most már igazán megzabállak, átkozott! – vicsorgott mérgesen a csikasz, ahogy megpillantotta a csikót.

– Bármikor ráérsz engem megenni – feleli a csikó – csak hogy nekem a hátsó patámra égi parancs van felírva. Elsőben olvasd el s utána megehetsz.

Bántja a farkast a kíváncsiság: mi lehet fölírva a csikó patájára? De ahogy a csikó patája alá akar pillantani, az teljes erejéből felrúgta, és uccu vesd el magad! – elvágta.

„Mi vagyok én, talán írnok, hogy parancsokat olvassak? Jobb lesz, ha olvasás nélkül megeszem ezt az átkozott csikót” – csikorgatta fogait a farkas, és kiadta páráját.

A SZARKA ÉS A RÓKA

Egy patak forrásának vize fölött, a fekete fűz ágán fészket rakott a szarka. Történt, hogy egy ravasz róka kosszarvakat tett a fejére, elszaladt a szarkához és fenyegetni kezdte:

– Ha le nem dobod egyik fiókádat, felöklelem a fekete fűzfát, hogy gyökerestül kifordul, és a forrás minden vizét kiiszom!

A szarka erre megrémült és minden reggel ledobott a rókának egy fiókát. Négyyszer jött már el a róka és négy kis szarkafiókát evett meg. Már csak egyetlenegy kis madárkája maradt a szarkának. Ezen a reggelen arra járt egy medve, és látja, hogy gubbaszt és nagyon búsul a szarka.

– Miért szomorkodsz úgy? – kérdi a medve.

– Hogyne szomorkodnék, mikor már négy reggel erre jár a róka és megfenyegetett, hogy kidönti fekete fűzfámat, és mind kiissza a forrás vizét. Már négy fiókámat megevett. Már csak egyetlen fiókám maradt, azért gubbasztok és búsulok – felelt a szarka.

– Becsapott téged az a hazug róka! Honnan lenne őneki akkora ereje, hogy egy fekete fűzet gyökerestül kifordítson! Feltett magának két kosszarvat s ezzel csapott be. Csak gondold el: hogyan tudná ő az egész forrásvizet kiinni? Utolsó madárkádat semmiért se add oda neki! Mondd azt a rókának: „Ha öklelni akarsz, hát öklelj” – tanácsolta a medve és elcammogott haza.

Ezután rövidesen megjött a róka.

– Dobd le utolsó fiókádat, mert ha nem: úgy megöklelem a fekete fűzfádat, hogy kirepül a helyéből gyökerestül, és kiiszom a forrás egész vizét.

– Ha öklelni akarsz, hát öklelj! – felelt neki a szarka.

– Öklelek is! – mondja a róka. Kissé hátraszaladt, s ahogy nekifutásból beleöklelt a fekete fűzfába, egyszerre széthullottak fejről a felrakott kosszarvak.

– Kosszarvakat raktál föl magadnak, te átkozott! Becsaptál és megetted az én kis ártatlanaimat. Azt is mondtad, hogy a forrás minden vizét fenéig kiiszod, de ezt sem tudod megtenni! – kiabált rá a szarka.

Erre azt kérdi a róka a szarkától:

– Mondd, ki oktatott így ki téged?

– Akárki volt is, te annak úgy sem árthatsz. Nincs neked ahhoz erőd. Medve apó oktatott ki. Senki más! – És az egész életében zsémbes szarka hangos kacajra fakadt.

A róka megharagudott a medvére és elhatározta, hogy ezért bosszút áll rajta. Egyszer, úgy késő ősszel, látja, hogy a medve csámcsogva és pofáját nyalogatva áfonyát eszik. A róka hamar átszaladt a domb túlsó oldalára. Gyorsan kikapart ott egy üreget: egyik nyílása széles, a másik meg szűk volt. Elszaladt a medvéhez és azt kérdezi tőle:

– No, hogy vagy, öreg, hogy szolgál az egészséged, mivel tömöd a bendődet?

– Azzal tömöm, amit éppen találok, meg gyümölcsöt eszem. Csak ezzel lakhatom jól, mert hús nincs elég – felelte a medve.

– Az én üregem ott van a túlsó domboldalon. Énnálam aztán van hús! Gyere el hozzám, megvendégellek – szíveskedett a róka.

– Menjünk hát, hadd lássuk azt a húst – örvendezett a mackó, és elcammogott a róka után. A róka elvezette az üreg szélesebbik nyílásához s ott azt mondta:

– Ez nagyon szűk üreg ám, bátyja. Majd én bemegyek és kihozom neked a húst, te addig várjál itt.

Ezzel a róka már be is bújta az odúba. Várt, várt a mackó, de a rókának esze ágában sem volt kijönni. Ekkor a medve nagyon megdühödött.

– Még engem is lóvá tesz. Nicsak, milyen sehonnai!

Bekandikál az üreg nyílásán s meglátja a róka farkának a végét, ahogy ide-oda mozog. Ekkor gurult még csak dühbe igazán!

– Becsapott engem ez a róka, de most elkapom és fölfalom!

Nagy nehezen bebújt az odúba. Ahogy éppen el akarta kapni a rókát, az megcsóválta a farkát és kiperdült a keskenyebbik bejáraton. A másik bejáraton meg bebújt a medve mögé és elkezdte harapdálni a hátulját. A medve sehogy se tudott megfordulni a keskeny üregben. A róka meg agyonharapdálta, összegyűjtötte a haját, gombócot gyúrt belőle, és a folyó jegén kezdte fölfelé görgetni.

Egyszer csak elibe kerül hét éhes farkas.

– Mi majd elveszünk az éhségtől, nem tudunk semmit fölhajtani, s te honnan szereztél mégis ennyi szalonnát? – kérdezik a rókától.

– A farkamat belelógattam a vízbe, leültem a jégre, és üvöltöttem egész nap, miközben az eget figyeltem. Onnan erre úgy hullott a szalonna, mint a hó – hazudta a róka.

A farkasok is leültek sorba a jégre, farkukat leeresztették a lékbe, s az égre nézve, üvöltöttek napokon keresztül. Farkuk teljesen belefagyott a jégbe. Mikor észrevette ezt a róka, futni kezdett a folyón fölfelé, ahol egy szegény öregember élt a feleségével. Odakiáltott az öregnek:

– Amoda lent hét farkasnak belefagyott a farka a lékbe. Eredj, vágd ki őket a jégből s nyúzd meg, bundájukért jó pénzt kaphatsz. – S a róka tovább szaladt a folyón.

– Mit makog ez a róka? El kellene menni, megnézni – pusmogott magában az ember s nekiindult a folyó jegén lefelé. A farkasok hallva az öreg lépteit, holtnak tettették magukat. Jön az öreg s látja, hogy ott fekszik hét döglött farkas.

Vigyázva kivágta őket a jégből, összefűzte egy kötéllal s hazahúzta a jurtája elé. Maga bement a jurtába, kést élesített és azt mondja a feleségének:

– Hét farkas a farkával belefagyott a jégbe, én meg kivágtam őket onnét és hazahúztam. Ha jó pénzt kapunk a bundájukért, vehetünk rajta teát is, meg dohányt is.

Az ajtón kívül valami furcsa lárma kerekedett.

– Asszony, eredj, nézd meg, mi az a lárma? – szól az öreg.

Az asszony, ahogy kitekint a jurtából, látja ám, hogy a farkasok veszettül ugrálnak a kötélen.

– Menekülnek a farkasok! – kiáltotta el magát.

– Hisz ezek döglött farkasok, hogyan tudnának hát elmenekülni! – döbönt meg az öreg, és maga is kiszaladt a jurtából. Csakugyan: a kötélen hét élő farkas bukdácsol, hempergőzik a havon!

Kapta hirtelen a fejszáját, agyonverte őket, megnyúzta és bundájukat szép sorjában behordta a jurtába.

A SZÜRKE NYÚL

A szendergő sötét erdőben élt egy szürke kisnyúl. Egyszer kiszalad a bozótból a kis szürke s látja, hogy megy az úton egy láma, hátán a szent könyvek ládikájával.

A nyúl, sántának tette magát, lefeküdt az úton. Ahogy odaért a láma, a kis szürke fölugrott s sántítva, bukdácsolva futásnak eredt, mintha megijedt volna.

„Agyonütöm ezt a sánta nyulat” – gondolta magában a láma, s ledobva hátáról a ládikát, üldözőbe vette a nyulat. Hogy könnyebben tudjon szaladni, ledobta először a köpenyét, majd levetette lábbelijét is, de mindez nem használt. Végül mindent, ami rajta volt, lehányt magáról. De a sánta nyúl mind gyorsabban és gyorsabban szaladt s beugrott a sűrűbe.

Ott már igazán nem érte utol a láma.

– Milyen huncut ez a nyúl! Engem, láma létemre, így kijátszott – átkozódott a láma.

A nyúl pedig kerülőt csinált, és visszafutott a láma otthagyt ládikájához. Felcsapta a tetejét: abban bizony nem szent könyvek voltak, hanem egy zacskó *sivaga*! Fogaival kirántotta a zacskót és eliszkolt. Megkóstolta a sivagát: ízletesnek találta. Jól belakmározott és lefeküdt a bokor alá pihenni. Egyszer csak jön ám egy nagy tigris. A nyúl erre behunyta az egyik szemét.

Odaér a tigris és kérdi:

– Szürke nyúl, miért van az egyik szemed becsukva?

Így felel a szürke nyúl:

– Mert egyik szememet kivettem és megettem. Nagyon finom íze volt. Most aztán fekszem megelégedetten.

– Vedd ki hát nekem is az egyik szememet, én is megpróbálom – mondja a tigris.

Erre a nyúl kivette a tigris egyik szemét, s észrevétlenül kis gombóc sivagát dobott a tigris szájába a kivett szeme helyett.

A tigris lenyeli és rávágja:

– Jaj, milyen finom! Légy szíves, vedd ki a másik szemem is.

A nyúl pedig kivette a tigris másik szemét is, a torkába meg dobott még egy kis gombóc sivagát. Ilyenformán a tigris szem nélkül

maradva, világtalanul lefeküdt a nyúl mellé.

Látja a nyúl, hogy most meg egy farkas közeledik feléje, s megint behunyta egyik szemét.

Kérdi a farkas:

– Szürke nyúl, miért van az egyik szemed becsukva?

– Mert egyik szememet kivettem és megettem. Nagyon finom íze volt. Most aztán fekszem megelégedetten.

– Hát a tigris miért fekszik?

– Megkért engem, hogy vegyem ki mindkét szemét is és megette. Most ő is fekszik mellettem megelégedetten.

– Vedd hát ki az én szemem is – mondja a farkas.

A szürke nyúl kivette a farkas egyik szemét, s helyette egy kis gombóc sivagát dobott a torkába.

Ahogy megrágta a farkas a sivagát, fölkiáltott:

– Jaj, milyen finom! Kérlek, vedd ki a másik szemem is.

A tapsifüles kivette a farkas másik szemét is, a szájába pedig sivagát dobott. A vak farkas is lefeküdt melléjük.

Ahogy így feküsznek, elszalad mellettük egy róka. A nyúl harmadszor is behunyta az egyik szemét.

A róka odasompolyog és kérdi:

– Szürke nyúl, miért van az egyik szemed becsukva?

– Mert kivettem az egyik szememet és megettem. Nagyon finom íze volt. Most aztán fekszem megelégedetten.

– Hát a tigris meg a farkas miért feküsznek?

– Azok megkértek engem, hogy venném ki a szemüket és megették. Most ők is itt feküsznek mellettem megelégedetten.

– Vedd ki hát az én szemem is – mondja a róka.

A nyúl erre kivette a rókának egyszerre mindkét szemét, a szájába pedig sivagát dobott. Így vakult meg a róka is.

A nyúl ekkor felugrott, Leszaladt az erdőbe, ahol egy szegény öregemberrel találkozott:

– Amott a bokorban fekszik egy vak tigris, egy vak farkas meg egy vak róka; eredj, pusztítsd el őket.

– Elmegyek, megnézem, hátha csakugyan igazat mond ez a nyúl – határozta el magát az ember és odasietett, ahonnan kiugrott a nyúl. S nem hiába, mert gazdag zsákmánnyal, vidáman tért haza.

A BÁTOR KECSKEGIDA

Közel a nagy sziklához, egy nyírkéreg-kunyhóban élt a kecskegida. Villogó, fényes, hegyes szarvai voltak, álla alatt hosszú szakáll fityegett.

Egyszer odakíváncsiskodott hozzá a farkas.

– Mi az a fényes, villogó a fejedben? – kérdi a farkas.

– Ez az én szabályom, ezzel ölöm meg a szürke farkasokat.

– Hát az állad alatt mi lengedezik?

– Ez az én szájtörlőm. Ahogy egy-egy farkast megeszek, ezzel törlöm meg a szám – mondja a kecske, majd így kiált: – Mek, mek! – és szarvaival recsegve-ropogva szétvetette a sártort. Még egyszer kiáltott: – Mek, mek! – s úgy megöklelte a sziklát, csak úgy szikrázott. Megijedt a farkas és eliszkolt. Útközben találkozott egy medvével.

– Mit félsz úgy? Mitől ijedtél meg? – kérdi a mackó.

– A kecskétől – mondja a farkas.

– Azt kellene már megenni! Gyere velem, menjünk együtt – javasolta a medve.

– Nem merek, öregapám, félek.

– Ne félj, majd én magamhoz kötlek egy kötéllal – nyugtatta meg a medve.

Úgy is tettek. A gidához érve, azt kérdi a medve:

– Mi az a villogó, fényes a fejedben, kis gidám?

– Ez az én szabályom. Ezzel öldösöm a medvéket és farkasokat.

– És az állad alatt mi lengedezik?

– Ez az én száj törlőm. Megeszek egy medvét, s megtörlöm a számomat. Mek, mek! – kiáltott nagyot a kecske, és úgy beleöklelt a sziklába, hogy szikrák repültek szanaszét.

A medve és a farkas összerezzenek az ijedtségtől s – uccu, vesd el magad! – futásnak eredtek.

– Mek, mek! – kiabált a kecske s szaladt utánuk.

A medve jobbra, a farkas balra vetette magát, s a kötel hurokja szorosan összerándult a farkas nyakán.

– Bátya, bátya, megfulladok! – nyögte a farkas.

– Megfulladsz? Hát fulladj meg! – felelt a medve, meg sem állva.

– Jaj, bátya, meghalok! – fuldoklott a farkas.

– Meghalsz? No, csak halj meg! – hagyta rá a medve, és meg sem állva, futott tovább, a hurok pedig mind szorosabbra hurkolódott a csikasz torkán.

– Mek, mek! – ijesztgette őket hátulról a kecske.

Ahogy a medve beért a hegyek közé, megfordult, s látja, hogy döglött farkast cibál maga után: a kötél megfojtotta. Elrágta a kötelet s a döglött farkas bukfencezve legurult a hegyoldalon, oda, ahol egy kunyhó állt.

A gida odaszalad s látja, hogy ott fekszik egy döglött farkas. Beugrik a kunyhóba, hát ott ül hét farkas. Egyikük a *csadagán*on játszott, a többiek körben hallgatták.

Ahogy a farkasok megpillantották a kecskét, nagyon megörültek, és kórusban énekelték a csadagán zenéjére:

Ma éjjel megesszük őt!

– Adjátok csak ide a csadagánokat! – szólt a kecske. A farkas odaadta neki, mire megpengetve, dalba kezdett:

*A sátorban is van hét,
A nyolcadik kívül fekszik,
Összesen lesz annyi prém,
Hogy egy jó bunda kitelik!*

Megrémültek a farkasok.

– Eredj ki, nézd meg, mi van odakint! – szólt oda a legöregebb az egyik fiatalnak. Ki is ment és vissza sem tért. A második szintúgy tett. Harmadikat, negyediket, ötödiket küldi sorjában, s egy sem jön vissza. Akkor a két öreg csikasz kimegy együtt, s látják a döglött farkast az ajtó előtt. Ott feküdt vicsorgó fogakkal. Erre a két öregnek is inába szállt a bátorsága s illa berek, nádak, erek – úgy megiramodtak, ahogy csak a lábuk bírta!

– Ezeket az átkozottakat kellene agyondöfni, milyen finom suba válnék belőlük! Mek, mek! – bögött utánuk a gida, s üldözőbe vette őket.

De a farkasok ráfutottak a jégre. Ott már nem szaladhatott utánuk, mert a körmei nagyon csúsztak a síkos jégen, s minduntalan elesett.

– Ejnye, ha nincs ez a síkos jég, de agyondöfködtelek volna benneteket! – kiabálta a farkasok után a bátor kecskegida.

A SZÜRKE EGÉR MEG A FEKETE EGÉR

Beállott a tél. A hó fehér pehellyel borította be a fák ágait, az egész földet. A patakok vizét is megbéklyózta az első jégpáncél a csikorgó hidegben.

Egy szép reggelen, mikor a hó tündöklött a napsugárban, mikor a patakról felszállt a köd, két kis egér találkozott a léknél a jégen: egyikük szürke, másikuk fekete.

– Hogy aludtál, komámasszony? – kérdi a szürke egér.

– Jól. Hát te, szomszédasszony, hogy aludtál? – cincogta a fekete egér.

– Tűrhetően. Észrevetted, komámasszony, milyen hideg a jég?

– Észrevettem. Csak az nem megy a fejembe, miért olvad mégis a napon?

– Úgy látszik, hogy a nap mégiscsak erősebb, kis kormoskám – felelt a szürke egér, aki okosságáról híres volt messze földön.

– Hát ha olyan meleg a nap, miért van, hogy a melegsége nem megy keresztül a felhőn?

– Az azért van, mert a fekete felhő még erősebb, mint a nap sugara, komámasszony.

– Ha olyan erősek a felhők, mért tudja őket szétkergetni a szél, utat nyitva a napsugárnak?

– Látszik, hogy a szél erősebb a felhőnél, kis feketém.

– Ha olyan erősek a szelek, miért torpannak hát meg a sziklákon és hegyfokokon?

– Mert a sziklák és hegyfokok erősebbek a szeleknél, komámasszony.

– Ha olyan erősek a sziklák és hegyfokok, hogyan tud mégis az arhar és a koskar a szarvával darabokat letörni belőle, hogy még a szikrák is pattognak?

– Úgy kell lenni, hogy az arhar és koskar erősebbek a mozdulatlan és tehetetlen szikláknál és hegyfokoknál, kis feketém.

– De ha olyan erős az arhar és koskar, miért tudja őket az ember mégis elpusztítani?

– Azért, mert az embernél nincs erősebb széles e világon, komámasszony!

A VADRUCA MEG A SÜKETFAJD

Hajdanában a vadruca együtt élt a süketfajddal. Ahogy beköszöntöttek a hideg idők, a vadruca elszállt melegebb tájakra. A fajd sírva repült utána. A hidegtől és a könnyektől kivörösödött s kidülledt a fajd szeme. A ruca megszánta, s nyakáról kék, szárnya alól fehér pelyheket tépett számára s neki adta.

Azóta van a fajdnak olyan színű tollazata, mint a rucának: kék a nyakán, szárnya alatt meg fehér.

MITŐL LETT A RÓKA VÖRÖS

A régi időkben fekete volt a róka. De egyszer fogadott a menyhallal: melyik gyorsabb közülük. Megegyeztek abban, hogy versenyeznek. Reggel, mikor a hajnalpír éppen hogy csak játszani kezdett a folyó felett, a menyhal összehívta társait és felállította őket a part hosszában.

A róka kiszaladva a folyópartra, hangosan leszólt:

– Gyerünk, kezdjük hát!

– Rajta! – szólt a menyhal és sebesen elúszott.

A róka is futott a part mentén, ahogy erejéből tellett. Rohan, s közben néz a folyóba, messze van-e a menyhal? S bizony, a menyhal jól előtte szeli a vizet. Sebesen futott a róka is, kilógott a nyelve, alig kapott lélegzetet. Odaérve a megbeszélt helyre, látja, hogy fejét kidugva a vízből, várakozik rá a menyhal:

– Ej, ej, már mióta várok itt rád!

Elszégyellte magát a kevély róka. Elvörösödött füle hegyétől a sarkáig.

Vörös is maradt örökre.

MITŐL NYÚLT MEG A JÁVORSZARVAS POFÁJA

Vitatkozott a jávorszarvas a havasi nyúllal.

Mondja a havasi nyúl:

– Meg kellene nyújtani a nyarat, legalább kétszeresére.

Tiltakozott a jávor szarvas:

– Hogyne! Nyáron igen sok a szúnyog meg a muslica. Nagy a forróság is. Inkább az kellene, hogy egyáltalában ne legyen. Akkor lesz csak jó igazán.

Azt feleli neki a havasi nyúl:

– Ha mindig tél lesz, téged betemet a hó, nem fogsz tudni benne járni, s az ember agyonüt.

– Ej, te haszontalan! Engem agyonütni? – háborodott föl a jávorszarvas, s rátoppantott a nyúlta. A nyúl valahogy kivergődött alóla, s bebújt üregébe. Csak a farka maradt a jávorszarvas patája alatt.

A szarvas felfújta pofáját mérgében, s rámeredt az üregre. Várta, mikor bújik elő a nyúl. De hiába várta. Azóta van olyan felfújt és megnyúlt pofája.

A havasi nyúl pedig farok nélkül maradt.

„HÉT KÁN” CSILLAGA

Élt hét kán. Egyszer el akarták küldeni valahova egymást. Azt mondja egyikük: „Én nem megyek, én kán vagyok.”

A másik mondja: „Én is kán vagyok én sem megyek.”

S így mind a heten.

Azóta ott állnak külön-külön, s távolról pörölnek egymással.

UTÓSZÓ

Belső Ázsia magas hegységeinek kiterhelt térképén eléggé szembeötlően rajzolódik ki a Jenyiszej-folyó felső folyásának hármas vízgyűjtő-medencéje. Az egyikben a Kis Jenyiszej, a másikon a Nagy Jenyiszej, a harmadikban a Kemcsik folyó – mely szintén a Jenyiszejbe ömlik – gyűjti magába a környező kéklő hegyek számtalan sok csermelyét, erecskéjét, patakját. Minden völgy, szakadék, szurdok egy-egy folyócskával könnyezte meg a rajta élő nép sorsát. A terület természettől fogva csak az állattenyésztő pásztornépeknek engedi át fű-fa-kincsét. No meg a vadászoknak. A mindenkori idők ott lakó embere ezt fel is ismerte, s nemigen törekedett arra, hogy akár a földművelés, akár az ipar eszközeivel megbontsa ezt a régi rendet. Minket éppen e régi rend homályos évszázadai érdekelnek, melyek a természet törvényeinek tisztelete jegyében folytak le. Ide ereszkednek le meséink gyökerei is.

Régészeti adataink és írásos forrásaink alapján tudjuk, hogy már az i. e. I. évezredben állattenyésztő és vadásznépek laktak ezen a vidéken. Az időszámításunk kezdete körüli századokban kétségtelenül a hunok voltak itt a gazdák. De Attila nagy európai hadjáratai idején a türk kagán lesz az úr, utódait pedig a kínaiak verik ki innen. Amikor még honfoglalás előtti őseink a Kubany vidékén gyarapítják kultúrájukat, Belső Ázsia örökké mozgásban levő népei közül az ujugrok ragadják ki a mai Tuva területét a kínai császárok kezéből; de az ő uralmuk sem tart sokáig, mert a népesebb és harciasabb kirgizek elsöprik a fiatal ujugur államot, névadó lakosságát pedig kiszorítják birodalmuk területéről. Az ondar-ujgurok viszont meg lehettek elégedve a hódítókkal, mert őket régi helyükön hagyják a kirgizek. A viszonyok rendeződnek, s a folyóvölgyekben kialakul a földművelés. Ezt a kultúrát söprik el Dzsingisz kán mongoljai. Dzsingisz kán unokái közül Kubiláj kán (akinél Marco Polo, a velencei kereskedő is vendégeskedett) a Kínai birodalom császára lesz, s országai közé tartozik Tuva területe is; de fiai kezéből kicsúszik Kelet-Mongólia javára. Az 1500-as évek végén Tamerlán unokái, az Altin-kánok, a turkesztáni oázis-államok után Tuva erdős-hegyes területére is szemet vetnek s meghódítják.

Uralmuk addig tart míg a dzsungáriai kánok ki nem ütik kezükből a kardot, s fölibük nem kerekednek. 1757-től 1912-ig azonban ismét a kínaiak szereznek itt nagybirtokokat. Az egyes birtokok közigazgatási egységek – hosunok – voltak, melyeknek élén egy-egy nojon állt; a nojonok együttesen az ambín-nojon alá tartoztak. A kínai kormányzó az utóbbival csak akkor állt szóba, amikor az albánt – a természetbeni adót – kivetette vagy beszedette. S a patriarkális-feudális társadalmi rendben az arátok – pásztor zsellérek – vállát nyomták a terhek. Írni-olvasni csak az uralkodó osztály gyermekei tanultak a lámakolostorokban. Mongol és tibeti írást ismertek.

A XIX. század második felében Tuva hegyes-völgyes vidékein orosz telepések jelennek meg, akik odahaza maguk is elégedetlenek voltak a cári önkény miatt, s most nyitogatni kezdik a tuvai nép szemét. Ugyannyira, hogy 1883-ban, a Kemcsik folyó mentén, felkelés tör ki, de a kínai helytartók olyan kegyetlenséggel verik le, hogy a tuvaiak nagy része az Altáj hegyeibe menekül, orosz területre.

1914-ben a cári kormány, mint kolóniát, Oroszországhoz csatolja, s 1917-ben megalapítja részükre a mai székvárost, Kizilt, akkor még Belocarsz néven. A polgárháború idején Scsetinkin partizánvezér nagyobb részt helyi török-mongol csapataival kiveri innen Ungern-Sternberg balti báró fehérgárdistáit. 1921-ben az ösztuvai Törvényhozó Hurálon kikiáltják a Tannu-Tuvai Népköztársaságot, amely négy évvel később, mint önálló állam, felveszi a diplomáciai kapcsolatokat a Szovjetunióval. 1944. augusztus 17-én a Kis Hurál kéri Tuva felvételét a Szovjetunió tagállamai közé, s kérésének a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa még az év októberében eleget tesz. Azóta Tuva a Szovjetunió autonóm területe.

Így fest az a földrajzi és történelmi keret, melyet időben és térben kitöltenek a tuvai nép ünnep- és hétköznapijai. Életük központi figurái évezredekken keresztül a nojon, mandarin, kán, kagán és a láma voltak, akik egyéni érdekeik érvényesítésével a nép közösség-érdekein kívül állottak. Arát és kán között a szakadék egyre mélyült, s ezt végül nem leheteti másképp megtölteni, mint a társadalmi csúcsokról legördülő holt kánok és nojonok testével.

Ez a véres kiegyenlítődés hosszú évszázadokon ét természetesen csak a mese világában zajlott le, Karati kán és

Oszküz-ool párbajaiban. Karati kán a mindenkori Döbrögi uraságot, Oszküz-ool (árva fiú, szegény legény) pedig a pórnép Ludas Matyjét személyesíti meg. Karati kán és Oszküz-ool hármas erőpróbái is emlékeztetnek a magyar mese eseményeire. Ahol a két ember küzdelme, a szerzett elégtétel kevés az elszenvedett sorozatos megaláztatásokért, ott a mesélő nép tündérmeséi elemekkel pótolja a hiányzókat. (Gondoljunk az Arany hercegnő elnyerésére.) Jellemző, hogy a hős úgyszólván egyedül kénytelen megvívni nagy harcát a világot megtestesítő kán ellen. Csupán a tündérmese síkján talál segítőtársakat (Aranyhercegnő, titokzatos öregember, a ravasz róka), akiknek rokonszenve és segítsége kíséri küzdelmeiben. Csak a kivívott győzelem után fordul feléje a nép elismerése, amikor is a kán javait szétosztja közöttük. A szegénység eme magatartása az évszázados, sőt évezredes elnyomással, megaláztatással magyarázható, a hosszú balsors folytán érthetően kialakult állandó belső bizonytalankodással: hátha nem sikerül az erőpróba, és akkor vastörvényszerűséggel tör rájuk a kán bosszúja! Állandó rettegésük érdekes állatmese-típust alakított ki. Társadalmi viszonyaikat az állatvilágra vetítik ki – a medve, farkas, tigris az elnyomókat – az egér, nyúl, kecskegida stb. pedig az elnyomottakat példázza. Harcukban természetesen ez utóbbiak ügyét viszi győzelemre a mese, anélkül, hogy közben tevékeny félként szerepelne az ember. Az emberi társadalmi rend állatmesékben való tükröződése valószínűleg minden nép régi meseanyagánál hasonló okokkal motiválható. Az ember már csak a végső döfést adja meg a magával tehetetlen tigrisnek, farkasnak. Így lett a tuvai embernek jellembeli tulajdonsága: kilesni, kívárni a legveszélytelenebb, legkevésbé kockázatos pillanatot, hogy szándékát valóra váltsa. Állattenyésztő és vadászó nép lévén, rendkívül erősen kifejlődött bennük a veszélyes körülmények között szükséges lélekjelenlét. Ezenkívül mesterei voltak annak is, mint kell az ellenfelet vagy az idegent meghökkentően kellemetlen helyzetek elé állítani. Különösen a múlt századi orosz és kínai kereskedők tapasztalták ezt sokszor a saját bőrükön – de véresen! – s ha mégis közibük merészkedtek, annak oka hihetetlen nyereszkesedési vágyukban rejlett, amely a tuvaiak között bőséges kielégülést nyert.

Amilyen haraggal és rosszindulattal fogadták az orosz kupeceket és kínai kereskedőket, olyan rokonszenvvel vették körül az orosz telepeseket, akiktől igen sokat tanultak. Az új ismeretek természetesen tükröződnek a tuvai nép meseanyagában is, mert a mese a közösség szellemi terméke lévén: átfogója a teljes életnek.

Ha a mesék tartalma változik is, szerkezetük ősi vonásokat őriz. A Szümbér-hegy vakondtúráshoz, a Szüt-hol tó pocsolyához való hasonlítása igen ősi szerkezeti eleme a mesének, s a hajdani szoros mongol-tuvai kölcsönhatás emléke lehet. Ugyanúgy megmaradt a kecskék égig érő szarváról, a tevék földön húzott farkáról szóló hasonlat is, amely viszont a törökséggel mutat kapcsolatot. A volt, hol nem volt... mesekezdetben a szerkezet nemzetközivé való kopását tételezhetjük fel. A hármas próbatétel általános vonása a hősmeséknek.

A mesék és más folklórtermékek újraéledéséről tanúskodnak az utóbbi években megindult gyűjtőmunkák eredményei.

HEGYI IMRE

JEGYZETEK ÉS MAGYARÁZATOK

Jelen kötet anyagául olyan tuvai népmeséket vettünk fel, melyeknek kéziratos eredetijét a Tuvai Autonóm Terület Nyelv-, Irodalom és Történettudományi Intézetének Archívumában őrzik. Az Intézet rövidített jelölése a továbbiakban *ТНИИЯЛИ* (*Тувинский Институт Научноисследовательский Языка, Литературы и Истории*). Kivétel a „Mangisz, a gonosz szellem” című mese, melyet N. F. Katanov: Az urjancháj nyelv tanulmányozásának eredményei, Kazany, 1903. munkájából vettünk át. Némelyeket irodalmi formában feldolgoztak, mások a Tuvai Népmesék (*Тувинские Народные Сказки*) című mesekötetben, eredeti formájukban jelentek meg Kizilben – a Tuvai Autonóm Terület székvárosában – 1955-ben, javarészből azonban most látnak először napvilágot. A Kizilben kiadott kötet meséihez a szerkesztő, O. A. Tolgar-ool pontos és fontos megjegyzéseit vettük át és közöljük. Azokhoz a mesékhez, melyek most jelennek meg első ízben, a kölcsönadó Intézet nem fűzött magyarázatokat, így a gyűjtés helye, ideje, a mesemondó és feljegyző neve ismeretlen számunkra.

A fordításnál az eredeti szöveghez és nyelvi sajátosságokhoz való hűséges ragaszkodásra törekedtünk, úgyannyira, hogy az eredeti címet mindenütt meghagytuk, még ha megváltoztatása néha indokolt lett volna is.

KODUR-OOŁ ÉS BICSE-KISZ

Irodalmi feldolgozása a Sztálin-díjas mongol író, Szalacsak Toka: A pásztor szava (Szovjetszkij piszatel, Moszkva, 1950.) – orosz nyelvű elbeszélésében jelent meg. Tuvai nyelvű kiadása *Arattin szözu* címen Kizilben, 1951-ben jelent meg.

bizancsi – vonós zeneszerszám, lószőrből sodrott két húrral

fekete jurta – a zsellérek, szolgák, cselédek füsttől és koromtól megfeketedett vedlett nemezzel borított sátra

fehér jurta – a gazdagok hófehér, applikációkkal díszített, nemezzel borított sátra

aal – a nomád pásztornépek több jurtából álló szállása

-ool – -fi, fiú, fia valakinek

karagán – tüskés borsófa

idik – mongol bőrcsizma. Kívül díszes bőr – szára belül nemezzel bélelve, melynek felső széle karimaszerűen vissza van hajtva a bőrcsizmaszár tetejére

hosszú hajfonat – az előkelőség jele. Ha a saját haj nem elég, lófarok vagy sörény-szőrt toldanak hozzá

A FIÚ HÁROM TUDOMÁNYA

Első közlése tuvai nyelven, a Tuva tooldar (Tuvai mesék) című mesegyűjteményben jelent meg, Kizilben, 1951. *Us ertemnig ool* (A három-tudományú fiú) címen. Kézirata a *Тнуйяли* adattárában van. Feljegyezte M. Lundup, a Tesz-Hemszki kerületben, Csoodu Szinocsitma meséjétől. A feljegyzés ideje ismeretlen.

oszküsz-ool – árva fiú

BAGAJ-OOL, A SZEGÉNY HALÁSZ

Először közölve a Tuva tooldar című gyűjteményben: *Balikcsi Bagaj-ool* címen, Kizil, 1951. Kézirata a *Тнуйяли* adattárában. Gyűjtési adatai ismeretlenek.

láma – a lámaista buddhisták szerzetespapja

Bagaj-ool – nincstelen, koldusfiú

arak – lótejből erjesztett savanykás, részegítő ital

BÁLÁN SZENGI

Eredeti kézirata a *Тнуйяли* archívumában. I. Medeecsí gyűjtése Hendergej faluból, Dzun-Hemcsinszki kerület. Először közölve a Tuva tooldar című kötetben, Kizil, 1951. *Bálán Szengi* címen. Mesélő: Szat Konzaj.

Eki-bora – a jó szürke

Bak-bora – a rossz szürke

Kalcsan-Kula – a csillagos homlokú fakó (ló)

HÁROM TESTVÉR

Kéziratos eredetije a *Тнуйяли* archívumában. J. Medeecsí gyűjtése Szat Konzaj mesemondótól; Hendergej falu, Dzun-Hemcsinszki kerület. Első közlése a *Тувинские Народные Сказки* című kötetben: *Три брата* címen.

A VÉN ADIGAN

Kéziratos eredetije a *Тнуйяли* archívumában. Többi adata ismeretlen.

szudur – szent imakönyv

OSZKUSZ-OOL ÉS DILGIZSEK

Kéziratos eredetije a *Тнуияли* archívumában. Többi adata ismeretlen.

Szüंबर-ula – a tuvai népmesékben gyakran előforduló mitikus hegyszerinc

OSZKUSZ-OOL

Kéziratos eredetije a *Тнуияли* archívumában. Többi adata ismeretlen.

hojtpak – aludt tej

bora-bida – darából főzött leves

taktagaldáj – lefordíthatatlan; kb. a. m. ragadj hozzá

bodara – lefordíthatatlan; kb. a. m. válj el, válj szél

HÜVELYKMATYI ERGEKTEJ-OOL

Kéziratos eredetije a *Тнуияли* archívumában. Többi adata ismeretlen.

Régen a férfiak elől leborotvták a fejüket, hátul copfba fonták.

AK CSALGAA, A LUSTA

Kéziratos eredetije a *Тнуияли* archívumában. Többi adata ismeretlen.

ARTAA-SZEDI ÉS AVIGAA-SZEDI

Kéziratos eredetije a *Тнуияли* archívumában. Többi adata ismeretlen. A mesét rövidített formában közöljük.

duzsumet – hivatalnok

Kara-Kizsi – fekete ember

HEVERIK

Szövege megegyezik a Tuva tooldar II. Kizil, 1951. kötetben megjelent *Isti Heverik* variáns szövegével. Kéziratos eredetije a *Тнуияли* archívumában.

Szárig-Haja – sárga szikla

Huren-Haja – barna szikla

Kara-Haja – fekete szikla

A tuvai népi ősi elképzelése szerint az ég (mennyország) több emeletre oszlott (öt, hét, kilenc). Itt a magasság hiperbolikus kifejezése.

szarana – vadon termő hagyma

A DELI TON ARALCSIN

Kézíratos eredetije a *Тхиияли* archívumában. Többi adata ismeretlen.

SZAMÁRFÜLŰ KÁN

Kézíratos eredetije a *Тхиияли* archívumában. Többi adata ismeretlen.

Каа-Нем – Felső Jenyiszej Kis-Jenyiszej ága

A BÖLCS AK-SZAL

Kézíratos eredetije a *Тхиияли* archívumában. Többi adata ismeretlen.

SZAJ-ERTINE MERGEN

Kézíratos eredetije a *Тхиияли* archívumában. Többi adata ismeretlen.

szuna – tej

A BÖLCS BAGOLY

Kézíratos eredetije a *Тхиияли* archívumában. Többi adata ismeretlen.

A GAZDAG MEG A RAVASZ

Kézíratos eredetije a *Тхиияли* archívumában. Többi adata ismeretlen.

boorzak – süteményféle; vajban sült édes tésztagombócok

AZ OKOS LEÁNY

Kézíratos eredetije a *Тхиияли* archívumában. Többi adata ismeretlen.

AK-SZAGIS MEG KARA-SZAGIS

Kézíratos eredetije a *Тхиияли* archívumában. Többi adata ismeretlen.

Ak-Szagis – fehér gondolat, fehér lélek

Kara-Szagis – fekete gondolat, fekete lélek

A NYÍRFA LEÁNYKA

Kézíratos eredetije a *Тхиияли* archívumában. Többi adata ismeretlen.

AZ ÖREG ÉS A FELESÉGE, MEG AZ ARANYMADÁR

Kézíratos eredetije a *Тхиияли* archívumában. Többi adata ismeretlen.

BADARCSI

Kézíratos eredetije a *Тнуияли* archívumában. Többi adata ismeretlen.

LEGENDA A VÉRES ÉJSZAKÁRÓL

Kézíratos eredetije a *Тнуияли* archívumában. Többi adata ismeretlen.

A LUSTA BAGOLY

Kézíratos eredetije a *Тнуияли* archívumában. Többi adata ismeretlen.

AZ ÉHES FARKAS MEG A GIDA

Kézíratos eredetije a *Тнуияли* archívumában. Többi adata ismeretlen.

AZ ÖREG EMBER ÉS MANGISZ, A GONOSZ SZELLEM

Első közlése megjelent N. F. Katanov: Az urjancháj nyelv tanulmányozásának eredményei. Kazany, 1903.

AZ ÜGETŐ CSIKÓ

Először megjelent a Tuva tooldar című mesegyűjteményben, tuvai nyelven, *Csiraa Kulim* címen, Kizil, 1951. Kézíratos eredetije a *Тнуияли* archívumában. Mesemondó: Tevek-Kezsege, Szut-Hol falu, Szut-Holszki kerület. Gyűjtő ismeretlen.

A SZARKA ÉS A RÓKA

Először megjelent a Tuva tooldar című mesegyűjteményben *Dilgizsek-ool bile Szaaszkanak* (A Rókafi és a szarka) címen, Kizil, 1951. Eredeti kézirat a *Тнуияли* archívumában. Szat Konzáj mesemondó közlése, Hendergej falu, Dzun-Hemesmszki kerület. Feljegyezték U. Künzeges és I. Medeecsí.

A SZÜRKE NYÚL

Először megjelent a Tuva tooldar című mesegyűjteményben *Kojgunak* címen, Kizil, 1951. Eredeti kézírata a *Тнуияли* archívumában. Mesemondó: Tevek-Kezsege, Szut-Hol falu, Szut-Holszki kerület. Gyűjtő ismeretlen.

sivaga – tésztaféle, lisztből készült gombóc

A BÁTOR KECSKEGIDA

Először megjelent a Tuva tooldar című mesegyűjteményben *Hunazsik* címen, Kizil, 1951. Eredeti kézírata a *Тнуияли*

archívumában. Mesemondó: Tevek-Kezsege, Szut-Hol falu, Szut-Holszki kerület, gyűjtögette L. Csadamba.

csadagán – pengetős hangszer

A SZÜRKE EGÉR MEG A FEKETE EGÉR

Eredeti kézirat a *Тхиияли* archívumában. Mesemondó: Odarbáj, Csadana falu, Dzun-Hemcsinszki kerület. Feljegyezte O. Szuvakpit.

arhar – kőszáli bak

koskar – kőszáli kos

A VADRUCA MEG A SÜKETFAJD

Kéziratos eredetije a *Тхиияли* archívumában. Többi adata ismeretlen.

MITŐL LETT A RÓKA VÖRÖS

Kéziratos eredetije a *Тхиияли* archívumában. Többi adata ismeretlen.

MITŐL NYÚLT MEG A JÁVORSZARVAS POFÁJA

Kéziratos eredetije a *Тхиияли* archívumában. Többi adata ismeretlen.

„HÉT KÁN” CSILLAGA

(Nagy-Medve vagy Göncölszekér). Kéziratos eredetije a *Тхиияли* archívumában. Többi adata ismeretlen.

TARTALOM

Kodur-ool és Bicse-kisz
A fiú húrom tudománya
Bagaj-ool, a szegény halász
Balén-Szengi
Három testvér
A vén Adigan
Oszkusz-ool és Dilgizsek
Oszkusz-ool
Hüvelykmatyi Ergektej-ool
Ak Csalgaa, a lusta
Artaa-Szedi és Avigaa-Szedi
Heverik
A deli Ton Aralcsin
Szamárfülű kán
A bölcs Ak-Szal
Szaj Ertine Mergen
A bölcs bagoly
A gazdag meg a ravasz
Az okos leány
Ak-Szagis meg Kara-Szagis
A nyírfa leányka
Az öreg és a felesége, meg az aranymadár
Badarcsi
Legenda a véres éjszakéről
A lusta bagoly
Az éhes farkas meg a gida
Az öregember és Mangisz, a gonosz szellem
Az ügető csikó
A szarka és a róka
A szürke nyúl
A bátor kecskegida
A szürke egér meg a fekete egér
A vadruca meg a süketfajd
Mitől lett a róka vörös

Mitől nyúlt meg a jávorszarvas pofája
„Hét kán” csillaga

Utószó

Jegyzetek